

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

891.99 092

7-87.

1083 29/x 38
336 - 15/10 35

Wheatland

U.S. - 180-40

(The quantity of wheatland)

891.99.092

44-87

13 APR 2011

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԵՐԶՆԿԱՑԻ

ԺԴ ԴԱՐՈՒ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ

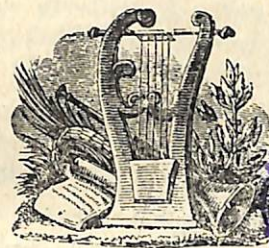
ԵՒ

ԻՒՐ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐԸ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՄԲ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵՑ

Հ. Մ. ՊՈՏՈՒՐԵԱՆ

1002
8165

ՎԵՆԵՏԻԿ - Ս. ՂԱԶԱՐ

1905

Ն Ե Ր Ա Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՉՈՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԻ զարը որ հայ մատենագրու-
թեան հոգեվարքը կը համարուէր երբեմն, հիմայ հոն
կը նշմարենք ընդհակառակն գրական ուրիշ կեանքի մը
ծնունդը, հայ բանաստեղծութեան արծարծումը:

Սոյն դարուն թէեւ դասական մատենագրութիւնը կ'իյ-
նայ, բայց ժողովրդականը ոտքի կ'ելնէ. գրական կեանքի
յեղափոխութիւնն է որ տեղի կ'ունենայ միեւնոյն դարու
և միեւնոյն անձին, հեղինակին մէջ:

Գարեբու մէջ լքուած գրականութեան այդ բարձր
ձիւղը, — Ժողովրդական բանաստեղծութիւնը հազիւ դեռ
հիմայ կը սկսուի գնահատուիլ. այդ գնահատումն ալ
սակայն նորէն Արեւմուտքէն կը սովորինք. Գաղղիական
ճեմարանն է որ Ա. Չօպանեանի Chants populaires
Arméniens-ը կը պատկէ և կը վարձատրէ թարգմանիչը:

Բարեբախտաբար Ժողովրդական բանաստեղծներուն
մէջ մեզի ծանօթը, Հինը ժամանակով՝ միանգամայն
առաջինը կը հանդիսանայ թէ գեղեցիկ ճաշակով և թէ
արտադրութեանց բեղնաւորութեամբը. աս ինքն է Կոս-
տանդին Երզնկացին. անուն մը՝ որ կէս դար առաջ
լուեցաւ միայն և յետոյ լուծեան մէջ մնաց:

Վերջերս « Անահիտ »-ի խմբագիրը Ա. Չօպանեանի
վեր հանեց Կ. Երզնկացւոյն եղականութիւնները գեղե-
ցիկ ուսումնասիրութեամբ մը (Հմմտ. Անահիտ 1905
թիւ 5):

Հոն անկողմնակցութեամբ կ'ուսումնասիրուի մեր բա-

Չայս ի յով հարցուկ լինիմ որ ինձ խըրատ տար կամ կար,
թէ զիս է՞ր աշխարհս ամէն հանց կու ատեն թըշմամբար:

(Կ. Երզն. Քերթ. ԺԹ)

նաստեղծին գրական արժանիքը. և ուր կը գերազանցուի նա քան զԹուրքերանցի Յովհաննէսը, քան զՄիլըրտիչ Նազալը, քան զԳրիգորիս Ազիմարցին՝ որոնց քերթումները մասնական ամբողջութեամբ հրատարակուած են և ուսումնասիրուած **Կ. Կոստանեանցէ:**

Ա. Զօպանեան Երզնկացոյն քով այնպիսի գեղեցիկ ու բարձր իմաստներ կը գտնէ՝ որոնք կը մրցին գաղղիական նշանաւոր բանաստեղծներու գրուածոց հետ. Ուեմի Պելլօ (Ժ. Զ. դար) եթէ բողոքատութեան ելնէ իր Գարնան ոտանաւորով՝ մեր Երզնկացի բանաստեղծին հետ, Հայուն Գարունը (քերթ. Ժ. Ե) « եթէ ձեւի վերջնական կատարելութեան տեսակէտով վար կը մնայ Պելլօի երգէն, — կը գրէ Զօպանեան, — կը գերազանցէ զայն՝ հրճուանքի աւելի յորդ ու լայն զօրութեամբ մը, պատկերներու հարստութեամբ և այլազանութեամբ, և հոգեկան խորունկ շունչով մը որ Պելլօին մէջ կը պակսի »: Տողեր ունի **Կ. Երզնկացին** իր քերթուածոց մէջ՝ որոնց նմանը Վիլյեմի, Տանգէի, Լէոփարտիի, Փէթրարքայի, Լամարթինի և ուրիշ նշանաւոր բանաստեղծներու դործոց մէջ մատնանիշ կ'ըլլուն:

Սա տողերը միայն ըստ ինքեան բաւական են **Կ. Երզնկացին** մեզի իբր բանաստեղծ ներկայացնելու.

« Թէ Տէրն ի յարարածս հայի քաղցր ի յիր սիրուն,
Յայն պահուն է որ լինի նըշան լուսոյն առաւօտուն »:

Հիւկոյի Ամառն քերթուածին մէջ սա ամենէն գեղեցիկ տողը (եթէ Երզնկացին ներկայ գրողներէն ըլլար բանադող մը պիտի համարէինք)

« L'été, c'est le regard de Dieu »

որ ուրիշ ձեւի մը տակ ճիշդ հայ բանաստեղծին վերի երկու տողերն են, գեղեցկութեան գերազանցութեամբ չեն կրնար մրցիլ **Կ. Երզնկացոյն** հետ:

Ա. Զօպանեան յաջողած է Կոստանդինը բանաստեղծին

ռեղծ գգացնել տալու բառին սեղմ իմաստով. բայց սակայն ընթերցողներէն քիչերը պիտի համոզուին՝ խարուած անմշակ բանաստեղծին արտաքին պակասութիւններէն, շատ տողերու տկարութենէն ու ճապաղութենէն, տաղաչափական թերութիւններէն, վերջապէս տիրացուական ոճէն. և զժողովարար այս չնչին պատճառներուն համար է որ հայ աշուղներուն և բանաստեղծներուն ականջ չենք տուած ամբողջ հինգ դարերու մէջ:

Կ. Երզնկացին որ առաջնորդը պիտի ըլլայ մեր ընեւիք « Ստորին դարերու Հայ Ժողովրդական բանաստեղծութեան » ամբողջական հրատարակութեան՝ իբր նմոյշ մը կը հրատարակենք, արտատպելով հոս — փոփոխութեամբ և յաւելուածով Բազմավէպի (1905 թիւ 7-8) մէջ հրատարակած մեր ուսումնասիրութիւնը:

*
* *

Արշակ Զօպանեանի « Կոստանդին Երզնկացի » յօդուածը առիթ կու տայ ինձ այս անձին վրայ անդրադոյն տեղեկութիւններ տալու:

Այս բանաստեղծը ինչպէս կ'ըսէ Զօպանեան « Բաւարձակապէս անձանթ մնացած է գրական հասարակութեան (գրագէտներն ալ մէկ տեղ հաշուելով) »:

Բազմավէպը 1848ին (յէջ 209) առաջին անգամ հրատարակեց քերթուած մը « Կոստանդին Երզնկացի » ստորագրութեամբ, որ սա սկզբնաւորութիւնն ունի « Մի հաւատալ ամէն մարդոյ »: 1866ին (յէջ 82-84) կը հրատարակուի Բ. քերթուածը ուր ի սկզբան շատ համոզող տեղեկութիւն կը տրուի բանաստեղծին վրայ, որչափ որ կարելի էր ստանալ անոր ոտանաւորներու հաւաքածոյ ձեւադրէն: Այս թուականիս մէջ կը հրատարակուին նոյն Հանգէսին մէջ դեռ ուրիշ երեք քերթուածներ ալ (2 « Այս գիշերս » և Ժ. Գ. « Յանուն անեղին ») որոնք արտատպուեցան Անահիտի մէջ. և ու-

րիշ քերթուած մ'ալ նորէն 1866ին հրատարակուած (Է «Ֆրիաթ կանչեմ» էջ 368)• երկու անտիպներ եւս Անահիտի մէջ հրատարակուեցան (Չ «Զարթիք ի յերազուտ» և ՃԵ «Մեծ գոհութիւն» թիւ 5) և ուրիշ մը (Գ) «Գարուն լինի ուրախութիւն» 1905ի Բազմաշէպի մէջ (թիւ 7-8) :

Ուրեմն ահա ութը հրատարակուած ոտանաւորներով արդէն ծանօթ է մեր բանաստեղծը հայ հասարակութեան և դեռ 14 հատ անտիպներ կը մնան, որոնց մէջ պակաս չեն գեղեցիկ տողեր ու խմատներ :

Միակ տղբիւրը որ հայ մատենագրութեան կ'ընծայէ զԿոստանդին՝ Ս. Ղազարու մատենադարանի 103 թիւ ձեռագիրն է. որուն նկարագրութիւնը ընելէ վերջ բովանդակութեան, կենսագրական և ուրիշ ծանօթութեանց պիտի դառնամ :

Ա

Չ Ե Ռ Ա Գ Ի Բ Ը

1. Կ. Երզնկացիին րերրոջածոց հաւաքածոյն. թիւ՝ 103. Մեծոքիւն՝ 17 × 13. Գրութիւն՝ միասին. Տողք՝ 17. րերրք 12 (Ա-ԺԲ), իւրաքանչիւր թերթ 8 թուղթերէ կը բաղկանայ. կը պահին, Ա. թերթէն՝ առաջին թուղթը, նոյնը և՛ Ե էն. Է թերթին վերջին թուղթը, ԺԲ թերթէն վերջին երկու թղթերը : Մեր ձեռքն հասած ձեռագիրը 182 էջերէ կը կազմուի. առաջին թուղթին վրայ նշանակուած է 3 (1ը նոր պահպանակին վրայ) և վերջինին վրայ 184 :

Նիւշ՝ թուղթ բամբակեայ. կազմ՝ շագանակագոյն կաշիով. Գիր՝ բոլորգիր, ո՛չ մաքուր և ո՛չ կանոնաւոր. Հանգանակ՝ լաւ, միայն գրութիւնը տեղ տեղ եղծուած : Կիսախորանք՝ յէջ 5 և 74 : Սկզբնատողը և ամէն տու-

նեւու սկզբնատաւք՝ կարմիր մեկանով. իսկ խորագիրը՝ սեւ մեկանով, մանր բոլորգիր. Ուղղագրութիւն՝ լաւ է ընդհանրապէս. զի և կի, պի և բի, դի և տի տարբերութիւն չի գներ. օ հնչումը աւ կը գրէ միշտ, և յ կ'աւելցնէ սա, դա, նա, սորա և այլն գերանուններուն ծայրը նաեւ այն հրամայականներուն՝ որոնք ա-ով կը վերջանան, ինչպէս «ասայ» ևւն :

Ժամանակ գրութեան՝ ԶԶԵ (= 1336). Գրիւ և Ստաշոյ՝ Ամիր Փօլին, Տեղի՝ Գավրէժ. Յիշատակարան՝ յէջ 181. իսկ սկիզբը յէջ 3-4 վերջին ստացողներէ խառնաշփոթ գրութիւն մը. Տեղեկութիւն, «Զայս ձեռագիր երբ ընդ իւր Վ. Հ. Մկրտիչ վարդապետն ի Կոստանդնուպօլսոյ, յամի տեառն 1759 ի յունւարի 30» (թուղթէ պահպանակի Բ. էջին վրայ) :

Մատենաւ Է՝ «Խրատական բանք ի վերայ առաքինութեանց և Կոստանդին Երզնկացի» :

Առաջին գրութիւնը սա խորագիրն ունի «Յաղագս միաբանութեան եղբայր, բանք սակաւ և պիտանիք : Վկայութիւնք զրոյց սրբոյ : Զոր Ժողովեալ զրեցի սիրով եղբայրութեան : Այնոցիկ որք ցանգան փախաքանօք բանից իմաստութեան» :

Սկիզբը՝ «Յատուածային ամենազօր տէրութենէն յանհատ և յանիմանալի» և այլն, յէջս 5-57 : Ըստ Բազմաշէպի յօդուածագրին սա եւս Կ. Երզնկացւոյն զօրծն է րերես : Վերթուածները 57 էջէն կը սկսին որոնք 22 են թուով :

Յիշատակարան (յէջ 181 կցուած անմիջապէս նախորդ տողին) : «Բայց զրեցաւ սոյ ի Թաւրէժ ի Գառվազայի սննայաւանս, շնորհիւ և ողորմութեամբ ամենօրհնեալ Տիւրամօր սուրբ Առաքածածինին, ձեռամբ մեղապարտ և դատապարտեալ ոգոյ՝ նուաաս զրչի Ամիրխա՝ մականուն փօլին Քաւայմաչ ի Յոռտոփայ որդուս Միրաշի թոռն, ի վայելումն անձին իւրոյ և յիշատակ հօգոյ իւրոյ և

ծնողացն իւրոյ: Տէր Յիսուս Քրիստոս Աստուածն բռնաբարող որդիս ողորմեսցի մեզ և ձեզ կարգացողին և լսողին և այնոցիկ որք հաւ(ատով) զմեզ ի Քրիստոս յիշեն, Քրիստոս զիւրմանքն յիշէ յիւր արքայութիւնն. ի թվիս 226 (= 1336) ի Նալմասարթի գրեցաւ այս գիրս, ամէն »:

Բ

Վ Ա Ր Ք Ը

2. Ո՞վ է Կոստանդին Երզնկացիին. Մատենադրութեան պատմութեան անծանօթ է այս բանաստեղծը և միայն յանուանէ յիշուած. իր հայրենիքը Երզնկա քաղաքն է ինչպէս կը յայտնէ իր քսաներորդ քերթուածին վերջը.

« Թէ խնդիր լինիք անուանըս արժանի
Կոստանդին անուն կոչի Երզնկացի ».

Երզնկան՝ որ վանքերով չըջապատուած ժԳ-ժԳ դաւրուն փայլուն անուն մը ունէր, Հայաստանի մէջ գիտական ձեռարան մը կը ներկայացնէր. կարծես ճիգ մ'ունէր մրցելու Կիլիկիոյ հետ, որ ուսումնական վարդապետներուն կեդրոնավայրն էր: Շատ մը վարդապետներ Յովհաննէս, Մովսէս, Գրիգոր Երզնկացիներէն սկսեալ՝ Կիլիկիա կ'երթային այդ աշխարհին գիտութիւնը իրենցինն վրայ աւելցնելու:

Կոստանդին բանաստեղծն եւս այդ շրջանին մէջ կը ծնանի. թէեւ մեզի անծանօթ է ծննդեան տարեթիւը՝ բայց ապահովապէս ժԳ դարու կէսէն ուշ չէ, 1250-60 թուականներուն, ինչպէս որ յաջորդ յիշատակարանին մէջ զինքը 1314 թուականին Գրիգոր Երզնկացւոյն հոգեւոր հայր կոչուած պիտի գտնենք:

Մանկութեան հասակին՝ բանաստեղծ պատանին առանձնացած է Երզնկայի չուրջ գտնուող վանքի մը մէջ,

իր տաղերուն մէջ եղած յիշատակարանի մը համեմատ զինքը հեղեատասանուայ տաղանդաւոր պատանի մը կը գտնենք վանքի մէջ փակուած:

Կոստանդինի տաղանդը նիւթականին շատ փնտսեց, նա շատ կրեց անկից - շատ նախանձորդներ ունենալուն համար. նշանաւոր կամ գիտուն վարդապետ մը գեռ իրեն քերթողական արհեստը չբացատրած՝ նա կը սկսի քերթուածներ գրել հակառակորդներուն նախանձը վառելու շտի գեղեցիկ:

Ութերորդ քերթուածին խորագրէն ունինք այս մանրամասն տեղեկութիւնները որոնք Կոստանդինի ուղղակի ներքին կեանքին հետ կապուած են. հոն կը գրէ նա « Ո՞մանք չարախօսեն զինէն վասն նախանձու թէ որպէս խօսի սա այսպէս, զի վարդապետի չէ աշակերտել շատ: Զի այլ է աշակերտելն և այլ է շնորհքն ի հոգւոյն, զոր ես պատմեմ ձեզ յաղագս տեսեան իմոյ զոր տեսի ի զարմանալի տեսիլ մինչ ի վանքն կայի հնգեւտասան ամաց. զոր տեսի այր մի արեգակնազգեստ և լի լուսով »:

Կոստանդինի իր ժամանակին արեղայներէն հալածուելը շատ նշանակութիւն ունի. ըսել է՝ նոյն դարու հայ ժողովուրդը գնահատած է իր քերթուածները և տգէտ վարդապետները կիրք հանած, որոնք չեն դադրած Կոստանդինը հալածելէ. և բանաստեղծն ալ շատ անգամ գրիչը ձեռք առած է տգէտներու և նախանձորդներու դէմ գրելու և իր ցաւերը ժողովրդեան յայտնելու համար. այս պատճառով իր տաղերուն մի մասը Ողբ ու զանգատ են, որոնց քով իր միւս քերթուածները - որոնք գեղեցիկ բնութեան և գարնան նկարներն են, հոտաւէտ վարդեր կը թուին փուշերով խղզուած և արցունքներով թրջուած:

Ընկճուած և անմխիթար սրտի մը ողբն է իր եօթներորդ քերթուածը « Յաղագս անգիտաց սուտ խօսելոյ զբանս, անպիտան և հակառակ կալ իմաստնոց ».

Ֆրիաթ կանչեմ հազար 'ւ ահեղ հառաչ բերեմ լալով
Ի յանգէտ մարդկան ձեռաց զհոգիս երեմ անշէջ հըրով:
Եմ յիմար դարձել ու խեւ ու սաւղայի ի շուրջ գալով
Եւ վառն յէջ և անյիմայ ոմանց հանեմ զհոգիս շուտով »:

Եւ ուրիշ մը (Քերթ. ԺԹ.)

Ես քանի հառաչ բերեմ կամ ի սըրտէ կենամ ազար...
Զերդ ի ծով կամ տատանել յերակ ծըլիմ յալիս խաւար
Եւ չըկայ եղբ ի ծովիս կամ թէ ճամբուս թէզ կայ վը-
(ճար »:

Ընտանիքէ ու եղբայրներէ ալ զրկուած ըլլալուն հա-
մար՝ կը գրէ նոյն քերթուածին մէջ.

« Ոչ ունիմ մարդ սիրելի ի յընտանեաց ինձ կամ օտար,
Որ զըթայ սըրտովն ի յիս կամ աղետայ զիս իր եղբայր »:

Յետոյ վերջին տողերուն մէջ ինքն իրեն համբերել կը
յորդորէ ու մոռնալ այս կեանքի ցաւերը յաւիտենա-
կան կեանքի վայելքները մտածելով.

« Կոստանդին իմ խըրատիս հաւան կացիր դու հեղարար
Մի ի դուր հոգօք մաշիլ վասն անցաւոր կենաց համար.
Զի շատ ոք հաւանեցան այս կենցաղոյս 'ւ առին զագար »:

Կոստանդինի միակ սիրելին ու հաւատարիմ բարե-
կամը՝ Գալիէթ բնակող Ամիր Փօլինն է, ձեռագրին
օրինակողը, զոր սիրելի եղբայր կը կոչէ և անոր կ'ուզէ
ԻԱ քերթուածը սա խորագրով « Բան Կոստանդեայ առ
մեր հոգեւոր եղբայրն Ամիր, հոգով ի հոգի և սրտէ ի
սիրտ »:

« Պարոն Ամիր մեր պարծանաց եղբայր և սիրելի
Զայս սակաւ բանքս ի կարգի որ վառն ձեր շարագրեցի.
Աղէկ մըտիկ դիր ու ճանչէ, ուժով է բանքս և պիտանի,
Բայց յանգէտ մարդիքն ի մօտ՝ է անպիտան դառն և
(լեզի » ևւն:

Կրնայ ենթադրուիլ որ Ամիր Փօլինը Ներզնկայ եկած
է և Կոստանդինի ընկեր եղած միեւնոյն վանքին մէջ.
վասն զի ընդհանրապէս հոգեւոր եղբայր կոչուածն այս
խմաստով ըսուած է:

Կոստանդինի ԺԳ քերթուածին գրութեան ժամա-
նակը կրնանք գուշակել նոյն քերթուածին 12 երորդ
տունին սա խօսքերէն.

« Թէ լի հօր փատիչահ գերդ Ղազան

Զմնայ՝ քանի է ինք սըրտով գերդ գազան »

Խօսքը մահուան վրայ է. Թէ՝ Ղազանի նման զօրա-
ւոր մարդն ալ աշխարհի վրայ չի մնար, կը մեռնի. այդ
յիշած Ղազանը այն է՝ որ 1292-1304 թուականին Պար-
սից և Հայոց վրայ Ղանուծիւն կ'ընէր. այս քերթուածը
ուրեմն 1304 թուականէն վերջ գրած է Կոստանդին և
Թերեւս քիչ վերջ, այնպէս որ անոր մահը գիտ վրան
կ'ազգէ:

Այլ եւս Կոստանդին ինքն իր վրայ կը լռէ. յիշա-
տակարանաց համեմատ ԺԳ դարու սկիզբը զինքը Ս.
Լուսաւորիչ վանքին մէջ կը գտնենք իրրեւ կրթիչ և
ուսուցիչ. Գրիգորիս Ներզնկացի (այսպէս կոչուած, թէեւ
Խարբերդ ծնած է) երախտագիտութեամբ կը յիշէ զիւր
հոգեւոր հայրը՝ մեր բանաստեղծը 1314 թուականին
ստացած « Լուծմանց Գիրք »-ին յիշատակարանին մէջ
(որ կը պահուի ի ս. Ղազար): « Ես Գրիգորիս ի սը-
ղայութեան հասակի զվանական քահանայութեան բուն
հարեալ ձեռնավութեամբ հօր մերոյ Կոստանդեայ...
Ծննդեամբ էի յերկրէն Խարբերդոյ... և մայրական
զրկօք եկեալ ի գաւառն Լիկեդեաց և անդ անեալ մե-
ծահոջակ վանքն Տիրաշէն և անդ ուսեալ որպէս ասացի
և կրօնաւորեալ: Իսկ յետոյ ի գալ վարդապետի Մով-
սէսի ի Կիլիկիոյ բազում գրեւօք՝ յորդորեալ և առեալ
զմեզ բնակեցաք ի Գարանադեաց գաւառն ի լեռն
սուրբ և մեծ Լուսաւորչին մերոյ ամս վեց »... (Թերի
կը մնայ):

Եւ Մխիթար, որ Գրիգորիսի խնդրանք կ'ընդօրինակէ վերոյիշեալ զերբքը՝ գովեստիւք կը յիշատակէ զԿոստանդին. « (Յիշեալք) ընդ նմին (Գրիգորիսի) և զհոգեւոր հայրն իւր զԿոստանդին միայնակեաց՝ որ բազում առաքինութեամբ զարդարեալ է »:

Երզնկայ գրուած 1304ին – ձեռագրի մը մէջ (Հմմտ. Թորոս Աղր. Սրուանձտեանցի հտ. Բ էջ 421) Աւետիք զրիչը կը գրէ « զրեցաք յանապատիս որ կոչի յանուն սուրբ եկեղեցւոյս՝ Ս. Կիրակոսիս, ի հայրապետութեան Ստեփանոսի և ծեր Ստեփանոսի և այլ միաբան եղբարցս առ հասարակ որ կանք, Մխիթարն և Գաւիթ, Կարապետն և Կոստանդին » զեռ ուրիշ լոյսերու կը կարօտինք հաստատելու համար թէ այս յիշուած Կոստանդին Երզնկացին մեր բանաստեղծն է:

Կոստանդինի մահուան թուականն եւս անյայտ է. 1336ին նա պէտք է զեռ կենդանի ըլլայ բայց ծերունի հասակին մէջ:

Գ

✓ ԼԵԶՈՒ ԵՒ ՏԱՂԱԶԱՓ ՈՒԹԻՒՆ

3. Կոստանդինի լեզուն և տաղաչափոշրիւնը. – Ուամիկ երգիչներուն առաջիններէն ըլլալով Կոստանդին՝ միանշա՞ղմայն առաջինն է որ իր ժամանակին աշխարհաբարով կը գրէ իր ամբողջ ոտանաւորները. իր բանաստեղծական մտքի առաջնորդէն միւրեւն է սա՝ այդ յանդգնութեան. Կոստանդին Երզնկացին, լեզուի մասին, հայ Տանդէ մ'է: Երբ Տանդէն Արեւմուտքի մէջ ժողովրդեան լեզուով Աստուածային կատակերգութիւնը կը հիւսէր, ասորին միեւնոյն ժամանակ Արեւելքի մէջ Կոստանդինն ալ իր աշխարհիկ լեզուով քերթուածները կը գրէր:

ԺԳ. դարուն հայ լեզուին վրայ թուրք ու Պարսիկը

ազգած էին. Հայաստանը ասոնց հետ շփումն ունէր, մինչդեռ Կիլիկիոյ լեզուն Արեւմուտքէն կ'ազգուէր:

Սակայն Կոստանդինի, ինչպէս և ուրիշ բանաստեղծներու քով՝ լեզուի տարբերութիւն կը նկատուի այլ և այլ քերթուածներու մէջ, այդ՝ կախումն ունի նիւթէն: Ինչպէ՞ս ընթերցողք պիտի անդրադառնան՝ Առաջին քերթուածին մէջ, որուն նիւթը պատմական է՝ բոլորովին տարբեր լեզու մ'է քան միւս տաղերը, առաջինին մէջ օտար բառ մ'իսկ չէ կարելի գտնել. նոյնը կ'անդրադառնանք նաեւ Թովհանէս Թլիւրանցոյն քով:

Կոստանդինի լեզուն աշխարհաբար է, բայց նախնական աշխարհաբարը, հազիւ մէկ կամ երկու խառ տարբերութիւն ունին անոր քերականական կանոնները մեր զրաբար լեզուէն: Կեռ իր քով « այնորիկ »ը « անոր » եղած չէ, միայն « իկ »ը ձգած՝ « այնոր » մնացած է:

Լեզուին ոճին վրայ մեծ տարբերութիւն կը նկատենք. բոլորովին նոր բացատրութիւնք կը գործածէ, որոնք զրաբար լեզուին մէջ կը պակսին:

Մեր միջին դարու քերականութեան վրայ մեծ ազդեցութիւն ըրած է Տաղաչափութիւնը. յաւելն ու անպարն նոր ձեւեր տուած են, հոլովներու և բայերու ձեւերը փոփոխած, նոյն ազդեցութիւնը կը գտնենք նաեւ Կոստանդինի քով:

Շատ ուշադրութեամբ պէտք է կարդալ Կոստանդինի քերթուածները հասկնալու համար. զաղափար տալու համար թէ ինչ փոփոխութիւն կրած է հայ քերականութիւնը Կոստանդինի քով՝ մի քանի օրինակներ բերենք Բ, և ԺԱ, ԺԳ. քերթուածներէն: Բառ մը յոգնակի ընելու համար նին կ'աւելցնէ եզակիին վրայ. ինչպէս՝ Նարգիզ = Նարգիզակին (ԺԱ. 5), ծաղիկ = ծաղիլնին (ԺԱ. 7), շիշակին (շիշեր):

Նախադրութեանց յաջորդող գոյականը ուղղական կը գնէ, ինչպէս, « Առանց չրթունք » (Բ 13), փոխանակ « առանց չրթունքի » ըսելու:

Ինչ որ մենք աշխարհաբարի մէջ իրեն կ'ըսենք, նոյնը Կոստանդին իր կ'ըսէ, այսպէս « իրեն տամ » ըսելու տեղ՝ « իր տամ » (Բ 3) կը գրէ. զեղջման ձեւով « զհետ իրաց » (ԺԳ 18) կը նշանակէ « իրարու հետ »^[?].

Բայերն եւս շատ փոփոխութիւն կրած են Երզնկացւոյն տաղերուն մէջ: Անկատարին եի-ն կրճատած է և պարզապէս ի-ի վերածած. « ի » կը նշանակէ՝ էի « զի հաւաստիս ի ես տըղայ » (Բ 11):

Ըստ այսմ « չունի » կը նշանակէ չունիի. իր անձին համար կ'ըսէ « Չունի ցորեկ հանգիստ » (Բ 10): Ին սակայն՝ Են կը նշանակէ նոյն քերթուածին 15 երորդ տան մէջ:

Կատարեալ են հետեւեալները « խնդրի » = խնդրեցի. « զարթայ » = զարթեայ (Բ 9) « պահի » = պահեցի (ԺԵ 17) եւն: Անցեալ զերբայի վերջաւորութիւնը « եալ » ել փոխուած է. շատ անգամ եկելը՝ ըստ իմաստին կը նշանակէ թէ եկած և թէ գալով. թէ անցեալ դերբայ և թէ ընդունելութիւն ներկայ, ինչ որ գրաբար լեզուին մէջ. այսպէս « Մանուկ մի լուսեղէն յաթոռ նըստել » (Բ 4) կը նշանակէ « աթոռին վրայ նստած »:

Ի ինկը բայը իր նախնական փոփոխութեան մէջ է Կոստանդինի քով « լինայ » = ըլլայ (Բ 3):

Բայի զեղչումները սովորական են Երզնկացւոյն տաղերուն մէջ, այդ պատճառաւ իմաստները շատ անգամ տարտամ ու մուծ են: Իսկ գալով օտար բառերու գործածութեան՝ կը աւանդեն ընթերցողք ուսումնասիրութեանս վերջը գրուած ցանկին մէջ:

*

Կոստանդինի տաղաչափութիւնը ընդհանրապէս յանգաւոր է և սովորաբար նոյն յանգը կը շարունակուի միեւնոյն քերթուածին մէջ, այս ձեւը շատ գործածական է, Գրիգոր Մագիստրոսն որ առաջինը պիտի համա-

րուի իրր յանգաւոր ստանաւոր գրող՝ չէ ձանձրացած երբեք իր հազարտողեան քերթուածին յանգերը ին վերջացնելէ. այս միակերպութիւնը նոյն իսկ Թլիւռ բանցւոյն քով կը գտնենք. ընդհակառակն Մկրտիչ Նաղաշին քաջ, որ Թլիւռբանցիէն գրեթէ դար մ'առաջ ապրեցաւ, միակերպ վերջաւորութիւնը աւելի նուազ կը նշմարենք:

Հայկական բանաստեղծութիւնը երկուքի կը բաժնուի մեր մէջ, կրօնական և ժողովրդական: Կրօնական ըսելով չենք հասկնար այն ամէն քերթուածները որոնք կրօնական նիւթ կը պարունակեն. այդ կոչման տակ կը հասկնանք միայն Գալեֆերը և եկեղեցական Տաղերը, մեծամասնութեամբ գրուած այլևայլ հեղինակներէ ԺԳ-ԺԿ դարուց մէջ և որոնք ստուար հատոր մը կը կազմեն:

Այդ կրօնական բանաստեղծութեանց մէջ Տաղաչափութիւնը շատ ձեւերով կը ներկայանայ մեզ. Հնգոտնեայ, երկանդամեայ՝ վեց ձեւով. եռանդամեայ՝ վեց եօթ ձեւերով. քառանդամեայ դեռ աւելի բազմաթիւ ձեւերով և նոյն իսկ հնգանդամեայ տող կարելի է նըշմարել հոն¹:

Ըստ իս մեծ նշանակութիւն պէտք է ունենայ որ այդ բազմաթիւ տաղաչափական ձեւերը՝ Ժողովրդական բանաստեղծութեան մէջ ի սկզբան չէ կարելի գտնել, կամ եղածը շատ նուազ է: Կոստանդինի քերթուածոց տողերը երկայն են ընդհանրապէս. քսանէն աւելի տաղաչափական ձեւեր պիտի նշմարէինք իր ստանաւորներուն մէջ եթէ պարսկական տաղաչափութեան ազդեցութիւնը չի նկատէինք անոնց մէջ:

Թէ Կոստանդին պարսկերէն գիտէր՝ այդ շատ բնա-

1. Հմայուց ուսումնասիրութեան կը կարօտի հայկ. ընդհանուր տաղաչափութիւնը որուն մասնականը՝ - Հայ աշուղներու - ըրաւ Գ. Լեւոնեան « Ազգադրական Հանդէ » XI դրբին մէջ. ինչպէս ինքը կ'ըսէ՝ գեռ առաջին անգամն է որ մանրամասն ուսումնասիրութեան նիւթ կը դառնայ ան:

կան է և յայտնի. բառերը որ կը գործածէ՝ կը վկայեն այդ մասին. դարձեալ ինչպէս ուրիշ առթիւ եւս ըսինք, պարսիկ բանաստեղծութիւնը այդ դարերուն՝ կը շրջէր արեւելքի մեծագոյն մասին մէջ և մեր ազգայինք եւս Պարսից քերթուածները կ'երգէին: Ֆիրդուսի՝ որ Կոստանդինէն երեք ու կէս դար առաջ գրած էր իր «Շահնամէ»-ն՝ զեռ հայ ժողովրդեան վրայ կ'աղղէր, զեռ Կոստանդինի օրով իսկ կ'երգէին Շահնամէն. ինչպէս Կ. Նրզնկացւոյն ժ.Պ. քերթուածին խորագրէն կը տեսնուին. «Այր մի կայր և Շահնամայ ասէր ձայնով. նայ եղբարք խնդրեցին, թէ ի Շահնամայի ձայնն մեզ ոտանաւոր ասայ. ես շինեցի զբանքս այս: Ի Շահնամայի ձայնն կարգացէք»: Այս խորագրին տակ կը գրէ «Յանուն անեղին Աստուծոյ և մեծին» քերթուածը մետաստեղծեալ տողերով: Ուրեմն պէտք է ընդունինք որ ժ.Պ. դարուն մէջ պարսիկ տաղաչափութիւնը – որ արաբականէն ազդուած է մասամբ մը – մեծ ազդեցութիւն բրած է հայ ժողովրդական–բանաստեղծներուն վրայ, ինչ որ չէ կրցած ընել կրօնական տաղաչափութեան վրայ: Պարսկական տաղաչափութեան ազդեցութեան տակ կը գտնենք Կոստանդին Նրզնկացին ալ:

Գլխաւոր ազդեցութիւնը որ բրած է Պարսիկ տաղաչափութիւնը Կ. Նրզնկացւոյն վրայ՝ այն է՝ որ տողին անդամները լրացնելու համար շատ անգամ յաջորդ բառէն մէկ կամ երկու ոտք կ'առնու. և ընդհակառակն անգամ մը երբ կը լրանայ իր վերջին բառէն աւելցուած ոտքերը յաջորդ անգամին կ'անցնէ. այս գործածութիւնը մեր կրօնական բանաստեղծութեան մէջ շատ սահմանափակ է, մինչդեռ ընդհանուր է պարսիկ տաղաչափութեան մէջ ինչ որ կը տեսնենք Գ. Փառնակի Օմար Խայեամի վրայ բրած քննական ուսումնասիրութեան մէջ (Հմմտ. Մատ. Անահեա թիւ 3. Օմար Խայեամի Քառականները Փարիզ 1904 էջ 1ա). և զոր հոս առաջ կը բերենք.

Տէրեապ / քի էգրուէ ձիւ/տա խաշի բէֆթ
Տէր բէրտէի / էսրարը խիւ/տա խաշի բէֆթ
Խօշ պաշ նեա/նի էզ քիւճա / ամէտէի
Մէյնուշ նեա/նի քի քիւճա / խաշի բէֆթ:

Ինչպէս կը նշմարուի՝ գծուած բառերը կարուած են ու բաժնուած երկու անգամներու մէջ: Նոյնը կը տեսնենք Ղուենկիանոս երգիչին քով. և Ղուենկիանոս որ ժ.Ը դարու վերջերը ծնած է՝ ինչպէս կը տեղականանք հրատարակչին, Հ. Աթանաս Վ. Տիրոյեանի ուսումնասիրութենէն՝ Գաւրիգու մէջ կը կրթուի, ուր կը յաջորդի «քիչ տառնէն յառաջադէմ՝ զարգանալու՝ նոյն ժամանակի դպրոցաց մէջ աւանդուած ուսմանց նախնական տարերաց մէջ, և մանաւանդ յուսումն ֆարսի լեզուին»:

Հետեւեալ տողերուն մէջ կը տեսնուի պարսկական տաղաչափութեան ազդեցութիւնը Ղուենկիանոսի քառանգամեայ քերթուածին մէջ որ այս 4-4-4-3 ձևով բաժնուած է:

Բաղմագութ կոշ/սին կարօտով / արքամութեան ըզ/գեստ
(հազայ
Սուգ եմ մըտեր / խեղճուկ հոգիս / կու լայ ու կը / մոր
(մոքայ.
Մ'իտքըս ելեր / է երկինքը / կը մըրցի աստ/ղերսն հեա
Բացուեցաւ դու / ուր զըրախտին / ինքը արդեօք / երբ
(կու գայ):

Ուրիշ մը՝ 4-4-3

Այ ինչ խեղճուշ/րիւն է որ ես / կը կըրեմ.
Այ սուրը Աստուա/ծածին, իմ հա/լըս ինչ է
Խառնըւեցան / իրար կարօտ / ու սէրը
Ողորմուկ ձայ/ներով կոծ լա/լըս ինչ է²:

1. Հմմտ. Քերթ. Ղուենկիանոսի տպ. ի Վենետիկ 1894 էջ 6:
2. Համեմատե նոյն գիրքը յէջ 13:

Գեո ալսպիտի ուրիշ շատ օրինակներ կարելի գտնել Ղուկիանոսի և դարձեալ Հայ Աշուղներու քով, ինչպէս որ կը տեսնենք Գ. Լեւոնեանի Աշուղներու վրայ ըրած ուսումնասիրութեան մէջ:

Կ. Երզնկացոյ քերթուածներէն օրինակներ.

Տեսի լուսին պայծառ / բազում աստեղք / ի յիր սը-
(պատուն ¹ .

Մի աստղ ե/լու պաճառ / տաջեւ արու/սեկին լուսոյն ² :

Ասէ / թէ հասկացայ / կամիմ պատառ/խանի առնել ³ :

Գովեալ է Որ/դիւն միածին / ճըլմարիտ բանն / հայ-
(բական ⁴ .

Գեո ուրիշ օրինակներու ստեպ պիտի հանդիպին Երզնկացին ընթերցողները:

Պարսկական տաղաչափութեան ուրիշ հետք մը եւս կը նշմարենք Կոստանդինի ԺԶ քերթուածին մէջ, այն է մէկ տան երրորդ տողի յանգի ազատութիւնը. այսինքն՝ ա, բ և դ տողերը նոյնայանգ՝ իսկ զը ս և է յանգով վերջացած: Ըստ Գ. Փառեակի՝ Օմար Խայեամը իր քառեակները այս ոճով գրած է, ինչպէս և վերը (էջ 19) բերուած օրինակին մէջ ալ տեսանք. կը գրէ նա « Փառեակին ուրիշ մէկ յատկութիւնը կը կայանայ երրորդ տողին յանգին ազատութեանը մէջ, մինչ առաջին երկուքը նմանայանգ են, և երրորդին շեղումէն յետոյ չորրորդը՝ վերջին տողը՝ կու գայ համակերպիլ յանգին »:

1. Տես Քերթուած Ե. 2:

2. Անդ Քերթուած Ե. 3:

3. Քերթուած Ժ. 1:

4. Քերթուած Ա. 1:

Օրինակ մը տանք Կոստանդինէն.

« Կամեցայ բանք մի քանի խորատ գրեւ

Ով կամի ինձ ի սրբաէ ականջ դնել.

Ով ազէ խօսք պիտեան հոգով սիրով

Նայ իր չար ոչ հասանէ կամ պատահել ¹ »:

Այս ձեւը Գ. Լեւոնեանի ուսումնասիրութեան մէջ՝ Դարբեդար կը կոչուի (Հմմտ. Աղգազարական Հանդէս Գիրք XI էջ 172), բայց ինչ բառ է և ինչ կը նշանակէ՝ մեծ. յօդուածագիրը չի յայտնէր. ինչպէս այդ ուսումնասիրութեան կը տեսնուի՝ տաղաչափութեան ամէն ձեւերը մէկ մէկ յատուկ բառեր ունին որոնք կամ աւարերէն և կամ պարսկերէն նշանակութիւն մ'ունին և ոմանք ալ այս կամ այն աշուղին յատուկ տաղաչափութիւնն ըլլալով անոնց անուամբ կը կոչուին, ինչպէս չիւանա՝ Զիւանին, քեօր-օղլի՝ Քեօր-օղլին եւն: Դարբեդար տաղաչափութիւնն ալ՝ դռնէ դուռ մուրացիկնեւ ըստ տաղաչափութիւնն է ըստ իս և որ կը մեկնեմ պարսկերէն Տերպետի բառով որ կը նշանակէ դրանկա աղբատ, որով այդ ձեւը Պարսկաց աւելի յատուկ է. (տար արարերէն տուն կը նշանակէ և Տերպետերը թերեւս Տարէն բարդուած է, բայց պարսիկներէն, վասն զի պի տրականի նախդիրը պարսից լեզուին մէջ կը գործածուի):

Դարբեդարի նման ուրիշ ձեւ մ'է չորրորդ տողին յանգի ազատութիւնը ինչ որ կը նկատենք Երզնկացոյն ԺԳ, ԺԵ, ԺԶ քերթուածներուն մէջ. ահա օրինակ մը.

Զըմեռն բանդ էր և խաւար,

Գարուն եկաւ նոր բաճար

Ի էտա ի մէնջ գիշերն աւար

Զի արեգակն է մեզ ծագել:

1. Տես նաեւ Զ. Քերթուածին առաջին տունը:

Միեւնոյն տան մէջ կը տեսնուի ա, բ, գ տողերու յանգի նոյնութիւնը և վերջինին ազատութիւնը:

Կոստանդինի քով՝ կը գտնենք նաեւ յանգի ազատութիւն, ինչպէս Զ քերթուածին մէջ կը նշմարենք.

« Զինչ որ ի բանդ կային և ի խաւար ի խոր զընդան Նա լոյս ծագեց նոցայ՝ յարեգակմն ի մեծ լուսոյն երկիրս էր սառն ու պաղ ու ցուրտ ձըմեռն ու հողմային Ահա եղև գարուն յարեգակմն ի մեծ լուսոյն »:

Ամբողջ քերթուածը այսպէս անյանդ է, միայն երկրորդ ու չորրորդ տողերը միշտ սոյն զօնւած կրկնութիւնն ունին:

Յանգերու մասին այսքան, այժմ՝ դառնանք ակնարկ մը տալու թէ ինչ չափերով կը գրէ իր տաղերը:

Կոստանդինի քերթուածները ընդհանրապէս քառանգամեայ են: ԺԳ, ԺԵ, ԺԶ քերթուածները երկանդաւ մեայ են (ութոտնեայ 4-4) իսկ Ի քերթուածը եռանգամեայ (3-4-4).

1. Ութոտնեան օրինակ մը (Քերթուած ԺԶ 1).

Այսօր եղայ հողմըն գարնան
Սիրով հընչեմ ի բուրաստան
Զինչ սառն ու պաղ ցուրտ ձըմերան
Ի մեր տեսուս հալածեցան:

2. Մետասանտանեայ երկու ձևով.

Ա. « Կամեցայ / բանք մի քանի / խըրատ գըրել
Ով կամի / ինք ի սըրտէ / ականջ գընել,
Ով ուզէ / խօսք պիտեւան / հողով սիրով
Նայ իր չար / ոչ հասանէ / կամ պատահէ ¹ »:

1. Հմմտ. Քերթ. Ի 1:

Սոյն եռանդամեայ չափը՝ բաժնուած 3-4-4, մինչեւ Կոստանդինի ժամանակ գործածուած չէ Պանծասացնէրէն և հայ բանաստեղծներէն և ոչ իսկ 4-4-3 ձևը. և զայս գործածուած կը տեսնենք պարսիկ բանաստեղծէն, Օմար խայեանի քառականերու մէջ, (Հմմտ. Փառնակի Ուսում. էջ 1ա):

Բ. Միւս մետասանտանեայ տողը զոր պէտք է հաշնամէի եղանակով կարգալ՝ քառանդամեայ է այս հէտեւալ ձևով, 2-3-3-3 = 11.

« Սկսայ / բան խօսել / հասարակ / սիրելեայ
Բանալ / ձեզ դըրունք / ի մըտաց / սքանչելեայ ¹ » եւն.

Այս քառանդամեայ ձևը հայկական չէ, քանի որ երրորդ անդամը միշտ երեք օտք է:

3. Բաւական թուով ալ չորեքտասանտանեայ քերթուածներ գրած է, ասոնք եւս երկու ձևով կը ներկայանան բայց միշտ քառանդամեայ.

Ա. կը բաժնուի 2-4-4-4

Այլոց / այնչափ բառցիր / որչափ քեզ ես / բեռն գըրել
Թէ չէ / ըզհողդ հոգի / ընդգէմ մարդկան / ես ցուցու
(ցել...
Թէ գու / կամիս լեզվով / գեղեցկաչէն / պարիսպ ամել
Նայ շոյտ / հողմակոծի / զի յինք չըկայ / զործ կատա
(րել ² »:

Բ ձև. 3-3-4-4

Այս գիշէ / ըրս էանց / նըչան եղև / առաւօտուն,
Ասողըն պայծառ ծագեց / աւետաւոր / երեկ լուսոյն.

1. Տես Քերթուած ԺԳ. 2:

2. Հմմտ. Քերթուած Թ. 1, 2:

Խաւարքն / հերքեցաւ / ու ցընծացաւ / աշխարհքս ամէն
երեսէկ ե/տուն միմեանց / որ արժանի / եղեն լուսոյն ¹ » :

4. Հնգետասանոսեայ քերթուածները կ'անդամա-
հատուին 3-4-4-4.

Աղեկին / վատն է ատող / լի հետ բարոյն / չարն է
(նենգով
Եւ անդէտն / ոչ կամենայ / զմարդն իմաստուն / որ կայ
(բարով ² » :

5. Վեչասանոսեայ տողը կը բաժնուի 4-4-4-3

Այսօր եղեւ / պայծառ գարուն / ցընծան ծաղկունքն / ու
(զարգարին
Եւ հագնին ցե / զըք ի ցեղաց / մանդրուն հաւերն / ի
(հաւ խօսին :

6. Խառն. - այսպէս կը կոչենք այն քերթուածները
որոնց տուններուն երկու տողերը տարբեր չափերով են
միւս յաջորդ երկուքէն. օրինակով մը բացատրենք

Զարթիք ի / յերազուտ / բացէք գաչերս / ով կայք ի
(քուն
Տեսէք մէջ / զիշերիս / շատք որ պահ մի / չեն լել ի
(քուն
Անդադար / ի շուրջ գալով / կան հրամանաւ / մի Աս-
(տուծուն
Որ բանիւ / զերկինք ի վեր / կամար կապել / երես
(քամուն ³ :

1. Հմմտ. Քերթուած Զ. 1:

2. Հմմտ. Քերթուած Է. 4:

3. Հմմտ. Քերթուած Ե. 1:

Հոս, ինչպէս կը տեսնեն ընթերցողք՝ 1 և 2 տողերը
կը բաժնուին 3-3-4-4. Իսկ 3 և 4 տողերը՝ 3-4-4-4.
սոյն ոճով՝ երբեմն քերթուածին կէսը հնգետասանոսե-
այ կ'ընէ, իսկ մնացածը՝ չորեքտասանոսեայ:

ԻԱ քերթուածը, որ ընդհանրապէս չորեքտասանոսե-
այ է, շատ խառն է. առաջին տանը մէջ 14, 15, 16
ոտքերով տողեր կան, որով զժուար է անդամահատել.
Թէեւ յաջորդ տունները կը կանոնաւորուին:

Դիտելու է ի վերջոյ՝ որ Կոստանդին՝ տաղաչափու-
թեան կը զոհէ բառը՝ զայն կրճատելով. ինչպէս

« Լոյս եմ պայծառ աշիցըն կոյր
Առնեմ կեկընի՝ զմարդըն մեռել ¹ » :

Եւ դարձեալ, ը, հնչումը անդամին վերջն իսկ՝ ոտք
մը կը համարի ու կը հաշուէ:

Դ

Վ Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ը

4. Կոստանդինի քերթուածոց բովանդակութիւնը. - Կոս-
տանդինը, ապրած է այն դարուն մէջ՝ յորում սիրային
քերթուած գրելը մեղր կը համարուէր: Մինչեւ ԺԵ
դարու կէսը, շատ հազուադիւտ են սիրային ոտանաւոր-
ները. և Կոստանդինը որ այնքան հաւածուէր է իր հակա-
ռակորդներէն՝ ապահով պիտի քարկոծուէր եթէ յանդը-
գներ իր տաղանդը Սիրոյ տաղերու գործածել. Յովհան-
նէս Թլկուբանցեայն պահուած էր այդ մեծ և յանդուգն
Քայլը տալ հայ բանաստեղծութեան. կաթողիկոս մ'էր

1. Հմմտ. Քերթուած ԺԵ. 39:

սա, որ ինքն իր մեղքը արձակեց և յետագայ եկեղեցականներն ալ կանխեց արձակել:

Հայ ժողովրդական բանաստեղծութեան նախադարձ խրատ, այլաբանութիւն, ողբ և սրբազան պատմութեան յարասութիւնք և այլն կը բովանդակէ: Բայց այսմ՝ Կոստանդինի տաղերը կը բաժնուին, ու Պատմական (սրբազան), ք խրատական, գ Գանգատ և խղիւղ, ք Նկարագրական, այս ամէնքն ալ կրօնական վրձինով նկարուած:

Սուրբ Գրոց Յարասական ոտանաւորի մէջ՝ Կոստանդին երբեք ինքզինքը չի մատներ, հոն եւս նա չի խնայեր իր մտքին գեղեցիկ գոհարները ձգելու:

Խրատական ոտանաւորները որ մեծամասնութիւնը կը կազմեն՝ կրթիչ են, միանգամայն գեղեցիկ. բանաստեղծ վարդապետի մը քարոզներն են անոնք, որոնք ո՛ր և է բեմի վրայէն կրնան ժողովրդեան բարձր դասակարգին հաղորդուիլ:

Գանգատները ու Ողբերը, Նրեմիա մը կամ Լատիվերտցի մը կը յիշեցնեն. ամէն տողերը մէկ մէկ արցունքներ են, զորս ինքն իր անձին վրայ կը թափթփէ:

Նկարագրականները որք միանգամայն կրօնական այլաբանութիւններ են, հոլ ու երկինք կը բուրեն. անոնց մէջ կը տեսնուի՝ թէ բանաստեղծը բնութեան հարազատ դաւանէ և Քրիստոսի պաշտօնեայն:

Ա. Առաջին քերթուածը՝ (յէջ 59-73¹) որ խորագիր չունի, Հին և Նոր կտակարանի Յարասութիւն է կամ պատմական ուրուագիծ մը. իր բանաստեղծական խանդովը ու գեղեցիկ իմաստներովը, Կոստանդին կարծել կու տայ ընթերցողին, թէ ինքն եւս ներկայ էր Սանդձագործութեան, երբ՝

(տեցան)

« Կամարակապ խորանն երկնից առանց սիւնի հաստա-

1. Փակագծի մէջ առնուած թուանշանները՝ ձեռագրին էջերն են ուր կը պարունակուի յիշեալ տաղը:

Գեղեցկութիւնք վայելչապէս՝ զարմանալի յօրինեցան. Ծաղկեալ երկինքն աստեղինօք լուսաւորօք զարգարեցան Ի գիշերոյ զարգ աստեղացն և ի տուընջեան արեգա-
(կանն »:

Բ. Ներքորդ քերթուածը (էջ 74-77) անորոշ խորագիր մ'ունի « Նորին Կոստանդեայ բանք ». բովանդակութիւնը իմաստասիրական է, իմաստութեան վրայ ներքորդ մը. իմաստութիւնը անմահութեան պլուտոլ կը կոչէ, և ո՞վ որ անոր ճաշակը կ'առնու, այլ եւս չի հաւանիր աշխարհիս անցաւոր իրերուն:

« Քանի հասնիս ի մեծութիւն խոնարհ կացիր մարդկան
(ու ցած.

Որչափ լինիս դու իմաստուն շատ մի խօսիլ մէջ անգիտաց:
Աղքատին մի բարկանալ, որ չը գատէ ըզբեղ Աստուած.
Քո ընկերին հոր մի փորել, թէ չէ այն քեզ կայ պա-
(տրաստած »:

Գ. Ներքորդ ոտանաւորը (էջ 77-81) սա խորագիրն ունի. « Այս գարունս զգալուստն Քրիստոսի պատմէ առաւօք ». Գարնան այս քերթուածը վերջին դատաստանի հեռանկարն է: Ծաղիկներու երեւնալը, - գալուստը՝ իրեն կը յիշեցնէ երջանիկ ապագային մերձեցումը, որ հաւատացեալ հոգւոյն համար՝ իր յաւիտեանակութեամբ կը զանազանուի երկրաւոր գարուններէն: Վերականգնող ծառերուն քով, որ արգարները կը ներկայացնեն, Կոստանդին կը տեսնէ ծառեր՝ որ արդէն չորցած են, և մեղաւորներու նման կրակի կը յանձնուին:

Այս գաղափարը չէ բացատրուած այնքան յստակօրէն և ճաշակաւոր կերպով, որչափ դատախարակութեան ենթարկուած միտք մը պիտի ընէր. բայց կը հանդիպինք հոն ալ տողերու՝ որոնք անակընկալի մը տպաւորութիւնը կ'ընեն:

Ինչո՞ւ համար թագաւոր է վարդը՝ ծաղկանց մէջ. —
վասն զի փռւերո՞ւ մէջ կ'ապրի և կը համբերէ.

« Վասն այնոր(իկ) ինք թագաւոր որ համբերէ ի մէջ
(փռւաց) »:

Այս տողը այն փոքրիկ գոհարին կը նմանի՝ որ ամուլ
ժայռի մը աւելի յարգ կ'ու տայ, քան որչափ վաւար
մակերեւոյթով մարգագետին մ'ունի:

Դարձեալ սա բացատրութիւնը՝

« Ծառքըն ծաղիկս ի վեր փնչեն »

Թարմ է, ինչպէս իր նկարագրած գարնան թեթեւ
հովիկ մը:

Իւրաքանչիւր ծառ երկինք կը նայի, գայն զուարթ
կը տեսնէ, գոհութեան հառաչ մը կ'արձակէ, և այս
իւրաքանչիւր հառաչ՝ ծաղիկ մ'է:

Սերմանուած արտերը, ըստ հեղինակին, զուրկ չեն
երախտագիտութենէ.

« Վաւրեն ըզսերմանողն ».

Խրատ մ'է այս բացատրութեան նորութեամբ մը, որ
այժմու հեղինակէ մը կը սպասուէր:

Վերջորանը բանաստեղծութեան կէսը կը կազմէ և
բարեպաշտական բովանդակութիւն ունի. յիշատակարան
մ'է որ չի պատշաճիր նախ ո և է քերթուածի: Եւսոյ
այդքան կարճ քերթուածի: Բայց իր դարու սովորու-
թիւնը նկատելով, դատարանէն անմեղ պիտի մեկնի
Կոստանդին, որուն գրութիւնքը վայրի շուշաններու
կրնանք նմանցնել:

Դ. Չորրորդը՝ (յէջ 82-7) « Բան յաղաղս չար ըն-
կերաց և պատրաստ կալ մուրեցուցիչ ոմանց որք հա-
կառակին բարութեան » խորագիրն ունի. ինչպէս խո-
րանդէն կ'իմացուի՝ խրատական է. թէ ինչ կը մտածեն
իր հակառակորդներն իր մասին՝ սա տողերէս կը գու-
շակուի.

« Տեսնուն զոմն իմաստուն յայս աշխարհիս ու մարգ
(արդար
Յիմար կոչեն նորայ և ի խելաց ասեն տըկար »:

Սա յաջորդ տողերն եւս մեր բանաստեղծին կենսա-
գրական նիւթ կը կազմեն. նաեւ զաղափար մը կու տան
թէ ինչ շնթացք ունէր այն վանահայրը որուն քով կ'ա-
պրէր Կոստանդին.

« Հովիւ չունինք տեսող ու մենք ենք մուրեալ ոչխար
ճատ գայլը են յարձակել ի վերայ մեր խիստ անհամար »:

Ե. « Բանք յերկու դեմս մտաց տեսութիւնք ի հոգի
և ի մարմին, զոր առակօք խօսի այսպէս¹ » (յէջ 88-
91). այս է հինգերորդ քերթուածին խորագիրը: « Այս
ամբողջ քերթուածը, ինչպէս կը գրէ Ա. Չօպանեան,
ողողուած է կարծես առաւօտեան վարդաձաձանչ պայ-
ծառութեանց գերամաքուր շողիւնովը, բնութեան ու
հոգւոյն զարթուածին նիւթական ու իմանալի երգերովն
ու բոյրերովն անսահման »: Այս քերթուածը միայն՝ կը
բաւէր Կոստանդինի անունը փոշինետուն տակ չխղիւ-
լու. սա՛ առաւօտեան նկարագրութիւնն է, Արշալոյսը
մարմնացած է հայ բանաստեղծին քով, երգի մը փո-
խուած հովուական իմաստներովը՝ զոր կրնար իրագոր-
ծել միայն Նրզնկացի մը, Սեպուհի կողքին վրայ ար-
թընցող մը:

Վժուար է սոյն քերթուածէն օրինակ բերել՝ իբր գե-
ղեցիկ տողեր, քանի որ ամէնքն ալ միեւնոյն բոյրով ու
միեւնոյն խանդով կը ներկայանան ընթերցողին. Կոս-
տանդինի վսեմ հոգին է որ կ'ապրի սա տողերուն մէջ.

1. Այս քերթուածը եւս, « Չարթիք ի յերազուտ » սկզբնաւորու-
թեամբ, հրատարակուած գտանք 1866ի « Բազմադէպ »-ին մէջ (յէջ
170) զոր շէնք յիշած մեր նախաբանին մէջ (յէջ 8) և հոն « Չ. քեր-
թուած » կոչուած է անուշագրութեամբ, փոխանակ « Ե » կոչելու:

« Թէ անմահական սէր կայ որ հոգի տայ հոգեստանուն՝
իմ բաժին սէրն ու հոգին խառնել ի սէրն առաւօտուն » :

« Եթէ կայ սէր մ'անմահական որ հոգի տայ հոգի-
նեւուն, (կ'ուզէի) իմ բաժին սէրս ու հոգիս առաւօ-
տեան սիրոյն խառնել » . (Թրգ. ըստ Ա. Չօպանեանի) :

9. Վեցերորդ քերթուածը (յէջ 92-94) նախորդին
չարունակութիւնը կը համարուի իր իմաստովը. « Բանք
յարգաս Արեգականն արդարութեան որ և ծագեաց ի
Հօրէ Միածին որդին զոր առաւօք խօսի » : Նախ առա-
ւօտը կը նկարագրէ Կոստանդին, զարնան առաւօտ
մը՝ երբ

« Ակունքդ յորդորին ու ցընծալով յառաջ խաղան
Գեաեքա ոլորտ կապին յարեգական ի մեծ լուսոյն » :

Այս զարունը տարօրինակ է, ոչ թէ միայն բոյսերը կը
ծլին՝ այլ և նոյն իսկ արարածները, որոնք անհոգի էին
ու մեռած՝ հոգի կ'առնուն նորօրինակ արեգական մեծ
լուսոյն առջեւ : Ինչո՞ւ չէք զարմանար, կը հարցնէ Կոս-
տանդին, այս արեգական վրայ որ պայծառ լիալիր լոյս
մ'ունի : Երկնից կամարը կը զարմանայ՝ առաջին անգամ
իր վրայ կախուած տեսնելով այդ արեգակը՝ որ Քրիս-
տոսի զաւուստը կը պատկերէ :

Է. Վեցերորդ քերթուածին մէջ, Կոստանդինի հո-
գին խնդումներով հարեած՝ այս եօթներորդին (յէջ
94-103) մէջ արցունքներ կը թափէ. « Առաւօտ »-ը եր-
զողը, հոս խեղ զարծած է, - իր ըսած ձեւով - երիտա-
սարդ մը՝ վշտերէն հալածուած, որոնք տգէտներու ու
նախանձորդներու շար սրտերէն կը բղխէին :

« Ֆլորիս Կանչեմ հաղար 'ւ ահեղ հառաչ բերեմ լալով
ի յանդէտ մարդկան ձեռաց զհոգիս երեմ անշէջ հըրով .

Եմ յիմար դարձել ու խեղ ու սաւղայի ի շուրջ գալով,
Եւ վասն էշ ու անյիմայ ոմանց՝ զհոգիս հանեմ շուտով » :

Ը. Ութերորդ քերթուածն եւս (յէջ 103-108) ան-
ձնական բոլորք մ'է իր նախանձորդներուն գէմ, երկայն
ու պատմական խորագրով մը : Կոստանդինը՝ հպարտ է
այս քերթուածին մէջ, բայց և խոնարհ՝ որ նախորդ պա-
կասութիւնը կը ծածկէ սա գեղեցիկ նմանութեամբ .

Անոնց, որ Կոստանդինի համար նախանձով մը կը
հարցնեն իրարու թէ ինչպէս սա այսպէս քաղցրահամ
քերթուածներ կը գրէ, և մեր մէջ չկայ մէկը որ անոր
հաւասարի, կը պատասխանէ քերթողը .

« Կայր են հոգւով աչօք, մըտօք յիմար են անյիմայ .
Թէ տէր ո՞վ է խելաց՝ կամ այս շնորհիս որ առ իս կայ .
Ե՛ս եմ աման հոգէ, և ի յիս լըցած կայ խաղինայ (գանձ)
Զոր ես խօսիմ հոգւով՝ այն մեծ տիրոջն է մանանայ » .

սոյն քերթուածին մէջ կը պատմէ նոյն տեսիլը՝ որ
երեւցաւ իրեն՝ երբ հնդետաստանամեայ վանքին մէջ կը
գտնուէր . բանաստեղծին նախերգանքը պէտք էր ըլլար
այս քերթուածը, որ Տանդեական վսեմութիւն ունի :

Գիշեր մը տեսիլք կը տեսնէ Կոստանդին պատանին .
Մանուկ մը լուսեղէն արեգական նման, աթոռին վրայ
թաղաւորի պէս բազմած . այդ փառքէն ու լոյսէն՝ կը
զարհուրի և չի կրնար հարցնել թէ ո՞վ է ան . բայց
զայն կը ձանչնայ, պէտք է Քրիստոսն ըլլայ . իր խնդիրը-
ները անոր առջեւ կը դնէ, և

« Նա իր սիրան ողորմած՝ անորժանիս շոյտ քաղցրանայ .
Ելնէ ի յաթոռոյն և զընէ զոտն ի յիմ վերայ,
Կոխէ զիս և քայլէ 'ւ այլ վայր ի յիւ տեղըն գընայ » :

Կոստանդին իր մուսան զՔրիստոս կ'ընտրէ այս ա-
րեւելեան յատուկ բացատրութիւններով . բայց ամիսոս
որ ամբողջութեամբ ձեռքերնիս հասած չէ :

Թ. Իններորդ քերթուածին (յէջա 109-114) սկզբնաւորութիւնը կը պակսի իր խորագրով. բովանդակութիւնը խրատ մ'է, լեզուագարաց և ոչխարհատիրաց: Իմաստասիրական և խոր կտորները անպակաս են, և կը վերջացնէ այսպիսի գեղեցիկ իմաստներով.

« Ով քեզ չար կամենայ պարտ է բարի հատուցանել, Ով փուշ է ի քո զիմաց դու յիր միջին լեր վարդ վառել. Գու ջանք զիր գատելիս և զթըշնամիսըն քո սիրել, Թէ չէ այն փոխարէն է սիրոյն սէր հատուցանել »:

Ժ. Տասներորդ քերթուած (յէջա 115-117) պատասխան մը նախորդին՝ սա խորագրով « Կրկնեալ պատասխանի այսպէս ի գէմ » . այս պատասխանին մէջ Կոստանդին, կարծես այսօրուան հեղինակ մը, կեանքը կ'ուսումնասիրէ, իրեն պարագայներովը: Մարդն է, կեանքն է որ կը պատասխանէ խրատատուին.

« Հօգիս է խիստ յօժար բանից իմաստնոց լըսել Մարմինս է հեշտատէր զի յաշխարհէս է ինք ծընել. Ի յերկուքիս միջին մոմ եմ ի մէջ հըրոյն վառել Սնհիմն ու անհատատ եմ անհանգիստ ի շուրջ եկել »:

ԺԱ. « Բան վարդի օրինակաւ դճրիստոս պատմէ » (յէջա 118-124). Վարդը՝ որմէ անբաժան է և Պլպուլը՝ Պարսիկ բանաստեղծներու քով, տարբեր նշանակութեամբ մը – բուն հայկական նշանակութեամբ կը ներկայանայ Կոստանդինի այս քերթուածին մէջ: Հոս հարս մը չէ ան, այլ թագաւոր մը, և պլպուլը իբրեւ Գարրիէլ հրեշտակ:

Գողարիկ ու եզական վէպ մ'է սոյն քերթուածը, որուն մէջ նախանձալից դաւադրութիւն մը կ'իրագործուի վարդին գէմ:

Տողիս առաջին տունները զարնանային պատկեր մը

կը ներկայացնեն. Ծաղիկներն որ նոր կը բողբոջին, թռչուններն իրենց գեղգեղանքով ծաղկնոցներու մէջ՝ դուարթ կ'ընեն այդ եղանակը:

Ծաղիկները երջանիկ են քանի որ կը սիրուին այդ գեղեցկափեսաուր ու քաղցրաձայն թռչուններէն, բայց պիտի գայ օր մը՝ որ այդ ամէն թռչունները ու մարդիկ՝ այլ եւս պիտի չնային այդ ծաղկներուն – երբոր վարդը բացուի: Նախանձորդներուն գլուխը կ'անցնի

« Մանուշակըն (որ) ժողովէ զհաւսար զամէն ծաղկընին Թէ եկէք դուք միաբան, երթանք կըտրենք ըզվարդենին. Որ ոչ գայ վարդըն պայծառ ու գեղեցիկ տերեւ փրոտէ, Ի ի նորայ պայծառ տեսուն՝ որդիք մարդկան ի մեզ (չհային) »:

Նենգութեան ժողովը կը գումարուի, այն վայրկենին՝ երբ

« Յանկարծակի ելնէ կանչէ բըլբուլըն բարձր ի ծաղկընի Եթէ զարթեաւ Վարդն ի քընոյն ի մէջ կանանչ իր վըր (րանին).

Նայ լըսէ զձայն բըլբուլին Վարդն՝ ու բանայ զգուռըն (վրանին, Հանէ ըզկանանչ կապան ու հագնի զիր խըրմըղին) »:

Կոտորած մը կ'ըլլայ Վարդի տեսքէն միայն, չարախորհուրդ ծաղիկները կը թառամին, տերեւաթափ կ'ըլլան: Պլպուլը կու գայ արբենալու վարդին գեղեցիկ հոտով, և մտիկ կ'ընէ ծաղկանց թագաւորին խօսքերը.

« Բըլբուլ, կ'ըսէ վարդը, դու մի զարմանալ զպայծառ (վարդիս պատկերին, Զի ով որ սէր չունի նայ առ ինք չըկայ գեղեցկութիւն. Զուրըն սիրով յիս վերանայ որ յարմատոյս առ իս քամին. Ի ի լոյսոյ արեգակնէն ես ժողովեմ գեղեցկութիւնն »:

ԺԲ. Այս քերթուածը (յէջս 125-129) թէեւ նոր խո-
րագրով է: « Սեկնութիւն Վարդին համառօտ. վասն
անդիտաց շինեցի զի կարծէին եթէ մարմնաւ(որ) էր
բանք Վարդիւ. ես վասն այն գրեցի » բայց շարունա-
կութիւնն է նախորդին. ինչ որ պատմեց նախորդին մէջ
Վարդին վրայ՝ գեղեցիկ ճարտարութեամբ մը նոյնը
Քրիստոսի վրայ կը դարձնէ:

ԺԳ. Նրեքտասաներորդ քերթուածը՝ պարզ հիացում
մ'է Աստուծոյ սքանչելեաց վրայ. (յէջս 130-134) « Բան
յաղագս անբաւելի սքանչելեացն Աստուծոյ զոր փոքր
ինչ համարձակիմ այսպէս. օգնեայ Քրիստոս »:

ԺԴ. « Բան յաղագս անցաւոր մեծութեան » (յէջս
135-141) երկայն խորագրով մը, ուր կ'իմացնէ թէ ինչ
պատճառաւ դրած է այս քերթուածը. այն է որ փո-
խանակ Շահնամայի՝ նոյն եղանակով այս իր գրածը
երգեն: Կոստանդին սոյն քերթուածով կ'ուզէ որ մար-
դիկ իրենց սիրտը անցաւոր աշխարհին հետ չկապեն.
Քանի որ այդ աշխարհը զինքը յաւիտեան չի պահեր իր
վրայ. մահուան օգնութեամբը՝ չի թողուր սուղգանն ու
փատիշտէն դաշի վրայ, քանի որ օր մը անոնց զիգած
գանձերը, իշխանութիւնը՝ պիտի առնու և թուղթն ու
գօրիչը իր ձեռքէն. քանի որ իր մէջ պիտի քայքայէ
վայելչակազմ մարմինները իրենց գոհարներով. քանի
ու լուսնի նման գեղեցիկ գէմքերը, որոնց սիրտը ուրախ
էր, խօսքը զուարթ, հիմակ ոչ աչք ունին, ոչ լեզու.

« Կարձեալ են փռի և ոսկերք են ցամաք,
այն անձն որ պայծառ էր քան զձիւն սպիտակ »:

Կոստանդին իր մարգարտութենէն կը մղուի խարոզ
կեանքը անդրադարձնելու ուրիշին որ չըլլայ թէ կորսնցնէ
ու ուրիշ յաւիտենական կեանք մը, որուն յոյսը բեր-
բանք մ'է իրեն: Կ'ըսէ նա,

« Եղբայրք, լըսեցէք զայս ի սըրտէ սիրով
Որ ես չինեցի զբանքս ի մըտաց զբրով:
Ոչ ինչ է այս կեանքս որ չունի զկարութիւն,
Գու ալ մի խարիր, թէզ զարթիր, Կոստանդին »:

ԺԵ. Հնգետասաներորդ քերթուածը, (յէջս 141-151)
որ 42 տուններ է կը բաղկանայ՝ նորէն Պարսնան նկարա-
գրութիւնն է այլաբանութեամբ, և թէեւ նմանութիւն-
ներ ունի ԺԱ. քերթուածին հետ՝ բայց նաեւ պակաս
չեն գեղեցիկ եզական տողեր ու իմաստներ:

Հիմայ ամբողջ բնութիւնը ու տիեզերքը հարսնիքնե-
րով կը բերկրի. երկիրը, սոյն քերթուածին մէջ՝ զարուն
կը հօտի, գետինը ծաղկներով, երկինքը թռչուններով.
այն ժամանակն է որ

« Գայ վարդըն գաղտ ու անգուման.
Ծածկել է զինք կանաչ կապան
Զերդ որ մըտնու մարդ ի տապան
Որ ծաղկընին չեն գետացել »:

Հետեւեալ տունը՝ այնքան գողտրիկ է՝ որ կարծես
իրական պատկեր մ'է, զրուած ընթերցողին առջեւ:
Վարդին համար կ'ըսէ այլաբանութեամբ.

« Կամով ծածկի ի մէջ փըշին
Զերդ որ ի յամբ մըտնու լուսին »:

ԺԶ. Վեշտասաներորդ քերթուածը (յէջս 151-156)
« Նոյն բան խորհրդով և ի յայլ գէմս տեսութիւն. զոր
առակօք խօսի » խորագրով է. Կոստանդին նախորդ
երկար և նոյնիմաստ քերթուածին նկարագրական միա-
կերպութիւնն ընդհատելու համար, և կարծես յուսա-
հատած՝ այս զարունը նորէն մարդկային լեզուով բա-
ցատրելու կարողութենէն, ինքը կը լռէ, թողով որ Գա-
րունն ինքնին իր վրայ խօսի. բանաստեղծի հոգին, որ

կը տանջուէր՝ իր նկարը իրականութեան չափ գունաւոր չտեսնելուն համար, կը ակօփուէր, ծանր պատասխանատուութենէ մը ազատողի պէս:

Եւ սնապարծ Վարունը կը սկսի իր անձին գովեստը, պատմելով թէ ինչ կ'երպարանափոխութիւններ կ'առնուէ. նախ բուրաստանէն անցնող հողմիկ մ'է, զեփիւռի մրմունջը չէ իր լեզուն, այլ առուակը՝ որ կ'ենէ քարերուն մէջէն և կը ճապղի խոտերուն վրայ:

Այս համեստ ձեւերուն տակ՝ Վարունը ծպտեալ թաղուհի մը կը կարծէ ինքզինք, և անշուշտ իրաւամբ. բաւական է որ հրաման մը տայ ծաղկանց՝ իսկոյն գոյն զգոյն տերեւներով կը ծածկուին.

« Ահա եղայ հողմըն գարնան,
Սիրով հընչեմ ի բուրաստան...
Այսօր իմ բանս է յորդորել
Չերդ ի քարէ ակն որ բըղխել...
Հրաման կու տամ ես ծաղկընուն՝
Փըռեն տերեւ խիստ գուն ու գուն »:

Կարելի չէ չգատապարտել Երզնկացւոյն մոռացկոտութիւնը, որ իր ծրագիրը կէս ճամբուն վրայ կորսնցնելով՝ դիմառնութիւնը կիսատ կը թողու: Վարնան խօսակցութիւնը կ'ընդհատէ, և իրրեւ անտանելի շատախօս մը, կը սկսի կրկնել՝ ինչ որ լսած է վարդ և սուխակի մասին: Հիմն պատմութիւն՝ որուն ձանձրոյթով պիտի ունկնգրէինք, եթէ Կոստանդին, խոհեմաբար, մի քանի անոյշ թրթռումներով՝ ուշադրութեանը մրտափը չարթնցնէր:

Ժէ. Երզն ձանձրանալի խրատ մ'է « խրատ հասարակաց պիտանի և օգտակար » (յէջ 156-158): Նիւթական և հոգեկան բարեքնները կը թուարկէ, եզրակացնելու համար՝ թէ ինչ ձիւքով ալ օժտուած ըլլայ մարդ՝ պէտք է համեստ ըլլայ: Այս քերթուածը գոյու-

թեան արժանի պիտի չըլար եթէ հոն չըլար գեղեցիկ պատկեր մը. մարդը կը յորդորէ ըլլալ՝ Սուրբ Գրիգոր մը « ի վիրապի »:

ԺԲ. տողը՝ « Բան յաղագս լեզուի և չգատել զընդերն որ է այս » (յէջ 158-162), թէեւ արտաքին ձեւին մէջ հին է և անբոյր, բայց բանաստեղծութեան մը տրամադրութեան տակ գրուած է: Շատ « անիրաւ ու սուտ » լեզուներ զինքը « խոցել » էին. ինչով մխիթարուիլ. կը բանայ Աւետարանը, և « Կրանութեանց » զուլը կը կարդայ, յետոյ զանոնք յանգերով կը զարգարէ: Աւետարանական օժումը, պարզութիւնը՝ շատ վնասուած են իր բանաստեղծութեան մէջ. բայց հեղինակի տրամադրութեամբ կը զգածուինք սա վերջին ինքնախօսութիւնը կարգացած ժամանակ.

« Համբերել պարտ է քեզի Կոստանդին, ո՛վ նախատէ.
Գիտեմ որ շատ սուտ 'ւ անիրաւ ու չար լեզու գրեզ
(խոցել է.
Նայ խոնարհ ու հեզ պիտիս որպէս է Տէրն իսկ երանէ »:

ԺԹ. « Բանք խօսիլ ի ժամ տրամութեան, զոր գրեցի առ պահ...ս սուտ եղբարց զոր վերաւորեցայ » (յէջ 162-165): Յաճախ ըսուած է թէ վերքը ինչ ճարտասանական գեղեցկութիւններ կ'արտադրէ: Հէգ Կոստանդինի սիրտը վերաւորուած է. դա սովորական է աշխարհիս վրայ. բայց Կոստանդին վերաւորուած է իր իսկ մեքաւորներէն:

Ահ, սրբան երախտագէտ պէտք ենք ըլլալ այդ անձանց, որոնք Կոստանդինի խորունկ ցաւ մը տուած ժամանակ՝ զանձ մը կ'ընծայէին հայ գրականութեան: Բանաստեղծին արցունքը չի շոգիանար, կը քարանայ, զրականութեան ակունք մը կ'ըլլայ: Ո՛րքան տրտում հոգիներ կրնան իրենց ձայնը ներդաշնակել Կոստանդին-

նին հետ, երբ նա իր այս սաղը կ'ընթեռնու: Ուրջան ներանձնացում, վիշտի խորութիւն, որքան շեշտի անկեղծութիւն. զգացման ոտանաւորի մէջ պէտք չկայ ապացուցանել եթէ բանաստեղծը իր վիշտը ընթերցողի ականջին մէջ միայն չի դնել, այլ նաեւ իր հոգւոյն մէջ:

Նա ծով մ'է, բայց եզր չունի. խաւարին մէջ ալիքներու վրայ կը տատանի, ապաւէն մը չունի. զուրկ է սիրելիէ, որոնք վրայ վստահի, սրմէն սիրոյ յոյս ունենայ, երբ իր ընկերը զինք այդպէս կը վերաւորէ:

Եթէ ընտիր տողերը հոս բերել ուզէինք, ոտանաւորի կրկին ապագրութիւնը պէտք պիտի ըլլար:

Բայց Կոստանդին՝ միօթարութեան մտածութիւն մը կ'ունենայ. — քիչ ատենէն մտնը կու գայ, և ամէն վիշտ պիտի փարատի:

Ի. Քսաներորդ քերթուածն է « Բանք յաղազս չար կնոջ և յաղազս բարի կանանց » (յէջ 165-172): Այս սաղը ոչ երգիծաբանական սրամտութիւն կը բախանա՝ դալէ և ոչ զեղեցիկ բացատրութիւն մը, բայց ընտանեկան խաղաղութեան գովեստը՝ միշտ իր օգտակարութիւնը կրնայ ունեցած ըլլալ:

ԻԱ. Սյս քերթուածը « Բան Կոստանդեայ առ մեր հոգեւոր եղբայրն Ամիր հոգով ի հոգի և սրտէ ի սիրտ » (յէջ 172-177) իմաստութեան գովեստ մ'է ճոխ պատկերներով լուսաբանուած. որոնցմէ մի քանին առածի պէս կարող են գործածուիլ:

Իմաստութիւնը ազատին համար ոչինչ է. « Եթէ — կ'ըսէ երկրորդ տան մէջ — ազատ մարդուն ոսկիի նման լաւ բան խօսիս, նա զայն չի հասկնար՝ տկար է անոր միտքը, ուժ չունի զայն տանելու. եթէ իշուն կամ խոզին առջեւ մարդարիտ լեցնես՝ անոր համար ոչ ինչ է այդ, նա յորդ կ'ուզէ և գարի: Ով որ իմաստութիւն ունի՝ թող մարդկանց շատ չխօսի »:

ԻԲ. Վերջին քերթուածը սա խորագիրն ունի « Յաղազս եղբայրութեան բար(ւ)ոյ և չարի ». (177-181): Եղբայրութիւնը անձնաւորած է հոս Կոստանդին, եղբայր կը կոչէ ընդհանուր մարդկութեան անհատը. և տպերախտ մարդկութեան կ'ուզէ այս քերթուածը:

Ե

Ո Ի Ր Ի Շ Չ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Մ Ը

Ճ. Կ. Երգեկացոյ ոչիշ ձեռագիր մը. — Հետաքրքրական է գիտնալ թէ արդեօք Երգեկացիները ունի՞ն յիշատակ մը, տապանաբար մը, բերանացի աւանդութիւն մը իրենց բանաստեղծին վրայ. ուխտատեղի մը՝ Սեպուհի ստորոտ Կոստանդինի անուան հետ կապուած:

Երգեկան՝ ցարդ լուծ է այս հարցումներուն:

Բայց հայ զրականութիւնը պէտք չէր լուր, պէտք էինք ունենալ հիմայ բեղնաւոր բանաստեղծին դեռ ուրիշ քերթուածներ և կամ օրինակներ, և սակայն զարմանալի է որ կէս դարու մէջ, 1848էն սկսեալ (երբ Բազմալէսը առաջին անգամ հրատարակեց Կոստանդինի մէկ քերթուածը) ոչ մի զրադարանի խորշէ չըլտուեցաւ բանաստեղծին անունը: Չենք կարծեր որ այդ սիրուն քերթուածները ուրիշներէ եւս գաղափարուած չըլլան. էջմիածնի, Երուսաղէմի մէջ գտնուած տաղաբաններու մէջ չգտնուին Երգեկացոյն երգերէն մի քանին:

Ս. Ղազարու Մատենադարանին մէջ 559 թիւ ձեռագիրը, որ Քերթուածներու հաւաքում մ'է, Յովհաննէս Թուրքաբանցոյ անուամբ երկու քերթուածներ կը պարունակէ, որոնց առաջինն է « Սյսօր եղև պայծառ գարուն՝ » սա խորագրով « Յովհաննէս Թուրքաբանցոյ

240

ասացեալ վասն յարութեան Քրիստոսի» որ կը գտնուի ձեռագրին 12երորդ էջին մէջ և կը վերջանայ յէջ 15: Սոյն քերթուածը Կ. Երզնկացւոյն գրչէն եւածն է և գրիչներու տկամայ կամ կամայ խարդախութեանց միակ զօրաւոր փաստ մ'է այս դէպքը: Ձեռագիրս օրինակողը Յովհաննէս Թլկուրանցւոյն ժամանակակից ըլլալով իսկ՝ ուրիշին գործը անոր կ'ընծայէ:

Պիտի առարկին անշուշտ ընթերցողք թէ ինչ պատճառներով այդ յիշեալ տաղը Երզնկացւոյն կը համարիմ և ոչ Թլկուրանցւոյն. այդ կարծիքն ունենալուս հիմը պարզ է և համոզիչ. նախ որ քերթուածին մէջ Կոստանդինը իր անունը կը յիշէ¹. Երկրորդ՝ Կոստանդինի հաւաքածոյին մէջ կը գտնուի: Զօրաւոր պատճառը՝ որով ի սպաս Թլկուրանցին ետ կը կենայ այդ քերթուածին հեղինակն ըլլալէ, այն է՝ որ իր ծննդեանէն մէկ դար առաջ արդէն օրինակուած է «Այսօր եղեւ պայծառ գարուն»ը, 1336 թուականին (Տես վերը յէջ 9):

Հարկ է համառօտիւ այդ երկրորդ ձեռագրին վրայ խօսիլ. — Թիւ 559. Մեծոքիւն՝ 18 × 14. Գրուքիւն՝ միասին. հէք 684 (3-686). Գիր՝ մանր բոլորգիր. Նիւր՝ թուղթ բամբակեայ. Կազմ՝ կաշեպատ. Հանգամանք՝ լաւ և գոհացուցիչ: Դասանակ գրութեան՝ ԶԺԸ (== 1469) Գրիչ և Ստացող՝ Մկրտիչ. Շտաղկոյ և Կազմող՝ Յովհաննէս. Տեղի՝ Բուրսական, ընդ հովանեաւ Տեղերոյ սուրբ Աստուածածնին. Յիշատակարանը՝ բաղմամբիւ, գլխաւորն յէջ 631-4: Մատեանս է՝ Հաւաքումն քերթուածոց այլ և այլ գոտական հայ հեղինակաց, Ն. Շնորհալույ, Գր. Մագիստրոսի, Յովհ. Երզնկացւոյ, Առ. Սիւնեցւոյ և այլն և այլն:

Այս ձեռագրին մէջ եղած «Այսօր եղեւ պայծառ գա-

1. Երկրորդ օրինակը, որ Յովհ. Թլկուրանցւոյն կ'ընծայէ «Այսօր եղեւ պայծառ գարուն»ը, չունի Առաջին օրինակին այն տունը՝ յորում Կոստանդին իր անունը կը յայտնէ:

րուն» տաղը բաղդատելով Ամիր Փօլինի օրինակին հետ՝ սա եղրակացութեան կը յանգինք՝ որ Մկրտիչ գրիչը չէ՝ ճանչցած 1336ին ի Դավթիժ գրուած ձեռագիրը, այլ ուրիշ երրորդ մը, վասն զի տարբերութեանց մէջ ընտիր մասեր եւս կը պարունակէ այս երկրորդ օրինակը. (Հմտ. Քերթ. ԺԱ):

Սոյն Բ. օրինակը «Այսօր եղեւ»ին կցած է (յէջ 16) սա խորագրով ուրիշ քերթուած մը առանց հեղինակին անունը նշանակելու, որուն խորագիրն է՝ «վասն տանջանաց դժօխոց. տունք ԾԶ» (56): Սա սկզբնաւորութեամբ «Յետ քըննութեանց դատաստանին»: Այս քերթուածը ըստ իս Կ. Երզնկացւոյ նման բանաստեղծական մտքի արտագրութիւն է որ կը յանգցնի Տանջէի «Դժօխք»ին գրուողի մը հետ մրցելու: Հոն երեւակայութիւն մը կայ, տաք ինչպէս Կոստանդինինը: Այդ ձեռագրին գրութեան դարէն առաջ մենք չունինք Բանաստեղծ մը՝ որ կարենայ արտագրել «Դժօխք»ի այդ գեղեցիկ ահռելի պատկերը:

Սոյն քերթուածին լեզուն՝ Կոստանդինի տաղերուն ոճը ու աամկարանութիւնքը չունի, աւելի մաքուր հայերէն է. ոտկոյն այս կարող չէ մեր հաւանական կարծիքը ոչընչացնել, վասն զի Քերթուածին նիւթը կրօնական ըլլալով՝ բանաստեղծը աւելի մաքուր լեզու մը կը գործածէ, ինչպէս որ նոյն Կոստանդինը մաքուր, գրեթէ զրաբառ լեզու գործածած է իր Ա. քերթուածին մէջ:

Այս ոտանաւորին մէջ եւս կը հանդիպինք տողերու՝ ուր մի բառը երկու անգամներու մէջ բաժնուած է, ինչպէս

«Յըրտոյ առաւմունք կոփկոփին» (15)

«Ըստ իշխարան/խշոց բնութեան» (43):

Մենք առ այժմ իրրեւ Կոստանդինի ԻԳ. (23 երրորդ) տաղ մը՝ կը հրատարակենք, մինչեւ որ նոր ծանօթու-

թիւն մը կամ նոր օրինակ մը ի նպատակ կամ հակառակ հաստատէ:

Մեր այս ձեռագրէն օրինակելով սոյն քերթուածը առաջին անգամ արդէն հրատարակած է « Անահիտ » խմբագիրը (Հմտ. Անահիտ 1902 էջ 148):

2

ԵՐԶՆԿԱՅԻՈՅՆ ԲԱՌԵՐԸ

6. Կ. Երզնկացոյ գործածած օտար և գաղաղակալ բառերը. — Թէ Երզնկացոյ ընթերցողին և թէ Միջնադարեան հայերենի բառգիրք յօրինել ուղղուն միանշանակն նպատած ըլլալու համար, հոս կը դետեղենք Երզնկացոյ բառարանը՝ հոն դնելով բոլոր օտար, գաղաղակալ, և զրարար բառերը, թէեւ անոնցէ՛ մմանք զիւրահասկնալի սլ ըլլան, այնպէս որ Երզնկացոյ ո և իցէ ընթերցող ուրիշ բառգրքի չկարօտի:

Եւ հարկ համարեցանք իւրաքանչիւր բառի քով դնել այն խօսքը ուր յիշեալ բառը գործածուած է. նշանակելով քանիքորդ քերթուածն ըլլալը և տանը թիւը:

Քննած ենք օտար բառերու ծագումը, դնելով նաեւ անոնց իսկական ձեւը. և յետոյ նշանակութիւնը. այս մասին նպատակեցին Վէտրդ զպիր Տէր Յոհաննէսեան Պալատեցոյ « Պարսկերէն բառարան »-ը (տպ. ի Կ. Պոլիս 1826), Վիեննական Հ. Յակոբս Վ. Պօպօնի « Համառօտ Բառ. ի Տաճկականէ ի Հայ » (տպ. Վիեննա 1841) պատուական գործերը եւս երբեմն ուրիշներ՝ զորս յիշել զանց չենք ըրած:

Մի քանի բառեր որոնց զիմաց նշանակութիւն չենք գրած՝ մեզի անծանօթ կը մնան:

Բ Ա Ռ Ք Ե Ի Ո Ճ Ք¹

ԱԳԱՐ Հ. (« ագալ »?), փախագիլ, բանի մը ետեւէ ըլլալ այս իմաստով գրուած կը համարիմ, բայց ծագումը յայտնի չէ ինձ. « Խեղօքդ լեր դու, այլ խիկար. քեմի ագար (քէ մի ագար?) գանձուց մեծի » (ԺԷ 4):

ԱԶԱՐ պրս. բառ ճիշդ այդ ձեւով, որ կը նշանակէ վիշտ կամ նեղուրիշ. Կոստանդինի քով իբր ածական գործածուած է, վշտացած, տրտմած. « Եւ ի սրտէ կեանամ ագար » (ԺԹ 1):

ԱԼԱՆԻ արբ. յայտնի, աւելումն դիմաց, « Յերակ է միաքն ի շնալ գաղտ 'ւ արանի » (Ի 10):

ԱՅԵԼ Հ. շինել, կանգնել, ում. բաշել. « Թէ դու կու միս... գեղեցկաշէն պարիսպ ամեղ (Թ 2):

ԱԿՆԱՏ Հ. կենդանի կամ մուկ բռնելու որոգայք. « Ականատ » բառին առկական ձեւը. « Զի իւր տեսնէ գեղեցիկ, բայց ի ծածուկ լարել ակնատ » (ԻԲ 5):

ԱՂԵՏԱԼ Հ. խղձալ, հոգալ. « Որ զթայ սրտով ի յիւ կամ աղետայ զիս իր եզրայր » (ԺԹ 3):

ԱՆԳՈՒՄԱՆ պրս. Շատ կանուխ հայացուած է այս բառը՝ բարդուած ան-գուճան, որ պարսկերէն Կիւման բառին աղաւաղումն է և կը նշանակէ Կարծիք. և անկիւման կամ անդիւման պէտք է նշանակէ ան-կարծիք,

1. Համառօտագրութիւնք

արբ. = արաբերէն

թ = թուրքերէն

հ = Միջնադարեան կամ գաղաղական բառ

Հ = Նախնեաց մատենագրական բառ

պրս = պարսկերէն

յանկարձ, և այդ իմաստով գործածեր է Կոստանդին սա-
տողին մէջ « Գայ վարդըն գաղտ և անգոռնան » (ԺԵ 15):

ԱՆԴԻՇԱՅ պրս. Լնտիշէ բառն է, որ կը նշանակէ
Միտք կամ « զմտաւածութիւն թէ բարի իցէ և թէ
չար » ինչպէս որ կը սահմանէ Գէորգ զպիր: « Ես եմ
մէջ յաշխարհիս զերդ զյիմար ի յանդիշայ » (Բ 15). Սոյն
տողը որ տպուած է Բագմավէպին մէջ՝ հրատարակողը
« Մտմտուք » ծանօթութիւնը կը գնէ, որ ուղիղ չէ,
վասն զի « Էնտիշէնաք » բարդուած բառը մտմտուք կը
նշանակէ. ինչպէս Գէորգ զպիր կը սահմանէ « Թէպէտ
նշանակութիւն սորա ցուցանէ մտածու... բայց այնպէս
մտածու, զի տխրական ինչ կիրս ունիցի և այնպէս
մտածիցէ »: Բայտ իս Կոստանդինը վերի տողին մէջ
Սնդիշայ բառը բռն իր Միտք իմաստով գործածած է
և ոչ « Մտմտուք » ի. և իր այդ տողը այսպէս կը հասկը-
նամ « Ես աշխարհիս մէջ (ըստ իր հակառակորդաց)
եմ իրրեւ մտքով յիմար մը ». ի յանդիշայ բացառա-
կան ձեւը իր քով շատ անգամ գործիականի իմաստ
ունի. ինչպէս « և ի սրտե կենամ ազատ » (ԺԹ 1)
սրտովս կը թարգմանենք: Ուրիշ տեղ մը եւս կը գոր-
ծածէ. « Գու էր կաս յանդիշայ խիտ թւաքար ողոր-
մելի » (ԻԱ 8):

ԱՆԴԱԼԱՏ արբ. անկեղծ. Քուչակ իր քերթուածնե-
րուն մէջ գործածած է « Ղալատ » արբ. սխալ իմաս-
տով. Երզնկացին ան մասնիկով հայացուցած է հե-
տեւեալ տողին մէջ « Ոչ օտար մարդն ի հետ քեզ մէկ
զառնայ հանց անդալատ » (ԻԲ 9):

ԱՌԱԿ ա. ՄԵՆՍԱՌԱԿ:

ԱՍՈՒՆ Հ. Շատախօս. Նախնեաց քով այս բառը՝ « բա-
նական », « ան-ստուն » ի հակառակն. Երզնկացին այս
տողին մէջ « շատախօս » իմաստով գործածեր է. « Եթէ
այր է ու կամ կին լեզուովն ասուն » (Ի 2):

ԱՐԵԻ Հ. « յարեռն հանել » մեջ տեղ հանել. « Թէ
քանի մարդ է հանել բողն յարեռն » (Ի 15):

ԲԱՀԱՐ պրս. « Պէհար » գարուն. « Գարուն է հասնոր
բանար » (ԺԵ 3):

ԲԱՍԱՐ (արբ. Պասար) տեար. « Զինչ որ մեզ խելը
կայ և բատար » (ԺԶ 9):

ԲԵԽԱՊԱՐ (պրս. պիխապէր). առանց իմանալու, ան-
տեղեակ, անըտր. Պարսկերէնի մէջ պի համալոր է մեր
ան նուագական մասնիկին, զոր Երզնկացին միշտ բի կը
տառադարձէ, ինչպէս յաջորդ բառերէն կը տեսնուի:
« Հասել են ի գունն ի մահուն Բիխապար » (ԺԳ 8):
« Հիմի էլ ի խոր մինացել բէխապար » (ԺԳ 16):

ԲԵՇԵՄԱՐ (պրս. Պիշիմար). անհամար, անքիշ. « չիւ-
մար » քիշ և համար (հայ. գոռնար) կը նշանակէ պարս-
կաց քով: « Ունին գանձ անթիւ ու հեծել (հեծեալ)
բեշմար » (ԺԳ 16):

ԲԵՍԻՖԱԹ (պրս. ? թէ արբ.) տգեղ, տձեւ (ըստ
Բագմավէպի հմմտ. 1848 էջ 210) « Սուրաթ են բեսի-
ֆար » (Գ 9): Բառին ձեւը պարսկական կը թուի. բայց
« սիֆար » (գեղեցիկ) ձեւին մօտ պարսիկ բառ մը կա-
րելի չեղաւ ինձ գտնել: Արաբ. « Պըշաքար » տգեղ կը
նշանակէ. թերեւս արաբական ծագում մ'ունի « Բէսի-
ֆար »-ը եթէ պարսիկ լեզուին հմուտ անձինք չեն գտներ
նմանաձեւ բառ մը:

ԲԵՎԱՅՖԱՅ պրս. արբ. անհաշատ. դրժող, ինչպէս
անգրադարձուց Մեծ. Նորայր՝ կազմուած է պարսկերէն
« Պի » = ան և արաբ. « Վէֆա »: « Իմ աղբարն է բե-
վայֆայ որ ինք չունի խկի հաւատ » (ԻԲ 1):

ԲԵՏԱՐ կալ (արբ. Բէտէր) գոշարք, ուրսխ գոշարք
ըլալ « Յերակ արթուն կացիր ի յաշխարհիս Բետար կ-
ցիր » (ԻԱ 11):

ԲԻՃ ԹԵՔ. « Փիճ, փիշ » ապօրինի որդի. « Անարատ
մարդու զաւակ որ ծնանի չհաւատայ միւս թէ ի բիճն
նմանի » (Ի 13):

ԲԻՄԱՐ (պրս. Պիշիմար) հիշանդ. « և ի ներք և ցաւով
կան ի լի 'ւ են բիմար » (ԺԳ 8):

ԳԱՀԵԼ Հ. զարնել (մարտկով), մելի. «Ոչ հեծնուն ի ձի ոչ գառնեմ մուրատով» (ԺԳ 18):

ԳԱՆԳԱԼ պրս. կատակ (ըստ Բաղմալեպի 1866 էջ 234) պարսիկ «Կէնկէլ» բառին աղաւաղումն է. բայց կարելի չեղաւ ինձ սոյն իմաստով բառ մը գտնել Գէորգ դպրի բառգրքին մէջ. Հ. Յակ. Պօղաճեանը ունի «Կէնկէլ» պրս. խաղ, կատակ. «Սըրտով խիստ ուրախ ու խօսօք գանգալիս» (ԺԳ 20):

ԳՈՒԶ տյապէս ձեռագրին մէջ, բայց ապահովապէս օրինակողին սխալմամբ է. որ պէտք էր ըլլալ «Գուրգ» տես ԳՈՒՐԶ:

ԳՈՒԼԲԱՅ ինձ անյայտ է նշանակութիւնը (վարդի մօտ բառ) «Ու գուգեն գոշրայ շաքար» (ԺԱ 17):

ԳՈՒՆԱՀՔԱՐ (պրս. Կիւնահքեար) Մեղաւոր, մեղաւ գործ «Ասցի. ես գունահքար դու թագաւոր (Ը 6):

ԳՈՒՐԶ (պրս. Կիւրգ). երկարե մեծ լախտ. Բաղմալեպը — (1866 էջ 234) առանց ձեռագրին սխալը անգրաւ գառնալու Գուրգ կ'արտատայէ և Ատեղաբիւն կը թարգմանէ որ իմաստին անյարմար է. Անահիտ (1905 թիւ 5) «Գուրգ» կը դնէ. «Խաղին (խաղային) թուր 'ւ ըսումբ ու գոշրով՝ զհետ իրաց» (ԺԳ 18):

ԴԵՀ Հ. Կողմ. «Հազար դեհաց խոցեն» (Ժ 7). միջնագործան հայերենի մէջ «դեհ», «դի» փոխուած. այս բառին ուղղագոյն ձեւն «Դեհ» է և ոչ «Դեհ» ինչպէս կը նշանակէ Հյկզ. Բառգիրքը:

ԴՈՎԼԱԹ արբ. «Տէվլէթ» քաղաւորութիւն, իշխանութիւն, քախտ «Առնու շատ դովխար թէ հզօր է անյաղթ» (ԺԳ 11):

ԴՐՈՒՐԻ Հ. Թունդ (ըստ Անահիտի 1905 թիւ 5) «Ծովըն դրոշրդ առնու սիրով» (ԺԵ 8). «Դրոշրդ առնու» Թունդ երկն իմաստ ունի. բայց ի՞նչ ծագումն ունի այս բառը: Յով. Երզնկացի իր Մատթէի մեկնութեան մէջ՝ «Դրուդ» գործածած է իբրեւ «Դրդել» բային արմատ «Դրուդ տային»: Հմեռ. Հայկազ. Բառգիրք՝ «Դրուդ»:

ԵԱՐ պրս. «Էար». Օգնական, բնակարար, սիրելի. «Ոչ ունիմ ես օգնական, յոյս 'ւ ապաւէն ինձ կամ էար» (ԺԹ 2): Երզնկացին, Բնկեր, օգնական իմաստով գործածած է. ԺԵ, ԺԶ դարու բանաստեղծք՝ Սիրելի, սիրունի իմաստով կը գործածեն:

ԶԱՀՐ պրս. Թոյն. պարսկերէն զեհր բառն է. «Նա մաղձով սիրուն է ի լի նորա թուր զանր ու լեղի» (ԻԱ 3):

ԶԱՆԱ արբ. եւս տյապէս կը հնչուի, և կը նշանակէ, իշրոտած աշրոտած, աղոտոտած, աղոտ, և իբր թածական գործածած է Երզնկացին սատողին մէջ «Նա սրտովն՝ զանախ է, ծաղր ու կատակ» (Ի 11):

ԶԱՌ «Թախթ ի գառ» ոսկեղեն զան ըստ Բաղմալեպի (1866 էջ 234) «Ունէր Թաճ աղամբք ու իր կար Թախթ ի գառ» (ԺԳ 15): Անշուշտ պարսկերէն Զհրր բառն է որ ոսկի կը նշանակէ:

ԶԱՏԻ Հ. հեռանալ, մեկնել «Ու թէ սէրն յիսնէ գատի» (ԺԱ 12). «Թէ չէ երբ վարդն երթայ գատի» (ԺԶ 14):

ԶԱՏԻ ԱՌՆԵԼ Հ. Հանդես բնիկ, ոչնչական «Վարդին գատիի առնեն և տօն» (ԺԵ 27):

ԶԱՐՆԵԼ Հ. Կանգնել, շինել «Որ զշարին զըռուին փակեմ դէմ իր պարիսպ զարնեմ և պատ» (ԻԲ 3):

ԶԵՐԱՅ պրս. (պրս. Զիհրա) զի, քանզի. վասն զի «'ւ յերակ խոցիմ անգէտ խօսով, զերայ չեն ցուցնել զբանն պիտանի» (Ի 2):

ԶԷՐՈՒԶԱՊԱՐ պ. (պրս. Զիւրուզապէր) վարդապետ. «Շուտով յայն փառացն եղեն զի ոչ զապար» (ԺԳ 16):

ԸՂՈՐԳ Հ. ձմարիտ, ոշիղ. «Եւ իր տունն ըղորդ սրտով՝ մեծ յոյս ունի» (Ի 21):

ԹԱԽՏ պրս. զան, անկողին. «Ունէր Թաճ աղամբք ու երկար քախտ ի գառ» (ԺԳ 16):

ԹԱՃ պրս. քաղ. «Թէ աղքատ իր հանգիպի կամ Թագաւոր ոսկի քանով» (Ի 16):

ԹԱՄԱՄ արբ. «Թէմամ» հաւասար, նման. «Հետ բողին ով հետեւի՝ բող մ'է քաւամ» (Ի 14):

ԹԱՏՊԻՐ (ԳԵՂ) « Դարձիր ի յետ նայե » ու գետ խե-
ւօք քառապիսու ճար (Գ 16) :

ԹԱՓԵԼ Հ. ազատել, « Ի նորայ չար հնարէն ինք չէ
քափել » (Ի 16) :

ԹԷԶ պրս. շոտ, արագ, « Ծուտով քեզ հողոյն առնէ
զիրենք հաւան » (ԺԳ 11) :

ԹՈՒՐՈՒՇ արբ. Արաբերէն « աթրաշ » խոշ բառին
յօքնակին է « Թուրուշ ». ըստ իս, հաւանական է որ
Երզնկացին այդ իմաստով գործածած ըլլայ. բանաս-
տեղծօրէն. « Զինչ սիրտ նեղած կայ և րոշրուշ » (ԺԶ 8) :

ԹԻԱՔԱՐ (Հ. իմաստը և ծագումը անծանօթ է ինձ)
« Կամ վանց այս սուտ կենցաղոյս քանի կենաս դուն
քառար » (ԺԹ 5) : « Խիստ քառար ողորմելի (ԻԱ 8) :

ԻՐ Հ. իրեն « Դէմ իր պարիսպ զարնեմ ու պատ »
(ԻԲ 3) : Թէ աղքատ իր հանգիլի » (Լ 16) :

ԼՈՒԹՅ, ԼՈՒԹՎ արբ. եզ. յօքնակի. « Լլթաֆ » գե-
ղեցկոյնքիւն, քարերարոյնքիւն « Զերայ ի լըրբէն չինէ
րոշֆ. ու քարամ » Ի (14). « Լուծվի » եւս գործածուած
է « Զոր (Որ) րոշրվի ժամ գայ շահի հետ քեզ կենայ
զօրն ի մուրատ » (ԻԲ 9) : Ըստ իս սա « Լուծֆ » բա-
ռին սեռականն է և կը նշանակէ « (օտար մարդ մը)
բարեբարութեան ժամուն կու գայ կը շահի (գրեզ) » :

ԽԱԶԻՆԱՅ արբ. « Խէզինէ ». գանձ. « Ես եմ աման
հողէ, և ի յիս լցած կայ խազինայ » (Բ 2) :

ԽԱԼԱՍ արբ. « Խալէս ». անխառն, մարդ. « Երբ
չունիս խալս ոսկի զի ես պղինձ օծած ոսկով » (Լ 18) :

ԽԱՄՊԻԿ Հ. գոշրայ, մանկիկ. Ինձ կը թուի « խա-
մաձիկ » ընթեռնուել, պ ձեռագրի սխալ ենթադրելով և
կամ կարծելով որ այդ բառին սոյն ձեւն ալ ունինք. « Որ
նման խամպիկու աժան ձգեն անգին զօհար » (Գ 9) :

ԽԱՅԱԼ արբ. երևոյր, աչքի ցոյց. « Երազ է խարոզ
և խայալ անցաւոր » (ԺԳ 4) :

ԽԱՊԱՐ ՏԱԼ (արբ. « Խապէր » յք. (եղակի՝ ախա-
պիր, ախպար) ազդել, ծանուցանել, զրոյց տալ. քիչ մը

տարրեր իմաստով Երզնկացւոյն քով : « Զով (զայն) սիրով
եւ ընդունիմ թէ ի սրտէ ինձ տայ խապար » (ԺԹ 4) :

ԽԱՏ. ԽԵՌ Հ. « Խեռ ու խատ » այսպէս գործա-
ծուած. « Կենայ ինք խեռ ու խատ » (ԻԲ 1). « Խեռ » ը-
կը իմաստով գործածուած է ըմբոստ. անաստ եւն.
խատի նշանակութիւնը ինձ անծանօթ կը մնայ, բայց
սա եւս հոմանիշ պէտք է ըլլայ « խեռ » ի : Թրակացւոյն
քերականութեան մէջ « խադ » գործածուած է սոշր նշա-
նակութեամբ, սակայն այս « խատ » ին հետ բնաւ իմաստի
մերձաւորութիւն չունի : Քուչակը (Հմմտ. հրատ. Զօ-
պանի) այս « խատ » բառը գործածած է « Օձերն ալ
թաւութ կապեն՝ խատ գորտերն ի սարկաւազնի » (Խը-
բատ. ԾԷ). հրատարակիչը հետ կը հասկնայ, սակայն
բնաւ յարմար չէ իմաստին, այլ պէտք է ածական մը
համարել :

ԽԵՅԱՏ Հ. խեցոյ բեկոր, աղիւսի կտոր « Թէ իր տամ
անգին զօհար, նա չհամարի յիսնէ խեցատ » (ԻԲ 3) :

ԽՈՒԻ Հ. չոր ոստ. ձիւղ դիշրախառ. « Հողմն սաստիկ,
որ շատ խոի է տարտարել » (Թ 14) :

ԽԸՐՄԸԶԻ արբ. « Վըրմըղի » ծիրանի, կարմրագոյն
« Հանէ զկանանչ կապան ու հաքնի զիր խըրմըղին »
(ԺԱ 7) :

ԾԱՐԱՏ Հ. ծայր, վախճան, նպատակ լռնեցող. « Զի
աշխարհիս աղէկին տուրքն անկատար խիստ ու ծա-
րատ » (ԻԲ 5) :

ԿԱՄԱԿ Հ. բնաձանոյ, հաձկի, բայց այստեղ՝ նոշր,
ընծայ և նմանոյնքիւն իմաստով կը գործածուի. « Յով
որ սէր կայ յիր սըրտին, նայ զիս նորայ կաւակ տա-
նին » (ԺԱ 15) :

ԿԱՄԿԱՐ Հ. (կամակար) յօծարակամ, անձնիշխան,
ինքնահաձ. « Է՞ր զաֆիլ կաս յաշխարհիս և անհոգ ի
Ժուռ գաս կաւկար » (ԺԹ 6) :

ԿԱՊԵԼ Հ. բոյորել, շիւնել « Կամար կապի յերկինս ի
վեր » (ԺԵ 6) :

ԿԱՊԵԼ «ԵՐԱՄ ԿԱՊԵԼ» Հ. Ժողովի, խմբուի «Չա-
գօք հաւերդ ելնեն պարեն և են միարան երամ կա-
պել» (ԺԵ 12): *խառն (թիւսի հաւերդ)*
[ԿԱՍԻԿ Հ. կատակ] «Ով խօսի բանք ազատելի դէմ ի
յարդարն կատիկով» (Է 7):

ԿԱՐ. Հ. ուժ, մխիթարանք, «Որ ինձ խրատ տար
կամ կար» (ԺԹ 4):

ԿՈՒՇՏ Հ. յագեցած իմաստով առաջին անգամ Կոս-
տանդինի քով «Իմաստնոյն միտքն առատ խիստ լիու-
թեամբ կուշտ և ուժով» (Է 10):

ՀԱՃԱԹ արբ. «Հէճճաթ» կը նշանակէ վկայութիւն,
կայ նաեւ «Հաճաթ» պիտոյք, կարեւորք նշանակու-
թեամբ. «Թէ հազար խիստ է սիրուն թէզ բաժնելու
խնդրէ հաճաթ» (ԻԲ 8):

ՀԱՆՅ Հ. այնպես, այնպիսի՝ «Երեկ (եկաւ) արամու-
թիւն հանց նոցայ և տարան» (ԺԳ 20):

ՀԱՍՐԱԹ արբ. և պրս. «Հասրէթ», փախազ, իղձ,
կարօտութիւն, ցաւ. «Քո սիրտդ ի յաշխարհիս ի հաւ-
րարեն է հուր վարել» (Թ 6): «Ու ամէն հաւ սէր ունի
ու շատ հասրար ի յիր սրտին» (ԺԱ 3):

ՀԱՐԱՄ արբ. անիրաւ, յափշտակուած, ապօրինաւոր,
չարարեր. «Յանամօթ մարդուն ուտել հացն է հարամ»
(Ի 14):

ՀԱՐԻՅ արբ. ընկեր, մտերիմ «Բայց զահրի քեզ չէ
հարիֆ է Կոստանդինուն կայ ի դատ» (ԻԲ 9):

ՀԱՐՍԱՆԻԲ Հ. «Է հարսանիք տիեզերաց» (ԺԵ 7):

ՀԱՐՅՈՒԿ ԼԻՆԵԼ Հ. հարցնել, խորհուրդ հարցնել
«Չայս ի յո՞վ հարցուի լինիմ որ ինձ խրատ տայ»
(ԺԹ 4):

ՀԱՔԻՄ արբ. բժիշկ «Խառնեն չաքրով այն հարմին»
(ԺԱ 17): «Եւ հարիմն է քաջանայն և մեծ բժիշկ մե-
ղաւորին» (ԺԲ 7):

ՀԱՔՐ արբ. արհամարհուած. «Մէջ անգիտաց հարք
եմ ընդել» (ԺԵ 38):

ՀԱՔՐԱՍՏԻՆԻՍ. Այս բառիս նշանակութիւնը չգտնե-
լով ինձ կը թուի ընթեռն լի այսպէս. ՀԱՔՐ ԱՍՏԵ-
ՆԻՍ (յաստենիս) որ կը նշանակէ արհամարհուած այս
աշխարհին մէջ. («Հարք» արբ. իսկ աստեւհ.): «Որ
չըլինիս հարքատիկիս որ չարնէ (չառնէ)՞ զօրն զքեզ
մազատ» (ԻԲ 7):

ՀԵՏ Հ. անգամ, ուժ. «Գու լեր խալտս ոսկի
որ շատ ձեռնի ի հուր մտել» (Թ 14): «Մինչեւ հետ
մ'այլ գարուն լինիս» (ԺԵ 41):

ՀՈՒՔՄ արբ. իշխանութիւն, հրաման. «Շատոց վե-
րանայ հոշրմ և թուղթ և զալամ» (ԺԳ 17): «Չէ պա-
տեհ ի կինն տալ հոշրմ ու հրաման» (Ի 4):

ՀՕՐՕՏ ՄՕՐՕՏ Հ. կայրոյտ ծաղիկ մը. «Ահա ելնեն
գընան խնդիր հաշրաւտ մաշրաւտ ու ձուն ծաղկին» (ԺԱ
5): Հմմտ. Հ. Ալիշանի Հայրուստիլը:

ՁԵՆԵԼ Հ. ձայն տալ. Հ. «ձայնել». «Ու զրկեն
թէզ և ձեռնէ զուշանն որ է ի մէջ դաշտին» (ԺԱ 5):

ՂԱԼՊ արբ. «Գալպ». սուտ, կեղծ, խարդախ (զրամ)
«կամենաս զաղպի զուգել որ ընտրած էր մահազով»
(Է 18): «Կամ Մաղրիպի ոսկին որ մահաքովն զաղպ
լինի» (ԻԱ 6):

ՂԱՀՐԻ արբ. «Գահրի». ցաւալի («Գահր» արբ.
ցաւ, նեղութիւն) «Բայց զահրի քեզ չէ հարիֆ» (ԻԲ
9): Բայց ըստ իս աւելի ճիշդ է այսպէս կարգաւ.
«Բայց զահր ի քեզ չէ հարիֆ» որ կը թարգմանուի,
Բայց բռնութիւնը քեզ ընկեր չէ:

ՂԱՂԱՏ թերեւս արբ. «Ղալատ» բառն է որ կը
նշանակէ՝ սխալ. «Նա թըւի իմ հոգեոյ խօսքն ի յիր
սրտին ջուճայ Ղաղատ» (ԻԲ 3):

ՂԱՊՈՒԼ ԱՌՏԵԼ (արբ. «գապուլ» ընդունելութիւն,
հաճութիւն) ընդունելի, հաշմանի. «Չայս բանքս ի Կոս-
տանդեայ զաղուղ արս որ քեզ տըւի» (ԻԱ 11):

ՂԱԻԱՏ Այսպէս գրուած է ձեռագրին մէջ իթէ սխալ
մը չէ «Ղալատ» ի (սխալ). արբ. «Ղալաթ» կը նշա-

նակէ փոս, դարան. « Ով երեսօք զըրուցանէ ի մեր միշխանքն է դաւատ » (ԻԲ 2):

ՂԱՅԻԼ արբ. անգգոյշ, անփոյր, անհոգ. « Է՞ր դափիկ կաս յաշխարհիս 'ւ անհոգ ի ժուռ դաս կամկար » (ԻԹ 6):

ՂԻԼԱՅ Հ. « Խլայ » կամ « խիլայ » պատուոյ զգեստ. « Շնորհէ դու այս գերոյս մասն ու բաժին ինձ և դիւրայ » (Ը 6): (Իսկ պրս. « Խիլա » կը նշանակէ ցիխ):

ՂԻՄԱԹ յարգի, պատուական (Բազմ. 1866 էջ 368) « Եւ անդէտ խօսքն ի յանդէտ մարդիկն ի մօտ է զիւ մաթով » (Է 6):

ՂՈՒՍԱ արբ. « Ղուսէ », « Ղուսա », վիշտ, նեղուքիւն, հոգ. « Եւ յերակի գօրն ի դռնայ հոգօք մաշեմ զիս անդադար » (ԺԹ 1):

ՂՈՒՍԱՏ արբ. Ըստ իս բուն բառն « Ղուսա » է, վերջի տ տառը « Դ » երրորդ զիմորոշ յօդ է հետեւեալ իմաստին մէջ « Է անմիտ մարդ ու յիմար էր կու մաշիս գօրն ի դռնայ » (ԻԲ 7). ինչո՞ւ վշտով կը մաշիս:

ՂՊԵԱՆԱՐ Հ. (« զպնիլ » կամ « խպնիլ » բայով բարդուած) անօրական, անցած. « Եւ զպնաւար եմ 'ւ ամօթով » (ԺԵ 20):

ՃԱՐ պրս. « չարէ », հնար. « Եւ չունիմ հանգստութիւն 'ւ ուրախութեան ինձ չկայ ձար » (ԺԹ 1):

ՃԷՆԷԼ արբ. « ճահիլ ». մանուշկ, անտեղեակ, յիմար. « Սնգիտաց ինքն է ծանօթ ով է ձեռնի ու կամ մուշթատ » (ԻԲ 6):

ՄԱԶԱՏ արբ. նախանձ. « Որ չըլինիս հաքրաստինիս որ չառնէ գօրն զքեզ մազատ » (ԻԲ 7):

ՄԱԼ արբ. ինչք, ստացուածք. « Մի պարծենալ զու ի քէն եթէ ես զանձուց տէր և մալի » (ԺԷ 1):

ՄԱՀԱՔ արբ. « մըհաք » փորձարար (pierre de touche). « Եթէ չունիս խալաս ոսկի... զու ընդէր մօտ ի մանարն յայտնի լինիս պարզ երեսով » (Է 18): « Կամ մաղրիպի ոսկին որ մանարովն զալպ լինի » (ԻԱ 6):

ՄԱՂԱՍ Հ. մաղձ, կայ և « մաղասկաթ » որ նշանակէ երբ մէկը մաղձին առաւելորդեմէն կը փրփրի կատաղի նման. « Կէսք մ'առնէ դա է յիմար ու խեւ մաղաս կալի » (Ժ 8):

ՄԱՂԻՊ արբ. Սրբանշուք. և կամ արեւմտեան երկիր. « Մաղրիպիտան » (= Մարոք) Կ. Բաղիշեցւոյն քով (Հմմտ. Բազմ. 1880 էջ 98): « Կամ Մաղրիպի ոսկին որ մահաքովն զալպ լինի » (ԻԱ 6):

ՄԱՅԶՈՒՆ (ինձ անծանօթ է) « Մայջուն եղայ և վարդէջուր անմահութեան բոխեալ աղբիւր » (ԺԵ 39):

ՄԱՆԴՐՈՒՆ Հ. « մանդր » և « մանդրել ». մանր, մանրել. « Մանդրուն հաւերն ի հաւ խօսին » (ԺԱ 1):

ՄԱՇԵԼ Հ. բարոյական իմաստով « Որ չմաշես դու զքեզ հոգով » (Է 20):

ՄԱՍԻՆԻ « մասուր » « մասրի » ձեւերով եւս կը գրուի նուի այս բառը Միջնագարեան հայերենի մէջ. Հ. Ալիշանի « Հայբուսակ »-ին մէջ կը յիշուի իբրեւ ծաղիկ. այդ իմաստով գործածած է նաեւ Կ. Երզնկացին « Նայ խնդալով ցնծայ, 'ւ ուրախանայ այն մասրեկին » (ԺԱ 6): Սոյն վկայութիւնը « Հայբուսակ »-ի մէջ Թլկուրանցւոյն կը վերագրուի, այն պատճառաւ որ Հ. Ալիշան 559 թիւ ձեռագրէն առած է այս տողը, ուր – ինչպէս Երզնկացւոյ այս ԺԱ տաղը:

ՄԵԾԱՌԱԿ Հ. խաչատուակ. « Թող լինի զինչ լիրբ ու շուն կայ մեծառակ » (Ի 18):

ՄԼԱՐ Հ. մռայլ, « Ի անմիտին սիրտն է ի լի, մութն ու մըլար սառնամանով » (Է 9): Սոյն մլար բառը միջնագարեան հայերենի մէջ կը նշանակէ « աննշան, սնտոփ, անիրաւ » ինչպէս որ Բիվոլայ իր բառգրքին մէջ կը դնէ « Մլար մարդ »:

ՄՃԼԻՍ արբ. « մէձէլիս » ժողովրդ (ոչախոշրեան), խնայք, կոշտեք, խրախճան, ընկերակցորդքն. « Առնուն զիս և տանին սիրով փռեն ի մէջիսին » (ԺԱ 15):

«Մայիս զուգե (Ժողովել) և մեծ Ժողով բլբուլնի գան
դասս դասով» (ԺԵ 26):

ՄՈՐԱՒ Հ. ցեխ (ըստ Բազմ. 1866 էջ 234) անշուշտ
ձեռագրի սխալ է «մորատ» փոխանակ «մորատ»ի,
(Հայերէնի մէջ «մոր» կը նշանակէ ցեխ) «Ընգել են
բեռաւ մ' ծանգր ի մէջ գէշ մորատ» (ԺԳ 7):

ՄՈՐԱՍ արբ. «միւրատ». կամբ, խնդրուած, փա-
փագ, ցանկութիւն, փախսան. «Ոչ հեծնան ձի, ոչ դա-
հեն մոշրատով» (ԺԳ 18): «Ոչ սրտով թէղ մի ասել
հասնիմ յամէն սրտի մոշրատ» (ԻԲ 5):

ՄՈՐԹԱՍ արբ. «միւրթէտղ» բառին ռամկական
ձեւը. ուշադրութեամբ, ուշադրող. «Անգիտաց ինքն է ծա-
նօթ ով է ձէհէլ ու կամ մոշրատ» (ԻԲ 6):

ՄՈՒԵԼ Հ. կսկծալ (մե արմատէն կազմուած. միջնա-
դարեան Հայերէնի մէջ «մամալ» կսկծալ իմաստով
գործածուած է «Ոչ եղբայր սիրուն՝ մաէ, ոչ սիրելի
և կամ օտար» (ԺԹ 7):

ՅԱԼԱՄ արբ. «ալամ» ցրօշք, նշանք փառաց. «Շա-
տոց խափանի յարտ ու տապ ու յարամ» (ԺԳ 17):

ՅԱՐՏ Թ. «արտ» քիկութեք, օգնութիւն. իսկ պրս.
բարկութիւն, արստ. «Շատոնց խափանի յարտ ու տապ»
(ԺԳ 17):

ՅԵՐԵՐԿԱՅԵԼ (եալ) Հ. դողդոմ, շարժուած. «Մէկ
մի մտել ի մէջ ծովին տեսնէ զեղին 'ւ յերերկացել»
(ԺԵ 13):

ՅՈՐԴՈՐ Հ. շոտով?: Ահա եղեւ յորդոր դարուն (Գ 5):

ՆԱԶ պրս. ցոցոցած լիւսնութիւն, փաղարշանք. «Այն
ոք որ էին ի յերկրի խիտ նագով» (ԺԳ 19):

ՆԱՆՇԻԳԻՆԻԱՐ անմիտ, անխել (ըստ Բազմ. 1848 էջ
210) «Սուրաթ են բէսիֆաթ և յանգիման նախը-
դուար» (Գ 9):

ՆԱՆՇԻՆԻԳԱՐ արբ. պրս. (ձեւացած «նաղ» «ին-
կեար») նկարակերտուած, բառեր է. առաջինը զուտ ա-
րարական բառ, կը գործածուի պարսիկ լեզուին մէջ և

կը նշանակէ նկար, նկարակերտութիւն, իսկ «ինկեար»
պարսիկ բառ է և կը նշանակէ նկարիչ: (Երզնկացւոյն
այս բառը կրնայ եւս կարգացուիլ ՆԱՆՇ Ի ՆԻԳԱՐ.
«նիգար» պարս. նկար) «Շինած ամէն ոսկում ու նախը
իւրեղար» (ԺԳ 15):

ՆԱՂՐՏ արբ. «նագա» պատրաստ ստակ, առ ձեռն
պատրաստ «Է անմիտ երբ զու չունիս քեզ իւր բաժին
իւր նաղըրով» (Է 7):

ՆԻՆՈՖԱՐ պրս. «նինուֆէր» «նոնոփար», և արբ.
«Նիւուֆար» կամ «Նիւուֆէր» ալ կը կոչուի, ըստ Հ.
ՍԱԼԻԱՆԻ Հայրոշակի՝ Կոկոս ծաղիկ կոչուածն, «Լը-
րային շուշան» է. Կ. Երզնկացին եւս նոյնը կը հասկ-
նայ երբ կը գրէ «Նինուֆարն ի մէջ ծովին» (ԺԱ 5).
աւելի ճիշդ պիտի ըլլար եթէ ի մէջ «լճին» ըսէր, բայց
մեր նախնիք ստեպ «ծով» ըսելով լիճ կը հասկնային:

ՇԱՐԲԱԹ արբ. «շարպաթ», օշարակ. «Եփեն գիս
(վարդ) կրակով շարբար գուգեն ի շուկանին» (ԺԱ 17):

ՇԻՔԱՐ Հ. («Շուք» բառէն կազմուած) գարր, ինչք
«Շարած յիւ վերայ էր մարգարտով շրար» (ԺԳ 14):

ՇԻՆԵԼ (ՋԲԱՆԱ) Հ. գրեղ, շարապրեղ, «Որ ես շինեցի
զբանքս ի մտաց զրով» (ԺԳ 21):

ՇԼԱՏ Հ. «ժլատ» ազան, անյագ, ռիշտ. «Իր տեսմ
թէ մի լինիր յաշխարհիս գործն դու շլատ» (ԻԲ 5):

ՇՆՈՖՈՐ Հ. գեղեցիկ (շնորհաշոր). իբր անուն եւս կը
գործածուի. (Գաւառաբարբառի մէջ, ածէժք մ'է, հի-
ւանդութիւն մը). «Ի յիմ շնոֆոր տեսուս փարատեցան
երբ զիս տեսին» (ԺԱ 14):

ՇՈՒԿԱՏ Հ. դատարկապորտ, գեղիկ՝ որ շուկային
մէջ կը քափառի. «Նա չառնու յիսնէ խրատ, միտքն
է ի դուրս գորն ի շուկատ» (ԻԲ 6):

ՈՆՏ Հ. կրորտ, հագիւր րե. «Ոնց որ տեսան զվարդն
պայծառ» (ԺԵ 23):

ՈՇՆՏ Հ. ինչպէս, ուսկից. «Ասէն թէ ոնց զրէ բան
քողցրա՜համ ու մեզ կարդայ» (Ը 1):

ՈՒՍ (անծանօթ) « Ի չորս հակառակէս ուս կամ յեւրեր ? եւ մնացել » (Ժ 3) :

ՉԱՀ պրս. « չէ՛ » չրհոր. « Ու փոքր ու... Ի զընդան և Ի չահ » (ԺԳ 10) :

ՉՈԹԻ Հ. Չեռագրին մէջ գրուած է « Խաւար չաւթի » . իմաստը « Խաւարչտի » է (ԽԱԽԱՐՉՈՒՏԻ), մրիկ, խաւարային. « Ի վուր սիրտ որ լոյս ծագել նա Ի մօտ խաւարչաւրի » (ԻԱ 7) :

ՊԱՏԿԵՐ Հ. դեմք, երես, « Եւ լինի պատկերօքն այլ ինք գեղեցիկ » (Ի 8) :

ՊԱՅԽՈՒՆ Հ. պատասխան (տես և Քուչակի քով) « նա շարկամ զիս տեսանէ ինձ պացխուն տա(յ) խօսի սատակ » (ԻԲ 4) :

ՉԱԼԱՏ Հ. դաճիճ ըստ Բիվոլայի բառգրքին : Ինձ հաւանական է որ արբ. « ձէլատ » բառին աղաւաղումն է. « Իւր լեզուովն՝ քաղցր շաքար ու սրտովն է զերդ զչալատ (ԻԲ 6) :

ՉԱՄԻՅԱԹ արբ. « ձէմամթ » բաղնչորիւն, խառնի-ձաղանձ. « Նստել է սաղիսայ Ի մեծ չամիլար » (ԺԹ 5) :

ՉԱԻՐ արբ. « ձէվր » գրիանք, բաղնչորիւն « Լուել է իր շատ քիպր ու չաւր ու ջափան » (ԺԳ 14) :

ՉԱՖԱՆ արբ. « ձէֆա » վիշտ, տանջանք, գրիանք « Լուել է իր շատ քիպր ու շաւր ու ջափան » (ԺԳ 14) :

ՉՈՒՄԼԱՅ արբ. « ձիւմէ » . բոլոր, հաւաքուստ, ժողով. « Նա թուի իմ հոգոյ խօսքն Ի յիւր սրտին չոմիլայ զադատ » (ԻԲ 3) :

ՉՕՀԱՐ (արբ. ձեվհեր) գոհար, մարգարիտ, ախոռք. « Գնայ Ի ծովն Ի վայր չօհար ուղես անգին » (ԺԼ 4) :

ՉՕՀԱՐԻ արբ. « ձէվհերի » գոհարախառն, մարգարտական. « Թէ տես թէ եւմ ես չօհարի որ այլ չէ լի » (Թ 3) : « Թէ ջօհար ուղես անգին ու կու ձանչես ու ես չօհարի » (ԺԼ 4) :

ՍԱԶ պրս. նռագարան, նռագերու յատուկ գործիք մը. « Ուրախացել են մեծ սագով » (ԺԵ 26) :

ՍԱԶԵԼ պրս. Հ. նռագեր, (պարսից սագ բառը հայացուցած է Կոստանդին). Բիվոլայի բառգրքին մէջ եւս այն իմաստով կայ սագեր. « Երկու կամաց ծառայ դժար է ինձ յիրաց սագեր » (Ժ 4) :

ՍԱՂԻ Թ. « սաղ » առողջ. (Չեռագրին մէջ որոշ սաղի գրուած է, թէեւ կրնայ Սագի ենթագրութիւն նռագարանի իմաստով. բայց եթէ Սագի պէտք է ըլլայ ճիշդ ձեւը՝ ուղական ձեւը պէտք է նկատել : Բիվոլայի բառգրքին մէջ կայ սաղի բառը բայց բնաւ չի յարմարի անոր իմաստը հոս. « Այսօր մեզ տուր անուշ զինի զի ես ուրախ սիրով սաղի » (ԺԶ 12) :

ՍԱՂԻՍԱՅ. առողջ, հանգիստ (ըստ Բզմիլ. 1866 էջ 234) բայց ինչ ծագումն ունի. ըստ իս պէտք է ընթեռնուի Սաղի սայ, որով և կը լուսաբանուի նախընթաց ՍԱՂԻ բառը զայն ուղղական ենթագրելով. « Նստեալ է Ի սաղիսայ Ի մեծ չամիլար » (ԺԳ 5) : Մեր կարծած ընթերցման համեմատ՝ պէտք է հասկնալ. « բաղմութեան մէջ հանգիստ նստած է սա » :

ՍԱՐԻՕՇ պրս. « սէրիօշ » . բարդուած « Սէր » գրուիւ և « խօշ » քաղցր բառերէն, որ նշանակէ գիւնով, գիւնով զուարթացած. « Սարիօշ են դարձել սրտերովն Ի մուրատ » (ԺԳ 7) :

ՍԱԽԱՏ արբ. « սէվատ » սեռչորիւն, « սէվէթ » աղտոյնչորիւն. իսկ պրս. « սէվատ »՝ մրուր գիւնոյ. (Թրք. կայ « Սալատ » կամ « սալաթ » բայց իմաստով բոլորովին անյարմար է). « Չախարհիս զամէն զընացք ես ցուցանեմ զերդ զսալատ » (ԻԲ 7) :

ՍԱԽԿԱՅ պրս. « սէվատ » տխրոյնչորիւն, սեւ մաղձ, սէր, իղձ. « Եւ յիմար դարձել ու խեւ, ու սաւղայի Ի շուրջ գալով » (Լ 1) :

ՍԵՔԻՆ արբ. պարկեշտ (ըստ. Հ. Յակ. Պօղոսեանի « Սէքինէ » պարկեշտոյն) « Ու թէ չունիս խոնարհութիւն ու սեքին սիրտ և հեղ հոգի » (ԺԼ 7) :

ՍԻՖԱԹ արբ. (յօքնակի). երեսք, դեմք, կերպարանք.

« Զի սուբաթէ են սիֆար կան կենդանի ու չեն հոգով » (Է 2) . « Ի սուբաթն մի նայել... սիֆարին արա մտիկ » (ԻՍ 12) :

ՍԼԷՂ արբ. « սըլաճ », « սիլաճ » գեղը, սպառազինութիւն, զարդ. իսկ պրս. « սըլա » բանաստեղծներուն տըրտած պարզեական տոնըր. « Ես եմ առանց սրբի՞ ու մերկ եմ յանդիման կանգնել » (Ժ 7) :

ՍՈՒՐԱԹ արբ. եւս « սուբէթ » . արտաքին կերպարանք, երեւոյր, երեսք, դեմք. « Սուբաթ » ի և « Սիֆաթ » ի տարբերութիւնը կոստանդինն ալ կը յայտնէ սա տողին մէջ « Ի սոչարն մի նայել որ յերեւան կայ և յայտնի, սիֆաթին արա մտիկ որ է խորին անդիտելի » (ԻՍ 12) « Զի սոչարե են կան կենդանի » (Է 2) :

ՍՕՍԱՄԲ տռսամբար կոչուած ծաղիկն է (Հմմտ. Հայբուսակ) . Բ օրինակն ունի « Սուսամ » որ է պրս. « սուսէն » ծանօթ շոշանը . Ա օրինակը աւելի ուղիղ է վասն զի « Սոսամբ » ըսելով « սուսան » ը (շոշանը) չի հասկնար Երզնկացին, քանի որ զայն նախորդ տողին մէջ կը յիշատակէ : Հ . Աւիշան « սոսամբ » ձեւին հանդիպած է ուրիշ ձեռագրի մը մէջ (Ո՛չ Երզնկացւոյն, վասն զի զայն իրեն աղբիւր ունեցած չէ) Հմմտ. Թիւ 2849 : « Ու ձենեն զսոսամբ ծաղիկն » (ԺՍ 5) :

ՎԱՆՑ Հ . վասն, « կամ վանց այս... կենցաղոյս » (Ժ 5) :

ՎՃԱՐ Հ . վերջ, ծայր, վախճան. « Եւ չկայ եզր ի ծովիս կամ թէ ճամբուս թէ՛ կայ վճար » (ԺԹ 2) :

ՏԱԿ Հ . ծաղր, (ղաթ) Հ . շարք, կապոյ. « Հիմի հաւանել է ի մի տակ քաֆան » (ԺԳ 14) :

ՏԱՊԼ արբ. « թալլ » . րմբոշի. « Շատոց խափանի յարա ու տապ ու յալամ » (ԺԳ 17) :

ՏԱՐՏԱՐԵԼ Հ . ցրռել (տանել բայի կատարեալի տարարմատի, կամ « տար » (հեռոյ), կրկնութեամբ շինուած) . « Լեզուն հոգին սատարիկ որ շատ խոխ է տարտարել » (Թ 14) :

ՏԷՐ Հ . « Պատկերաց տէր » գեղեցիկաբոյ. « Այնոք որ էին... պատկերաց տէր և դեղձան մազով » (ԺԳ 19) :

ՓՈՀԼԱԽՍՆ պրս. « փէհլէվան » ըմբիշ, քաջ, մերկամարդ. « Զվախէ ի զօրաց թէ են քաջ փահրաւան » (ԺԳ 11) :

ՓՈՀԱՍՏ պրս. « փուլատ » պողպատ. « Զերգ ի հրեղէն թուր մի փոլատ » (ԺԲ 7) :

ՔԱՐԱՄ արբ. վեհանձնորհիւն, ազնուորհիւն. « Զերայ ի ւրբէն չէնէ լուծի ու քարամ » (Ի 14) :

ՔԱՖԱՆ արբ. « քէֆն » պատանք. « Հիմի հաւանել է ի մի տակ քաֆան » (ԺԳ 14) :

ՔԻՊԻ արբ. մեծորհիւն, հպարտորհիւն. « Լուել է իր շատ քիպր ու ջաւր ու ջաֆան » (ԺԳ 14) :

ՔՈՒՇԱՍ պրս. « քիւֆատ » ոչրախորհիւն, բացումն, յաղորդորհիւն. « Զի ճանչել զվասն յաղէկէն ի հետ սմանց առնէ քոչաւ » (ԻԲ 6) :

ՖԵԼ արբ. « ֆէէլ » հմայք, յաջողորհիւն, դիշորհիւն. « Ու վանց իր շատ ֆեղերուն զինքն է կորուսել » (Ի 16) :

ՖՐԻԱԹ արբ. « ֆրիւյէթ » բողոք, հառաչ, տռտ. « Փրիաթ կանչել » բողոքել, հառաչել, « Փրիար կանչեմ հաղար ու ահեղ հառաչ բերեմ լալով » (Է 1) :

ՖՐՈՒՇ անծանօթ է ինձ իմաստը և ծագումը. « Եւ մեզ նստել շաքար ֆրուշ » (ԺԶ 8) :

Հ . ՄԿՐՏԻԶ ՊՈՏՈՒՐԵԱՆ

Տ Ա Ղ Ե Ր

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԵՐԶՆԿԱՑԻՈՅ

Ումանք չար եւ ինձ հետ ոչ նախանձով եւ յիմ վերայ,

Վասն իմ գրեալ բանիս՝ որ առ մարդիկ երեւեկայ:

(Քերթ. Ը 1)

Ք Ե Ր Թ Ո Ի Ա Ծ

Ա¹

1. Օրհնեալ է Հայրն անբակիղըն՝
անեղական եւ անսահման,
Գովեալ է Որդին միածին՝
ճշմարիտ բանըն հայրական,
Բարեբանի յարարածոց՝
հոգի Աստուած ճշմարտական,
Երրորդութիւն անզատելի՝
Աստուածութիւն միասնական:

2. Անբակիղըն եւ անվաղճան
անքըննելի ու անթարքիման²,
Անբաւելի երկնից՝ Է երկրի
եւ զօրութիւն անյաղթական:
Երկինք տիոռ է տէրութեանդ
երկիրս ոտիցըդ պատուանդան
Համատարած ես ի յերկինս
եւ ի յերկրէ անզատական:

1. Ձեռագիրն՝ առանց խորագրի է: (Տաղաչափութիւն՝ 4-4-4-4,
երբեմն 3-4-4-4):

2. Անթարքիման (արբ. ան-թերճիւման):

3. Ըստեղծեցեր քեզ պաշտօնեայ՝
 ըզՍերովբէքըն վեցթեւեան,
 Զինքն դասըս հրեշտակաց
 որ անդադար քեզ փառըս տան.
 Զքառակերպեան ըզքերովբէքն
 և ըզհրեշտակքըն բազմաշեան,
 Զշորեքկերպեան ըզկենդանիքն՝
 որ են աթոռք աստուածութեան:

4. Կամարակապ խորանն երկնից
 առանց սիւնի հաստատեցան,
 Գեղեցկութիւնք վայելչապէս
 զարմանալի յօրինեցան.
 Ծաղկեալ երկինքն աստեղինօք՝
 լուսաւորօք զարդարեցան.
 Ի գիշերոյ զարդ աստեղացն
 և ի տուընջեան արեգականն:

5. Վերաման ետ ջրոց բազմաց՝
 որ ի հողոյն բաժանեցան.
 Կռչեաց Աստուած զցամաքն երկիր
 և ջուրքըն ծով անուտնեցան.
 Ետ հըրաման Աստուած հողոյն
 բուսուցանել ծառք զանազան,
 Քաղցրաճաշակ պրտուղք ծառոց՝
 բոյս և սերմանք յերկրի ծընան:

6. Զթռչունս երկնից և ըզեռունս
 յերկրի գեռալ ետ հըրաման
 Գազանաց, չորքոտանեաց,
 սողնոց երկրի՝ որ և սողան.
 Ամենայն շունչ կենդանեաց
 ազգի ազգի տուաւ հրաման.
 Աճեցին ազգ ըստ ազգաց՝
 լըցին ղերկիր և բազմացան:

7. Ասաց Աստուած. արասցուք մարդ՝
 ի պատկերի մերում նըման,
 Զի իշխեսցէ արարածոց՝
 ամենեցուն կացցէ իշխան.
 Ստեղծեց ըզմարդ հող ի յերկրէ,
 շունչ ետ ՚ւ հողի անմահական.
 Քան ըզհրեշտակս այլ գերագոյն՝
 պատկերակից արարչական:
8. Փառօք պատուեց զմարդն առաջին.
 տընկեց զգըրախտն անմահական.
 Եւ նըմայ ետ վայելիլ
 ըզփափկութիւն վայելչական:
 Երփնազարդ զարմանալի
 զրախտըն ծառովք զարդարեցան.
 Գեղեցիկ ի տեսանել՝
 քաղցր ի ճաշակ մարդոյն տուան:
9. Արկ թըմբբութիւն տէրն Ագամայ՝
 և առ մի ի կողից նորայն.
 Շինեաց մարմին զկողն Ագամայ՝
 և ետ ընդեր նըմին նըման:
 Ետ պատվիրան վասըն պըտղոյն՝
 չուտել անդի, որ և կերան
 Ի նախանձու չար բանասրկութիւն,
 որ և օձիւն խարեցան:
10. Հաճոյացան բանից օձին
 և ի պըտղոյն տալին կերան,
 Մերկացան յանմահ լուսոյն,
 և թըզենի տերեւ սփածան.
 Ընդ երեկս անդ ի զրախտին
 զճայն զընալոյն Տեառըն լուան.
 Եւ փախեան ի յարարչէն՝
 և ամօթով գնացին թագեան:

11. Ի զըրախտին՝ Տէրն Ազամայ
կոչեաց ձայնիւն արարչական,
Թէ կերա՞ր դու ի պըտղոյն
և չա՞հէցիր զիմ պատվիրանն.
✓ Զըրկեցա՞ր դու ի զըրախտէ՞դ՝
յանմահ կենացդ անապական.
Հըրամայեաց ի հող դառնալ,
զի ի հողէն նոքա ծընան:
12. Անիծեաց զկիւնքն և զԱզամ,
և ետ օձին բան բարկութեան.
Վերայ լոնջաց 'ւ որովայնիտ¹
յերկիր զքնաս դու անխափան:
Հողքն լիցի քեզ կերակուր,
քո զամենայն կեանքդ որչափ կան,
Փոխանակ զի արարեր
ըզբանըդ զայդ կորըստական:
13. Հըրամայեաց զարձեալ յԱզամ՝
Թէ Քեզ բուսցի փուշ անպիտան,
✓ Եւ քըրտամբ աշխատանայ՝
դու կերիցես հաց տըրամական:
Եւայի՛ր. Յաւօք ծընունդ
և տըրամութիւն որդէծնութեան.
Բազմանալով բազմացուցից
ըզտըրամութիւն քո հեծութեան:
14. Ի զըրախտէն արտաքս էհան
և հրամայեաց կալ յանդիման,
Եւ սերովբէք և Քերովբէք
չուրջանակի եզ պահապան.
Զի մի գայցեն և ուտիցեն
զպըտուղ կենացն անմահական.

1. Օր. 'z որով այն իս:

- Այլ զի դարձցի¹ հողն ի յերկիր
մարդն ի ծնունդն ուստի առան:
15. Ազամ հայրն արտաքսեցաւ
կալ յանդիման յերկիր զըրախտին
Սկիզբն առին և ծնանեցան
Ազամայ որդիք առաջին.
Մին Կայէն էր չար ծընունդէն
և անհրանիկ որդի նորին
Որ² ետպան զեղբայրն Աբէլ՝
վասն անարատ պատարազին:
16. Ծընուեցան ազգ ըստ ազգաց
մինչեւ ի Նոյ արդար նրմին,
Որ հըրաման տուեալ Նոյի
տապան գործեց ջըրհեղեղին.
Եւ եմուտ ինքըն և իւրքն՝
ի տապանակն որ գործեցին,
Որ գուշակէր զծընունդ փըրկիչին,
և զխոնարհին յարգանդ Կուսին:
17. Աբրահամ սուրբ նախահայրն
բընակեցաւ ի խորանին՝
Զի օրինակ էր սըրբութեան.
Փըրկիչն եկեր հաց ընդ նրմին³.
.
18.
. . . Նաւեայ Յեսու որդին,

1. Օր. դարձրի:

2. Օր. զոր. այսպէս ստեպ:

3. Հոս կը պակսի Ե թերթին առաջին մի թուղթը միայն, ինչպէս
և պատմութեան ոստումէն ալ կը նկատուի:

- Ի ֆորդանան անց հրամանաւ՝
 ժողովրդովքն Իսրայէլին .
 Որ յԵրեքով ի հրեշտակէն
 առ հըրաման յաղթել նոցին .
 Նա զարեգակն ոտնակապեաց
 ըզքարն հալէր զԵրեքովին :
19. Ահա այժմ ըսկըսանիմ
 զմարդարէիցն որ պատմեցին՝
 Յառաջ բազում ժամանակօք
 զՔրիստոսէ գուշակեցին ,
 Թէ խոնարհի Տէրն տերանց
 և բընակի յարգանդ Կուսին ,
 Մարմնանայ և ծընանի
 մարդ կատարեալ ըստ օրինին :
20. Դաւիթ արքայն՝ էր մարգարէ ,
 և Աստուածաշայր անուանեցին ,
 Գուշակեաց վասըն փըրկչին
 բանըս բազում ի Սաղմոսին ,
 Թէ ինձ պիտէր թեւս աղանոյ՝
 որ ես թըռչի յանապատի .
 Այն ունէի ես Աստուծոյ
 և սպասէի զաւոյ Փըրկչին :
21. Եսայի՛ ազադակէր
 ըզյըզանալըն սուրբ կուսին .
 Եթէ ահա Կոյս յըզացի
 ծընցի որդի զԱստուածորդին :
 Ի ֆովաննէս ակնարկելով
 ձայն բարբառոյ յանապատին՝
 Պատրաստե՛լ ըզձանապարհըս
 երկնաւոր թագաւորին :

22. Ահա եղեւ բանիցն աւարտ
 լըրումն եհաս կանխախօսին ,
 Որ և բազում ժամանակօք
 կանխաւ յառաջ զոյս տասցին .
 Մընայի՛ն սուրբ գալըստեանն
 մեռան բազումք և ոչ տեսին ,
 Եւ ի կըտակըս հարք որդոցն՝
 ըզգուշութեամբ պատուիրեցին :
23. Հրեշտակապետըն Գաբրիէլ՝
 առ Մարիամ գայ խոնարհի .
 Թէ ողջոյն քեզ Մարիամ ,
 ի քեզ Հոգին սուրբ բընակի .
 Յըզանան և ծընանիս
 զՅիսուս փըրկիչ աէր աշխարհի .
 Նա փըրկեսցէ զազգըս մարդկան
 ի կապանաց սատանայի :
24. Թագաւորըն մեր Քրիստոս
 մարդ ի կուսէ ծընեալ յերկրի ,
 ի ժամանակս Հերովդէի
 ի բեթղեհէմ Հրէաստանի .
 Ի հրեշտակաց և ի հովիւաց
 փառք ի բարձունս օրհնաբանի ,
 Ի մոգուց պատարագօք
 և ընձայիւք երկըրպագի :
25. Քառասնօրեայ գայ ի տաճարն
 ի ծերունոյն զիրկըս բաղմի ,
 Այն որ անտեսն էր սրովբէից՝
 Կուսին կաթամբըն կերակրի .
 Աբարի՛չըն հրեղինաց
 առ հոգեղէնքըս խոնարհի
 Մարմնանայ և մարգանայ
 ժամանակաւ չըրջի յերկրի :

26. Ի Յովհաննէս¹ Կարապետէն
 Ի Յորդանան գայ մըկըրտի.
 Լուսաւորէ զկոյրն ի ծընէ՝
 անդամալոյծըն բըժըշկի.
 Սաստէ՝ զիւաց, աղաղակեն
 խոստովանին զնայ տէր երկնի.
 Ի հարսանիսըն Վալիլեայ՝
 զարձուցանէ զՎուրն ի գինի:

27. Աստուածաբար կոչեաց զմեռեալ՝
 չորեքօրեան ի տապանի.
 Նայ ելեալ յահեղ ձայնէն՝
 և եկն արտաքըս կենդանի:
 Նըստեալ ի յէշ և յաւանակ²
 ծառք ի մանկանցըն հատանի.
 Եւ ուխանայ, փառք ի բարձունս՝
 օրհնարանեն անլըռելի:

28. Ի վերնատունըն խոնարհեալ՝
 վասըն սիրոյ օրինակի,
 Ծառայաբար զոտըս լուսնայր
 զաշակերտացն ըստ խորհրդի.
 Պատմէ զխորհուրդն աշակերտացն
 և ցուցանէ նոցայ յայտնի՝
 Թէ ինձ պարտ է բարձրանալ
 և մեռանիլ ի փայտ խաչի:

29. Ի վերնատունն առ ըզպատառ
 ելեալ արտաքըս Յուդայի,
 Եւ տարեալ մօտ առ զըպիրոն
 և քահանայսըն Ղեւտացի:

1. Օր. Յովհաննէս:

2. Օր. Յովանակ:

Նորայ առեալ վարձա երեսուն
 մատնեալ զիւր Տէրն ի մահ խաչի.
 Որ ընթրունեալ ըզնայ Հրէիցն
 յանօրինաց զատապարտի:

30. ԶՏէրըն կապեալ և ապտակեալ
 Կայիափայ և Աննայի,
 Ի զլուին եղեալ պըսակ ի փշոց՝
 ի զինուորացըն կատակի.
 Տէրըն առեալ Թուք ընդ երեսն
 ի Ժողովոյն ինքն հարկանի.
 Եւ բարձեալ ըզխաչափայտն՝
 ի Վողգոթայ տեղոջ տանի:

31. Բարձրացեալ բազկատարած
 և բեւեռի Տէրն ի խաչին
 Ծարուի՛ անձն իմ առէ,
 որոյ ետուն ըմբել զլեզին.
 Լըցեալ ըսպունկ մի քացախով
 և եղեգամբ ըմբել տային.
 Որ և գոչէր բարձըր ձայնիւ
 և բարբառէր զէլի ելին:

32. Շարժ առեալ հիմունք երկրի
 յահեղ ձայնէն և ահազին.
 Եւ պատառեալ վերուստ ի վայր
 այն վարագոյրըն տաճարին.
 Արեգակըն քօղ արկեալ
 խաւարանայր միջօրէին.
 Եւ ծածկեալ լոյսըն լուսնին՝
 յարին զառնայր յայնըմ ժամին:

33. Յանձն արարեալ ի ձեռըս Հօր՝
 և աւանդեալ առ Հայր զհոգին.

Զոր և խորեալ զինաւորին՝
 Զուր և արին ելեալ բըխին:
 Առ Պեղատոս՝ Յովսէփ հայցէր
 զանմեղ մեռեալն ի փայտ խաչին,
 Առեալ պատեաց սուրբ կըտաւով՝
 և եգ ի նոր գերեզմանին:

34. Կընքեցաւ սուրբ գերեզմանըն
 մատանեաւ քաջանային.
 Եւ զինաւորացն ըզգուշութեամբ
 հրաման տուեալ զի պահեցին:
 Յանկարծակի յերրորդ յալուր,
 մինչ պահապանքըն պահէին,
 Տէրըն յարեաւ ի մեռելոց
 զմահու գերեաց զիշխանութիւնն:

35. Սոսկալի սերովբէին
 Նըստելով ի վերայ վիմին.
 Հարկանելով փող յարութեան
 զոր պահապանքըն զարհուրին.
 Եւզաբե՛ր և սուրբ կանաքըն
 բարբառէր մեծ ցընծութիւն.
 Եթէ յարեաւ Փըրկիչըն մեր
 քակեաց զամուրըս բանասրկութիւն:

36. Կանայքն ետուն մեծ աւետիս
 աշակերտացն ի միասին,
 Նոքայ լըցան մեծ խընդութեամբ
 ի գերեզմանն ընթանային.
 Մարիամ մայրըն Յիսուսի՝
 ի գերեզմանն եկեալ Փըրկիչին

1. Հստ աւետարանչաց՝ այդ յիշեալ Մարիամը, որ զՅիսուս կը տեսնէ յարութենէն վերջ առաջին անգամ՝ Աստուածամայրը չէ:

ԶՅիսուս ետես և ոչ ծանեաւ
 այլ հարցանէր ողորմագին:

37. Եթէ, ով պարտիկպան
 միթէ տեսե՛ր զու զիմ որդին.
 Դու ցոյց ինձ, եթէ բարձեր,
 զի ես առից զիմ Միածինն:
 Երեւեցաւ ի Գալիլիայ
 առաքելոց մետատանին,
 Զոր և Թովմաս ոչ հաւատայր
 մինչեւ ետես զխոցեալ տեղին:

38. Մինչեւ յաւուրըս քառասունսն
 երեւեալ Պետրեան զընդին.
 Համբարձաւ փառօք յերկինս՝
 յաջմէ նըստաւ երկնաւորին:
 Առաքլ՝ ի վերնատունն
 առ աշակերաքըն սուրբ Հոգին,
 Նոքայ լըցան շնորհօք Հոգոյն
 որ յայլ և այլ լեզուս խօսին:

39. Խընդրէ՛ զու Կոստանդին
 ի սուրբ Հոգոյն քեզի բաժին.
 Դու այլ լուսաւորէ
 լեր արժանի փոքրը մասին.
 Զարգարէ՛ զու զքեզ տաճար
 գեղեցկաշէն թագաւորին
 Եւ ապայ զալուն մընաս
 արեգական շառաւեղին:

40. Տուք փառք անմահ բանին
 ամենազօր թագաւորին,
 Արարչին արարածոց
 և միայնոյ մեծ արքային.

Այն որ էնն է յէութեան
 և անվաղջանն յաւիտենին.
 Իսկ նմայ վառըս տացուք
 յամէն լեզվաց մեծ գոհութիւն:

Բ

Նորին Կոստանդեայ թանր¹:

1. Ահա ըսկիզբն առնում բանից
 և խըրատ աամ հասարակաց.
 Իմաստութիւն ձեզ ցուցանէ
 յով որ հոգոյ աչք կայ ի բաց:
 Զինչ մարգարիտ շարեալ յոսկի
 հանց գեղեցիկ բանն ի մըտաց՝
 Բայց անգիտին ոչինչ թուի
 զինչ մարգարիտն ի մէջ խողաց:

2. Ով գիտութիւն ունի անբաւ
 ի մարդկանէ ինքն է գոված.
 Ու սէր չունի իր հաւասար
 որ գիտութեան հիմն է զըրած.
 Նայ զգիտութիւնն աստուածային
 հըպարտ հոգով իսկի չգիտաց.
 Հանց տես թէ հիմն ի վերայ ջրոց
 կայ անհաստատ իրք մի շինած:

3. Յարքային Սողոմոնի²
 յիմաստութեան բանքն է զըրած³

1. Այս խորագիրն ունի ձեռագիրը (Տաղչփ. Նախորդին նման):

2. Օր. Սողովմի:

3. Օր. զրաց:

Թէ նայ է մարդ կատարեալ
 և իմաստուն ինքն է գոված՝
 Ով ընդրէ դշարն ի բարոյն
 'ւ ի սուրբ սըրտէ սիրէ զԱստուած,
 Նայ նմայ իսկ վայելէ
 իմաստութեան գուռն ու խելաց:

4. Լըսէքեզ բան խիստ գեղեցիկ
 ծաղիկ քաղած է ի բաղմաց,
 Անմահութեան պըտուղն է սայ
 որ է յերկնից յաշխարհս իջած¹.
 Թէ ըզնորայ ճաշակն առնուս
 կամ սէր ունիս 'ւ ես ծարաւած՝
 Այլ չհաւանիս անցաւորիս
 թողուս զամէն աշխարհս ի բաց:

5. Քանի հասնիս ի մեծութիւն
 խոնարհ կացիր մարդկան ու ցած,
 Որչափ լինիս դու իմաստուն
 շատ մի խօսիլ մէջ անգիտաց:
 Աղքատին մի բարկանալ
 որ չըդատէ ըզքեզ Աստուած.
 Քո ընգերին հոր մի փորել
 թէ չէ այն քեզ կայ պատրաստած:

6. Ով իմաստուն է կամ գիտէ
 աստուածային բան մ'ի խելաց՝
 կամ ինքն սիրէ զմարդն իմաստուն
 'ւ ի զատ կենայ ի յանգիտաց.
 Նայ այնպիսոյն մարդ հաւանի
 յիմար և խել է նայ գոված,
 Զի աշխարհիս իմաստութիւնն
 յիմարութիւն է առ Աստուած:

1. Օր. իջաց:

7. Ով երկրաւոր իմաստութեամբ
ինքն է գիտուն հաստատ ուսած՝
Նայ երկնաւոր իմաստութեանն
է անծանօթ և յիմարած.
- Ս Զի որ սիրէ զաշխարհըս զայս
ու զհետ երթայ անցաւորաց,
Նա թըշնամի և հակառակ
է Աստուծոյ ու երկնաւորաց:

8. Տէրըդ վերին ի քէն խընդրեմ
զըթայ ի յիս հայր ողորմած
Եւ բաշխէ անարժանիս
քո յերկնային մեծ պարգեւաց.
- Որ արբիմ շնորհօք Հօգոյն
կենամ սիրովն երկնաւորաց
Եւ թողմամ զայս անցաւորս
ես Կոստանդինս¹ ի մենէ ի բաց:

Գ

Այս գարունն զգարունսն Քրիստոսի պատմե առախօք²:

1. Գարունն լինի ուրախութիւն
և ցընծութիւն երկրածընաց.
Կիսոց մի գայ մեծ հարսանիք՝
կէսք մի յերկաթ, ի բանդ 'ւ ի լաց:
- Ոմանք ծաղկին զերդ բուրաստանք
գոյն ըզգոյնով ցեղք ի ցեղաց

1. Օրինակողն կը յաւելու « Եւ զԱմիրս որ գրեցի:

2. Տղչփ. 4-4-4-4: Հրատարակուած ի Բզմպ. 1905. Թիւ 7-8:

Ոմանք զգենուն¹ մեծ տըրտմութիւն
և չարչարին ըզհետ զիւաց.

- ✓ 2. Ծառքըն ծաղիկս ի վեր փըշեն,
թէ կան դալար ու չեն մըսած,
Ով որ ընդրի չոր ւ անպիտան
նոքայ հըրոյն են պատրաստած:
Բուրաստանքըն զարդարին,
վարդըն փըռէ տերեւ շարած
Վասն այնոր ինք թագաւոր
որ համբերէ ի մէջ փըշաց:

3. Զի որ տըլած ի հոյն ի պահ
բոյսք ու սերմանք կայ սերմանած՝
Վըճարեն ըզսերմանողն
և տան տերանց շատ յաւելած.
Ով որ չունի սերմըն բարի
փոխան պըտոյ փուշ կայ բուսած,
Հողոյն առնէ ինք դատաստան
և չար փըշին հուր կայ պահած:

4. Ինքն է տէր բուրաստանիս.
ինքն պատրաստել մըշակ բաղմաց.
Սերմանեցին և սերմանեն
զերկիր որ կայ խոնարհ ու ցած.
Պահապան լիր քո գանձիտ
որչափ որ կայ ի քեզ տըլած,
Վաստակէ և աճեցոյ
որ վըճարէ զտուողն Աստուած:

5. Ահա եղեւ յորդոր դարուն
յայտնեցաւ զինչ կայ պահած

1. Օր. սգենուն:

Ու զինչ ծածուկ զործք ու սերմանք
զիրենք ցուցին յամէն ցեղաց:
Ահա բարի սերմանաճանքըն
հընձեսցեն զպըտուղ բարեաց.
Իսկ սերմանողքըն չարութեան
ժողովեսցեն փուշ խոպանաց:

6. Ծառ մի ծաղկեալ գեղեցկապէս
և լի պըտողով կայ զարգարած
Եւ մին մի չոր և անպիտան
յինքն մահաբեր փուշ կայ բուսած:
Վասն այնորիկ սուրըն հրեղէն
ի մի ծառոյ կայ պատրաստած,
Որ ոչ բերէ պըտուղ բարի
Նայ հատանէ հաւատարակաց:

7. Բշտակաւ բանքըս որ գրեցի
վասըն գարնան յեղանակաց,
Եւ յիշեցի օրինակաւ
ըզյարութիւն դատաստանաց:
Արդ եղբայրքս սերմանեցէք
ի սուրբ սըրտի զործըս բարեաց
Զի տացէք պըտուղ կենաց
բարձր ի զըլուխ մեծ պարծանաց:

8. Կոստանդինս¹ որ ձեզ գըրեմ
ուսուցանեմ դրանըս բարեաց.
Եւ ընդէ՞ր կամ մոլորեալ
յարգարութեան ճանապարհաց:
Արդ աղաչեմք զամենեսեան
ըսողք բանիս պատուիրանաց
Խընդրելով ինձ թողութիւն
ի Քրիստոսէ վասն յանցանաց:

1. Օրինակողն կը յաւելու. « Եւ յետին Ամիրս »:

9. Տէր ցողեայ յիս ցող կենաց
կամ ծարաւի, 'ւ եմ թառամած.
Լեր պահապան և հովանի
և զմեզ զարթոյ ի քնոյ մեղաց:
Որ արթուն կենամ պատրաստ
լապտեր վառեալ ըստ կուսանաց.
Եւ ոչ յամեմ յունայն յեղոյն
և անպատրաստ ըստ յիմարաց:

10. Օրհնարանեմք անլըռելի
զանեղ անմահ հայրըն Աստուած.
Գոհութիւն վերառաքեմք
Որդոյն որ ի Հօրէն ծընած.
Բարեբանեմք ըզսուրբ Հոգին
ի Հօրէ¹ յառաջ բխած
Միսմական Էրրորդութեանն
փառք և պատիւ յամէն լեզվաց²:

1. Հոս բառ մը քերթուած է անշուշտ. օրինակողը իրմէ աւելցուցած է « և յՈրդւոյ » և յետոյ ուրիշ մը զայն քերթած:

2. Օր. կը յաւելու « Գրեցաւ այս Ամիրս – Շնորհին սուրբ Աստուածածնի – Եւ որդուն նորա Քրիստոսի »:

Դ

Բան յարագս չար ընկերաց և պատրաստ կայ
մոտրեցուցիչ ոմանց որք հախառակին բարոտրեան¹ :

1. Մի հաւատալ ամեն մարդոյ
թէ զիրենք ցուցնեն քեզ խելար,
Դու յառաջ փորձէ ու տես
և լսէ ի սրտէ խապար.
2. Ի տմանք ցուցնեն զիրենք
քաղցր ու անուշ զերդ ըզլաքար,
Բայց մահու զեղ կայ առ ինք
ծածուկ պահած ու վնասուկար :

2. Հակառակ եղբայրութեան
ատելութեամբ նախանձն է չար,
Սատանայ է սերմանել
ի սիրտ շատոց որ ինքն է չար.
3. Եւ հակառակ են մէկմէկի
չարն ու բարին զօրն անգագար.
2. Ի ստէ չարն ըզբարին
ւիսկի չտանի գործ մ'ի² կատար :

3. Առաջին չարն որ ծընաւ՝
զայն սատանայ յերկիր արար,
Սերմանեց նա ի կայէն,
զԱրէլ եսպան զեղբայր արդար,

1. Սոյն քերթուածը առաջին անգամ հրատարակուեցաւ « Բագմա-
վէպ »-ի մէջ. (Հմմտ. 1848 էջ 209) : (ՏՀԷՓ. Ընդհանրապէս 3-4-4-4) :

2. Բագմավէպի ինչպէս և Որ. մի :

Ու ի նորայ նենկութիւնէն
սերմանեցաւ միոյն հազար :
Նախանձիւ և նենկ պահել
և սպանանել զօրն անգագար :

4. Ով է գայլ՝ նա գառն եղել,
յաչլա մարդկան ինքըն տխմար.
Նա չրջի հետ գառներուն
յափշտակէ հետ գաղտարար.
Կէսք մ'են բժիշկ եղել՝
թէ զեղ ունիմ խիստ օգտակար,
Խոցեն զառողջն ի սիրան,
ու հիւրնդին են մահարար :
5. Գլուխք լինին շատոնց,
անուն եղել իր էղթիար,
Կուրի առաջնորդէ
և ինք այլ կուր ու խիստ խաւար.
Ունին ճարտար լեզուս՝
ու չըրթըներ քաղցրաբարբառ,
Ու սիրան է հեռացել
ի մարդկանէ ու խիստ օտար :

6. Տեսնուն զոմն իմաստուն
յայս աշխարհիս ու մարդ արդար,
Յիմար կոչեն նորա
և ի խելացն ասեն տրկար.
Թէ մէկ մի գանձն ի մահ
եղել ու գնայ ի ծովն ի վայր՝
Ջօհար բերէ ի գուրս,
նա անպիտան կոչեն զնա քար.

7. Մէկ մ'այլ ի մէջ ծովուն
ի շուրջ գայ իր սիրուն համար,

Մըտէ յատակ ծովուն
 ուր տեսել է ինքըն ջօհար.
 Նա մէկ մ'ի յանգիտաց
 ինք այն մարդոյն ասաց յիմար,
 Թողել զցամաք երկիրս
 ու ի վերայ ծովուն գընայր:

8. Իրենց բեռն թեթեւ՝
 ծանգըր կամին այլոց համար,
 Ու երեւին գիտուն
 և իմաստուն որ են յիմար.
 Հոգի չունին տեսող,
 մեղօք հիւանդ ընգել զըժար,
 Զմարմինքըն են զարդարել
 զեղեցկապէս ու խիստ պայծառ.

9. Եւ չեն ի հասկանալ.
 մըտօք ճանչել բան ծածկաբար.
 Սուրաթ են բէսիֆաթ¹
 և յանդիման նախշիդէուար:
 Գիտունն ի յանգիտաց
 մէջըն ծագայ է չարաչար,
 Որ նըման խամ ապիկու²
 յաժան ձըզեն անդին ջօհար:

1. Տղեղ, առէ կը նշանակէ ըստ Բագմավէպի: Յէջ 45՝ բառի կազմութիւնը չէինք կրցած ստուգարանել զայս պարսիկ բառ համարելով: Բնախֆար ըստ բառական նշանակութեան՝ ան-կերպարան կը նշանակէ. բէ (պէ) պարս. ան. իսկ սիֆար արբ. դեմք, կերպարանք (Հմմտ. Սիֆար՝ էջ 57):

2. Ուզած ենք ըստ ձեռագրին՝ ընթեռնուլ նաեւ « խամապիկ » (խամաճիկ) գուշգուշ մանուշ նշանակութեամբ. (Հմմտ. յէջ 48). բայց աւելի ըստ իմաստին պէտք է ընթեռնուլ « խամ ապիկ-ու » որ կը նշանակէ խամ ապակի: Պրակ. խամ կը նշանակէ նաեւ անտաշ, անգործ երբ քարեղէնի իբր անական կը գործածուի:

10. Հաղար աւաղ տամ ես
 որ Տէրն ըզմեզ յետնորդս արար
 Ի յանցեալ ժամանակիս՝
 որ մեզ չըկայ իբք մըխիթար.
 Հովիւ չունինք տեսող
 ու մենք ենք մոլորեալ ոչխար,
 Նաա գայլք են յարձակել
 ի վերայ մեր խիստ անհամար.

11. Պիտէր մեզ նաւապետ
 մարդ կենդանի դերդ Նոյ արդար
 Որ մեզ տապան գործէր,
 ծովուս լինէր եզր ու վըճար.
 Կամ նման Աբրահամու
 աստուածատես մարդ մի լինար,
 Որ յիւր ի ծնընդենէն
 մէկ մ' Աստուծոյ հաճոյանայր:

12. Յիշեմ զմեծըն Մովսէս,
 խանդաղատիմ սիրուն համար,
 Որ վասըն իւր ազգին
 զնշխարացին սըրովն եհար.
 Եղեւ աստուածախօս,
 շատ սքանչելիք յերկիր արար,
 Հերձեց զծովըն¹ Կարմիր,
 կապեց ըզլուրըն պաղ ու քար:

13. Յիշեմ ըզմարդարէքն,
 Հոգւոյն սրբոյ եղեն տաճար,
 Յառաջ գուշակեցին
 գրիխառոս որ եկ մարմին էառ.
 Յիշեմ զՀօր Միածինդ
 որ ի յերկնից խոնարհեցար.

1. Օր. գովն:

Երանի՛ քեզ Մարիամ,
զանտանելին առ քեզ տարար.

14. Գովեմ զքեզ, ծերունի,
ի զիրկըս քո զՏէրն ընկալար.
Երանի՛ զմեծդ Յովաննէս
որ մեծ ի ծնունդըս կոչեցար.
Երանեմ քեզ ժամանակ՝
որ դու ըզմեր Տէրն տեսար,
Մարմնով շրջեր ի քեզ,
երկիր՝ երկինք անուանեցար:

- ✓ 15. Իսկ ի յայս ժամանակիս
որ Տէրն ըզմեզ յետնորդս արար
Չունինք մարդ կենդանի,
հոգւով մեռած ենք հաւասար.
Ունինք¹ տեսող աչեր,
մեղօք գընանք յանլոյս խաւար,
ի մէջ ծովուս ծրփինք,
ոչ նաւ ունինք ոչ նաւավար:

16. Զհոգիդ քանի՛ մաշես,
է՛ Կոստանդին, զօրն անդադար.
Հերիք արա սըրտիդ,
զքեզ ի ծովուդ մէջըն տեսար.
Դարձիր ի յետ նայէ
ու գիտ խելօք թատպիր ու ճար,
Որ չմնաս ի մէջ ծովուն,
¹ Ե յեղր ի հանգիստ իսկի չհասար:

I. Օր. ունին:

Ե

Քանք յերկու դեմս մտաց տեսութիւնք ի հոգի և ի
մարմին. զոր ստակօք խօսի սյուղես¹:

1. Զարթիք ի յերազուտ,
բացէք զաչերտ ով կայք ի քուն.
Տեսէք մէջ գիշերիս²
չատք՝ որ պահ մի չեն լել ի քուն.
Անդադար ի շուրջ գալով
կան հրամանաւ մի Աստուծուն,
Որ բանիւ զերկինք ի վեր
կամար կապել՝ երես քամուն:

2. Զարթայ ես ի քընոյս
ելայ³ կացի պահ մի արթուն.
Երբ էանց գիշերն յերկար՝
նըչան եղեւ առաւօտուն.
Տեսի լուսին պայծառ,
բազում աստեղք ի յիր սպասուն.
Զերկինքն են զարգարել
¹ Ե են արարածը իմաստնոյն:

1. Սոյն քերթուածը հրատարակուած է 1866 ի « Բազմավէպ » ին մէջ (յէջ 170) և արտատպուած « Անահիտ » ի մէջ՝ մի քանի փոփոխութիւններով (հմմտ. Անահիտ, 1905 թիւ 5 էջ 101): (Տաղաշափու թիւն ընդհանրապէս 2-4-4-4. երբեմն 3-4-4-4):

2. Անահիտ՝ ի մէջ գիշերիդ:

3. Բազմավէպի հրատարակիչը քամուն աւելցուցած է. այդ նախորդ տան վերջին բառն է. ձեռագրին մէջ « ելայ » ին քով գրուած է, բայց մի կողմէն փակագծի մէջ առնուած, հասկնելու համար՝ թէ նախորդ վերի տողին զը վերաբերի այն:

3. Մի աստղ երաւ պայծառ
առջեւ Արշուակին լուսոյն,
Ունէր լոյս գեղեցիկ
Քան զաստեղացն այլ գերագոյն.
Ետես ըզնա լուսին¹
և հըրաման տայ աստեղնոյն.
Հաւատար ի մայր մըտան
նուագեցան յիրենց լուսոյն:

4. Զերես երկնից երաց՝
երբոր ծագեց լոյսն արեւուն.
Տըզայ երեւեցաւ,
Քաղցըր կոչի իրենն անուն:
Հոգի հաւատար երես շատոց
պայծառ լոյս աչերուն,
Ով սիրով մընաց լուսոյն
Արշուակին առաւօտուն:

5. Քաղցր է ծընունդ լուսոյն,
երանի տամ ես այն մարդոյն՝
Որ բաժին ինքն ունենայ
ի յայն լուսոյն առաւօտուն:
Թէ դուռն կայ երկնից²
պարգեւատու մի Աստուծուն՝
Ի ծագել արեգականն
ի մեզ բացվի դուռն բարոյն:

6. Թէ Տէրն ի յարարածըս
հայի քաղցր ի յիր սիրուն,
Յայն պահուն է որ լինի
նըշան լուսոյն առաւօտուն:

1. Անահիտ՝ «Ետես նա ըզլուսին». Զեռագիրն աւելի ընտիր է:
2. Անահիտ և Բազմ. «Երկնից կայ»:

Թէ լըսէ աղաչանաց
և աղօթից շատ կարգալուն՝
Ով խընդրէ թէզ գըտանել
զպարգեւքն՝ առնու առաւօտուն:

7. Թէ անուշ հոտ կայ բուրել
'Է ի կեանք¹ փոխէ զդուռն մահուն,
Են շատոց հոգի հարբած
յանուշ հոտոյն յառաւօտուն.
Թէ անմահական սէր կայ՝
որ հոգի տայ հոգեստնուն,
Իմ բաժին սէրն ու հոգին
խառնել ի սէրն առաւօտուն:

8. Թէ ինձ կեանք² կամ խընդութիւն
բաժին կայ ի դուռն ի սիրուն,
Մէկ պահու սէրն ի սըրտէ՝
թող լինի ինձ յառաւօտուն.
Թէ հոգի տալ կու պիտի,
կամ թէ հոգի հանել մարդուն,
Նայ յօժար եմ ես հոգով
զհոգիս փոխան տալ իմ սիրուն:

9. Ով կամի սիրով լինիլ³
ինքն յարութեան որդի լուսոյն՝
Թող խընդրէ ի յայն Սիրոյն
որ ինք յարեաւ առաւօտուն.
Ի սիրուն սէր յաւելու
սիրով զընալ տունն ի Սիրուն.
Ի ով Սիրոյն ինք հետեւի՝
հասնի սիրովն առաւօտուն:

1. Օր. կեանք:

2. Օր. կանք:

3. Անահիտ լինել:

10. Տէր, գըթայ յիս ի ծառայս,
 և տուր բաժին ինձ յայն հոգոյն.
 Որ շատոր ին՝ ցանդացել
 բայց քիչք հասան առաւօտուն:
 Ես յետին և անպիտան
 որ Կոստանդին² կոչի անուն
 Խընդրեմ ի քէն, տուր ինձ
 սէր ի սիրուն առաւօտուն:

2

Բանք յաղագս Արեգակսն Արդարոշբեմե, որ և ծա-
 ցեաց ի Հօրե Միածին Որդին Քրիստոս, զոր առա-
 կօք խօսի:

1. Ահա գիշերս էանց,
 նըշան եղեւ առաւօտուն.
 Ասաղըն պայծառ ծագեց,
 աւետաւոր երեկ լուսոյն.
 Խաւարըն հերքեցաւ
 ու ցընծացաւ աշխարհքս ամէն,
 Երնեկ ետուն միմեանց՝
 որ արժանի եղեն լուսոյն:

2. Զինչ որ ի բանդ կային
 և ի խաւար ի խոր զընդան՝

1. Սպ. Օր. որ կը նշանակէ էին:

2. Օրինակողն կը յաւելու « և Ամիրս »:

3. Այս քերթուածն ալ հրատարակուած է « Բազմավէպ »-ի (1866 էջ 206) և « Անահիտ »-ի մէջ (հմմտ. 1905 թիւ 5 էջ 102) որոնք ընդհանրապէս իլ, ին կրաւորական ձեւը որ դիտմամբ եղած է՝ ել, ևն կը փոխեն: (Տաղաչափութիւն՝ ընդհանրապէս 2-4-4-4):

Նայ լոյս ծագեց նոցայ
 յարեգականն ի մեծ լուսոյս.
 Երկիրս էր սառն ու պաղ
 ու ցուրտ ձըմեռն ու հողմային,
 Ահայ եղեւ զարուն
 յարեգականն ի մեծ լուսոյն:

3. Երկիր կենդանացաւ
 ու լեռն ու դաշտ կանաչ բուսան,
 Ծաղիկ բերին ծառերն
 յարեգականն ի մեծ լուսոյն.
 Ծաղկունքըն զարգարին
 ազգի ազգի գոյնըզգոյնով,
 Փըռի վարդըն կարմիր
 յարեգականն ի մեծ լուսոյն:

4. Ակունքըն յորդորին
 ու ցընծալով յառաջ խաղան,
 Ղետերս ոլոր կապին
 յարեգականն ի մեծ լուսոյն:
 Զինչ որ կայ արարած՝
 ու¹ անհոգի մեռած կային,
 Ահա կենդանացան
 յարեգականն ի մեծ լուսոյն:

5. Է՞ր չէք ի դարմանալ,
 ու կամ հարցուկ լինիլ բանիս,
 Վասն այս արեգականս
 ու իր պայծառ լըցեալ լուսոյն.
 Այս նոր ծագեց մեղ լոյս
 քան զարեգակն ու այլ պայծառ,
 Զինչ լուսաւորք կային՝
 ծառայ կոչին այն մեծ լուսոյն:

1. Զեռագիրն չունի ու:

6. Ի լուսոյն ի սկըղբանէ
 լի լուսով շառաւել ծագեց,
 Լոյս ի լուսոյ ծընաւ
 յարեգականն ի մեծ լուսոյն:
 Այս լոյսս ի յայն լուսոյն՝
 որ ինքն է տէր ամէն լուսոյն,
 Ու թագաւոր կոչի
 'ւ ամենուն լոյսն ի յիր լուսոյն:

7. Երկնից կամարն եղեւ
 ի զարմանալ արեգականն,
 Զի չէր աեսել հանց լոյս
 կամ արեգակն ի յայն լուսոյն.
 Երկիրըս ցընծացաւ
 մեծ աւետօք ուրախացաւ,
 Թէ անմուտ ծագեց մեծ լոյս
 ու արեգակն ի յայն լուսոյն:

8. Ոմանք են անհոգի
 աչերով կուր և անյիմայ,
 Որ չեն ի հաւատալ
 արեգականն ու իր լուսոյն:
 Խաւար կենօք կենան
 ու զմբաղին յերազ քընոյ,
 Զունին մասըն լուսոյ
 յարեգականն ի մեծ լուսոյն:

9. Ես չեմ ի հաւատալ
 այն սուտ հոգոյն թէ ինքըն լոյս՝
 Որ չունի շառաւել
 յարեգականն ի մեծ լուսոյն:
 Ես կոտտանդին որ զըրեցի
 կու փափագիմ ի յայն լուսոյն՝
 Որ ես լուսաւորիմ
 յարեգականն ի մեծ լուսոյն:

Է

Յադագս անգիտաց սուտ խօսերոյ զբանս, անպիտան
 և հակառակ կալ խնայունոց¹:

1. Ֆըրիաթ կանչեմ հազար
 'ւ ահեղ հառաչ բերեմ լալով,
 Ի յանգէտ մարդկան ձեռաց
 Զհոգիս երեմ անէջ չըրով.
 Եմ յիմար դարձել ու խեւ
 ու սաւգայի ի շուրջ գալով,
 Եւ վասըն էչ ու անյիմայ
 ոմանց՝ հանեմ զհոգիս շուտով:
2. Ես չունիմ հանգըստութիւն.
 'ւ յերակ խոցիմ անգիտ խօսով,
 Զերայ չեն ցուցընել
 զբանն պիտանի ու խորհըրդով.
 Զի սուրաթէ են բէսիֆաթ²,
 կան կենդանի ու չեն հոգով,
 Եւ չունին աչեր մըտաց
 ու ոչ խօսին ի մարդ սիրով:

3. Ատեն ըզմարդըն իմաստուն,
 յիմար կոչեն ու ծուռ ճանփով,
 Ծածկել են ըզգործն աղէկ
 ու վատ անուն հանեն շուտով:

1. Հրատարակուած է « Բազմազէպ » ի մէջ (1866 էջ 368): (Տա-
 ղաշափութիւն՝ ընդհանրապէս 3-4-4-4):

2. Բազմ. ունի՝ « են թէ սիֆաթ » ինչպէս և ձեռագիրը. իմաս-
 տին աւելի յարմար է ընթեռնուլ բէսիֆաթ, տգեղ, անկերպարան:

Եթէ սուրբ 'ւ առաքինի
լինին ոմանք բոլոր սըրտով՝
Են նոցայ խիստ հակառակ
ով է անսուրբ ու պեղծ գործով:

4. Աղէկին վատն է ատող,
'ւ ի հետ բարոյն չարն է նենգով,
Եւ անգէտն ոչ կամենայ
զմարդն իմաստուն որ կայ բարով,
Թէ խօսիս քաղցր և անոյշ
բան մի երկուս յինք խըրատով՝
Նայ հեռի փախչի¹ ի բէն
և չընդունի ըզբեղ սիրով:

5. Զիմաստունն ով է յաղթել,
Թող թէ հընար բերեն չարով,
Կամ զուգեն բանք աղտեղի
և բամբասեն սուտ խօսելով,
Նայ լոյս է և նայ խաւար,
որ չըկայ հնար մերձենալով,
Զի յիրմէ փախչի հեռի
ի խոր տեղիք բընակելով:

6. Խաւարին գործն՝ ի խաւարն
է հաստատել ծածուկ կալով,
Նայ լուսոյն երբ երեւի՝
վախէ յայտնել զինք բանալով,
Եւ անգէտ խօսքն ի յանգէտ
մարդիքն ի մօտ է զիմաթով,
Եւ չունի իշխանութիւն
առ իմաստունս երեւելով:

1. Օր. փախի. բէչ վարը՝ փախի:

7. Ով լինի իմաստունյն
ինք հակառակ՝ չար կամելով՝
Նայ հանց տես թէ լիկ Յուդայ,
և զնայ խաչէ չարչարելով.
Ով խօսի բանք աղտեղի
դէմ ի յարգարբն կատիկով՝
Աստուծոյ է մեղանչել
և կործանի նայ մեծ չարով:

8. Իմաստունն է առաւօտ,
աւետաւոր է ցընծալով.
Իսկ անմիտն¹ ի խաւարի
կայ թանձրացել յերազ քընով.
Իմաստունն՝ արեգական
պէս է պայծառ և լի լուսով,
Իսկ անմիտն է խաւարի
տուն և տեղի, և լի ցաւով:

9. Իմաստունն է բուրաստանք
ծաղկով լըցած գոյն ըզգոյնով,
Ի անմիտին սիրտն է ի լի
մութն ու մըլար սառնամանով.
Իմաստունն պըտուղ բարի՝
անմահութեան ճաշակ տալով,
Իսկ անմիտ է անպըտուղ
դատարկացեալ և լի փըշով:

10. Իմաստունն է յաշխարհէս
ինք յադեցել անարգելով,
Իսկ անմիտն է ցանգութեամբ
զինք բորբոքել սըրտի սիրով:
Իմաստունն միտքըն առատ
խիստ լիութեամբ կուշտ և ուժով,

1. Զեռագիրն ունի « իսկ անմիտն է »:

Ի անմիտն է քաղց ու ծարաւ,
աղին է ազահ՝ և լի սովով:

11. Իմաստունն է ճանապարհ
ճըշմարտութեան ինք գընալով,
Իսկ անմիտն է կոյր մըտօք՝
ի խորխորատ անգել և ի ծով.
Իմաստունն ոչ երկընչի
թէ հարկանեն զինքըն սըրով,
Բայց յանգէտ մարդու խօսից
խոցի հոգով ու մարմնով:

12. Զի անգէտն և անըզգամն՝
Աստուած չունի ինք գիտելով.
Որպէս Տէրըն մեր Քրիստոս
անարգեցաւ չարչարելով.
Ոչ ետես զանգէտն արժան
որ զինք յայտնէր ճանաչելով,
Այլ եթող ի խաւարի
կոյր և անյիմայ մեռած հոգով:

13. Յարենէն սուրբ Աբելի
մինչեւ յայսօր ձեզ նըշանով,
Մարգարէք և առաքեալք
և զինչ ընդրել¹ սուրբ Աստուծով՝
Զայն քարով քարկոծեցին,
և կիսեցին զոմանք սըրով,
Եւ չըմընաց մարդ ի յերկրի՝
որ ինք կացել էր հրամանով:

14. Բովանդակ աշխարհս է գայլ,
և միաբան կան մի ժողով.

Նայ զառին սէր կայ հանգիստ
մէջ գալիսուն¹ ինք կենալով.
Ով խելօք է և ուղէ
զինք կենդանի սըրտի կամով՝
Թող լինի ի յաշխարհէս
ինք անծանօթ հրոժարելով:

15. Ով վառօք ինքն երեւի
յաչըս մարդկան մեծ պատուով²,
Եւ սիրէ փարթամութիւն
և ընդունի զինք զովելով,
Երբ լըսէ նախատանաց
բանք յօտարաց վասն իր տալով՝
Նայ խոցի հանց մահուան
որ չըլժըշկի այլ նայ գեղով:

16. Իսկ որ սուրբ է, անարտա,
և յերեսաց չէ ինք գործով՝
Թէ զովեն զինք՝ ոչ խընդայ
կամ աըրամի բամբասելով.
Թէ աղքատ իր հանգիստի
կամ թագաւոր ոսկի թաճով՝
Հաւատար մէկ ահաանէ
նըման միմեանց ոչ զատելով:

17. Է՛ անմիտ, երբ դու չունիս
քեզիկ բաժին իրք նաղըտով,
Եւ չկայ առ քեզ գանձի տեղ
կամ քըսակ երկու փողով,
Գու հնազանդ է՞ր չըկենաս
իմասանոց՝ քիչ խօսելով,
Որ յամէն պահ հերեւիս
մերկ ու դատարկ և ամօթով:

18. Երբ չունիս խալսառ ոսկի,
 զի ես պըղինձ օծած ոսկով,
 Դու ընդէր մօտ ի մահաքն
 յայտնի լինիս պարզ երեսով.
 Եւ զայլոց խալսառ ոսկի՝
 որ փորձած է հազար հըրով՝
 Կամենաս զալպի զուգել
 զայն՝ որ ընդբած էր մահագով:

19. Լաւ է ինձ մէջ՝ զապրանաց
 մարդակերաց բընակելով,
 Քանց անմիտ՝ և անիմաստ
 որ յիս խօսի յանդէտ բանով.
 Անգիտին միտքն է տըկար
 և չունի զ . . . ուլ¹,
 Կամ թէ մի պահ՝ Համբերէ
 երկու խօսից միտք զընելով:

20. Կոտտանդին, էր կաս ազար
 'ւ ի սիրտ ելնես թէզ մ' ըշտապով.
 Վասն անգէտ և անմիտ ոմանց՝
 զքեզ² էր տանջես շատ ցընորով.
 Այ կարես հաւան պահել
 զու զամէն մարդ հետ քեզ սիրով:

21. Թէ կամիս հանգիստ կենալ
 որ չըմաշես զու զքեզ հոգով՝
 Մի փառաց զու հետեւիլ,
 մի անգանիլ անեզր ի ծով.
 Զի ծովուն ոչ կայ հանգիստ
 յերակ ծըլի յալիս քամով:
 Ի ուլ հոգոյն բաժին լինի՝
 այլ չհաստատի ինք կենալով:

1. Օր. եղծուած է:

2. Բղմ. զմեզ, սխալ:

Ը

Ոմանք չարախօսեն զինեկ վասն նախանձաշ, քէ որպէս
 խօսի սա աշայիսի շուն, զի վարդապետի չէ աշա-
 կերտել. զի ա՛յլ է աշխատիլն և ա՛յլ է շնորհքն ի
 Հոգոյն. զոր ևս պատմեմ ձեզ, յաղագս տեսեան
 ինոյ, զոր տեսի զարմանայի տեսիլ, մինչ ի վանք
 կայի հեզեռասան ամաց. զոր տեսի այր մի արեւ-
 զակեազգեստ և յի յոշտով¹:

1. Ոմանք չար են հետ ինձ,
 ու նախանձով են յիմ վերայ,
 Վասն իմ գըրեալ բանիս՝
 որ առ մարդիկ երեւենայ².
 Ասեն, թէ Ո՞նց գըրէ
 բան քաղցրահամ ու մեզ կարգայ,
 Ար ի մեր միջիս ընդեր
 կամ համեմատ իւր չըկայ:

2. Կոյր են հոգեով աչօք,
 մըտօք յիմար են անյիմայ,
 Թէ աէր ուլ է խեղաց՝
 կամ այս շնորհիս որ առ իս կայ.
 Ես եմ աման հոգէ,
 'ւ ի յիս լըցած կայ խաղինայ,
 Զոր ես խօսիմ հոգեով՝
 այն մեծ Տիրոջն է մանանայ:

1. Այս քերթուածը հրատարակուած է «Բազմապէս»-ի մէջ (1866
 էջ 82): (Տաղաչափութիւն 2-4-4-4. և երբեմն 3-4-4-4):

2. Այսպէս «Բազմ.» : Զեռ. «Երեւնայ» երեւե նայ?

3. Ով գող է այս գանձիս,
 ու կամ նենգով ինձ լինայ,
 Աստուծոյ է հակառակ
 'ւ ինք դատաստան աղնէ՜¹ նորայ.
 Ով որ ինձ միտ զընէ
 ու զինչ խօսիմ ինք հասկանայ,
 Նայ ես իր տամ նըշան՝
 թէ այս շնորհիս սրպէս հասայ:

4. Ես երբ հընգետատան
 ամաց էի մանուկ տըղայ,
 Ի վանք յուսումն էի,
 և գիշեր մի տեսիլ տեսայ.
 Մանուկ 'ի լուսեղէն
 յաթոռ նըստել սրպէս արքայ,
 Նըման արեգական
 է գեղեցիկ որ լոյս կու տայ.

5. Այնպէս ես յիր փառացն
 և ի լուսոյն զարհուրեցայ,
 Որ չըկարցի հարցանել,
 թէ, Տէր, ո՞վ ես, զանունդ ասա՛.
 Երկիր պապի իրենն
 ի յայն պաշտօն անց զինք տեսայ,
 Ու իրեք խնդրուածով
 հողոյն հաւտար խոնարհեցայ:

6. Ասցի. Ես² գունահարար,
 դու թագաւոր, քեզիկ մէկայ.
 Ասցի. Հոգով հիւանդ
 եմ, զքեզ բժիշկ ինձիկ զըտայ.

1. Կարգա՛ տուն:

Բազմապէս՝ չունի ես:

Ասցի. Ես եմ աղքատ,
 'ւ յերակ բանի կարօտ կեցայ.
 Շնորհէ դու այս գերոյս
 մասն ու բաժին ինձ և զիւայ:

7. Նայ իր սիրտն ողորմած՝
 տնարժանիս շոյա քաղցրանայ.
 Ելնէ ի յաթոռոյն
 և զընէ զտան ի յիմ վերայ.
 Կոխէ զիս և քայլէ,
 'ւ ալլելայր՝¹ ի յիր տեղըն զընայ.
 Երբ իմ խնդիրքն եղաւ՝
 ես մուրատով ի յոտն ելայ:

8. Ասցի. Թող քո տեսդ ինձ
 արքայութիւն հերիք լինայ,
 Թէ զթոս յանպէտ ծառայ
 'ւ յերակ քո տեսդ ինձ երենայ,
 Նայ ես զոյս կեանքս² ունայն
 ուրանամ երբ որ զքեզ տեսայ.
 Երբ զիս ընդունեցար
 և կոչեցիր քեզիկ ծառայ:

9. Նայ ինձ պատասխանեց՝
 քաղցր ձայնով ասաց, Պընա՛:
 Նայ իր բարբառն ահէկ
 զարհուրեցոյց զիս որ զարթայ:
 Ելնեմ կապեմ գօտի
 ու մէն³ յաղօթք ես կանգնեցայ.

1. Բազմ. ալլ վայր:

2. Ձեռ. կեքքա:

3. Կը նշանակէ յակոյն:

Խնդրի յայն սուրբ տեսոյն՝
որ հետ մի այլ առ իս նա գայ:

10. Անցաւ աւուրք բաղում,
՛ւ ես աղօթօք ի լաց կեցայ,
Զի իր պայծառ տեսոյն
ես հետ մի այլ փափագեցայ.
Զունի¹ ցորեկ հանգիստ
ու ոչ գիշեր ի քուն մըտայ.
Եղայ զերդ ըզյիմար,
՛ւ խկի մարդու ի խոտ² չեկայ:

11. Ես ոչ ի միտք բերի՝
թէ այս տեսիլս ինչ իրք լինայ,
Եւ ոչ զնայ քըննեցի՝
զի հասակովս ի³ ես տըղայ.
Երբ այլ բաղում աւուրք
ես ի յուսումըն վարժեցայ,
Ապա զմըտաւ ամի
ու գայն խորհուրդըն հասկացայ:

12. Եղեւ յանկարծակի
ինձ բան խօսիլ՝ ով ուղենայ.
Այնպէս որ ես ի յիմ
խօսից չարեւըն զարմացայ.
Սիրով ու մեծ յուսով
ես այս բանիս ի փորձ մըտայ.
Զհոգիս փոխան տըլի,
՛ւ ապայ ես այն հոգոյն հատայ:

13. Իմ բանս ի յայն լուսոյն
կկել առ իս ինձ մանանայ,

1. Զունեի, յունեցայ:

2. Խոստանայ, խոստովանիլ ի արմատ:

3. Կը նշանակէ եի:

Որ իմ աչօքս ես զինք
բարձր ի յաթոռ նըստած տեսայ.
Երբ որ զայս մեծ պարզեւքս
ի յայն լուսոյն ես¹ ընկալայ,
Նա զիմ մարմինս հոգովս
իր սուրբ տեսոյն զըրեմ ծառայ:

14. Այսօր հոգովս ուրախ
եմ՝ և ի մեծ մաւրաս հատայ,
Որ ես առանց չըրթունք՝
կու խըմեմ յայն զինուն շիշայ.
Սարխօշ եմ յայն սիրուն,
՛ւ է միտքս ի հօն՝ յուր ինք լինայ.
Զունիմ շատոց կարիք,
ով է չարկամ ու զիս որտայ:

15. Ես եմ մէջ աշխարհիս
զերդ ըզյիմար ի յանդիշայ.
Ոմանց թըլիմ խելօք,
ոմանց խիտա խեւ ու անյիմայ.
Ոմանք չար ին² հետ ինձ,
կրճեն ատամն ի յիմ վերայ,
Ի ոմանց պատեհ թըլի՝
զարիւնս հեղուլ իր կամ լինայ³ . . .

1. Բազմ. «ի յայն ես լուսոյն»:

2. Այսպէս ի Զեռագրին. եւ:

3. Զեռագրէն թուղթ ինկած է. այն է ի թերթին վերջին թուղթը:

Թ

1.¹

Այլոց այնչափ բառցիր
 որչափ քեզ ես բեռնն դրել.
 Թէ չէ ըզհողդ հողի
 ընդդէմ մարդկան ես ցուցուցել:

2. Թէ դու կամիս լեղումով²
 գեղեցկաշէն պարիսպ ածել,
 Նայ շոյտ հողմակոծի,
 զի յինք չըկայ գործ կատարել.
 Թէ փուտ փայտէ նստով
 վերայ ծովու ես գընացել.
 Առանց նստավարի
 'ւ առանց թելի, աճց ես կացել:

3. Թէ դու ասես թէ եմ
 ես ջօհարի՝ որ այլ չէ լել,
 Նայ քեզ լաւ չըպիտի
 ոչ սուրաթով դքեղ ցուցանել.
 Ասես, թէ քան ունիմ
 ի քարէն ջօհար ուզես հանել,
 Զունիս գործ³ երկաթի
 ըզձեռներա խոց կամիս գուզել:

4. Աղբիւր կոչիս առատ
 որ շատ ծարաւ ես արբուցել.

1. Զեռագիրն է թերթին վերջին թուղթը կը պահսի որուն վրայ
 կը վերջանայ Լ. քերթուածը՝ և կը սկսի Թ: (Տաղաչափութիւն՝ 2-4-4-4)

2. Զեռագիրն՝ լեզվով:

3. Իմա՝ գործի:

Գու էր ծարաւ չըրջիս
 վերայ երկրի՝ խիստ կարօտել.
 Շատոց խըրատ կու տաս
 քեզ հաւատան ու են լըսել.
 Եւ ի քո զիմաց փակել
 ես դու զականջդ ու պինդ խըցել:

5. Թէ կամիս դու զարդարել
 գեղեցկապէս զհողըդ նեղել,
 Նայ զհողիդ յաւիտեան
 անյիշելի ես մոռացել.
 Զարդիւք պատմութեանաց
 դու երեւիս փառօք պատուել¹.
 Որ նորն է՝ հին լինի
 հինն է բազում աւուրց անցել:

6. Քո սիրտու ի յաշխարհիս
 ի հասարթէն է հուր վառել.
 Քանի որ շատ սիրես՝
 նայ շատ զըռներ է քեզ բացել.
 Մարմինս է ցանգութեամբ
 ի յաշխարհիս սէրըն մաշել.
 Քանի որ շատ վայելես
 յետեւ կարօտ ես մընացել:

7. Մարմինս որ էր տըղայ՝
 նըման ծաղկի գեղեցկացել.
 Իսկ այժմ ահայ հասեր
 'ւ երիտասարդ ես կատարել.
 Հիմի զայ ծերութիւնն
 որ ինք ըզմահն էր գուշակել.

1. Զեռագիրն ունէր պատվել:

Ո՛չ փառք ա՛յլ երեւի,
և ա՛յ պատկեր գեղով լըցել:

8. Ահայ կամիս զարթչիւ
զու որ ի քունդ ես պանծացել
Եւ ի քո փարթամ կենալդ
մերկ ի յամօթ ես մօտեցել.
Զարթիր և գիտացիր
որ մեզ զարուհ կամի յայտել.
Եւ Տէր զայ պաշանջօղ
զինչ որ ի մեզ են սերմանել:

9. Ոմանք փռեն տերեւ
գոյնըգոյնով¹ գեղեցկացել.
Ոմանք չոր 'ւ անպիտան
են մահաբեր փուշ բուսուցել.
Ոմանք արեգական
պէս շառաւել են յարծակել.
Ոմանք խաւարային
անզընդատոյդ են նուազել:

10. Ոմանք սըրաթըսիչ
թեւօք² յերկինս են վերացել.
Ոմանք չար կապանօք՝
ըզհետ դիւաց կամին տանջել.
Ոմանք ընդ Քրիստոսի
յաջակողմեան դասին բազմել.
Ոմանք չեն արժանի³
ի յիւր տեսոյն կան հարածել:

11. Ոմանց քաղցըր ձայնէ՝
Եկայք առ իս ով աշխատել.

1. Ձեռագիրն՝ «գոյնըգոյնով»
3. Ձեռագիրն՝ անարժի:

2. Ձեռագիրն՝ քեւաք.

Ոմանց դառնայ սաստէ,
և հըրաման տայ չարչարել.
Այդ քո ճարտար լեզուդ
անդ ոչ կամի պատասխանել.
Կամ գեղեցիկ սուբաթ
ու կամ զարդով կամիս խարել:

12. Որով չափով չափես՝
նայնովըն¹ քեզ կամին չափել.
Որով զոք դատիս
նայն դատաստան կամիս կըրել.
Յիմար, զամօթ մարդոյն
քան զԱստուծոյն մեծ ես տեսել²,
Ի ի յահել առնէն
չկամիս զոգալ ու սարսափել:

13. Երբքսեա է խիտ խաւար,
զարտաքինդ ես ճըրագ փառել.
Զվախես թէ երեւիս
զու ի յեղոյն ունայնացել.
Ով որ ըզքեզ զովէ
քեզ ի՞նչ կամի յուսեցընել.
Ու կամ թէ պարտաւէ
զհօդիդ կամի ի քէն խըլել:

14. Լեզուն նըման հըրոյ
բազում անյառք է հըրդեհել.
Դու լեր խալտոս ոսկի,
որ շատ հետեր ի հուր մըլել.
Լեզուն հոգմըն սատիկ,
որ շատ խըութ է սարտարել.

1. Ձեռագիրն՝ նայնոյնովն:

2. Ձեռագիրն՝ տեսել:

Դու լեր ծառ պըտադարեր՝
ի մէջ երկրի տրմատացել:

15. Լեզուն է հեղեղատ,
չառոյ հիմունն է կործանել.
Դու լեր վէմ հաստատուն,
զըլուխ անգեան հիմըն շինել.
Լեզուն է յորդ քամի,
ծովուն խըռովութիւն բերել.
Ի դատ կաց ի նմանէ՝
յատակ ծովուն¹ ջօհար պահել:

16. Դարձիր դու խոնարհեց,
ու մի զԱստուած փառաց փոխել.
Ու հող կացիր մարդկան՝
զհըպարտութիւնըն մի սիրել.
Ով քեզ յիմար կոչէ՝
ասայ. Ալէկ զիտես ճանչել.
Որ լինիս իմաստուն
և հանճարեղ մարդ կատարել:

17. Ով քեզ չար կամենայ՝
պարտ է բարի հատուցանել.
Ով փուշ է ի քո զիմաց՝
դու յիւր միջին լեր վարդ վառել.
Դու ջանք զիւր դատելիս
և զթըշնամիսըն քո սիրել.
Թէ չէ՝ այն փոխարէն
է սիրոյն սէր հատուցանել:

1. Ձեռագրին մէջ եղծուած է ծովուն:

Կրկնեալ պատասխանի աշտպես ի դեմ:¹

1. Հոգւով տըւեր² խըրատ
դու Կոստանդեայ կամաւ լըսել.
Ասէ թէ հասկացայ.
կամիմ պատասխանի առնել.
Մի այդչափ ի գործոց
զիս յայտնապէս յանդիմանել.
Տըկար եմ և անդօր՝
մի՛ ծանր ու մեծ բեռն զընել:

2. Հոգիս է խիստ յօժար
բանից իմաստընոց լըսել.
Մարմինս է հեշտասէր
զի յաշխարհէս է ինք ծընել.
Ի յերկուքիս միջին՝
մոմ եմ ի մէջ հըրոյն վառել.
Անհիմն ու անհաստատ՝
եմ անհանգիստ ի շուրջ եկել:

3. Ի չորս հակառակէս
ուսկամ յերեր³ եմ մընացել
Ձի հուրն ի վեր քաշէ,
նայ հողըս ծանդր ի վայր հակել.
Սակաւ մի ի ջըրոյն՝
բոցըն հըրոյս է հանդարտել.

1. Տաղաչափութիւն ընդհանրապէս 2-4-4-4, երբեմն 3-4-4-4:

2. Ձեռագրին՝ տվեր:

3. Ձեռագրին՝ յերեր:

Քամին է յօդնութիւն

և բորբոքէ զհաւըս վառել:

4. Երկու կամաց ծառայ

զըժար է ինձ յիրաց սաղել:

Կամ հաւրն ի ծոցն առնուլ:

ու անկընաս զինքըն պահել

Կամ մարմնաւոր ոտօք՝

վերայ ծովուն թեթեւ քայլել:

Կամ զհոգին արագընթաց

մարդ ընդ ձեռամբն է արգիլել:

5. Զայս եմ ես ինձ խըրատ

և յանդիմանութիւն զըրել,

Եւ զիս բազմաց նըշան

վըկայ և օրինակ բերել:

Ինձ չէ պարտ համարձակ

նրման եղբօր ի քեզ խօսել:

Այլ ինձ երես զընել՝

փոխան հոգոյ ավ որ կոխել:

6. Ի սըրտէ արտասուք

ու շատ զանգատ լալով բերել,

Ով որ սիրով սըրտի

եղբայրութեամբ ի յիս նայել:

Զի շատ կըսկիծ ու վէր

ի մարդկանէ է յիս հասել,

Իմ սիրտս է խոց զուգած՝

դառըն՝ ցաւօք է զիս տանջել:

7. Եմ հոգէ պարխաղ ածել

ու բերդ ամուր անուն հանել:

Զերկիր պատերազմաւ

ի յեմ վերայ եմ յարձակել:

Ես եմ առանց սըլէ՜

ու մերկ եմ յանդիման կանգնել:

Հազար զէհաց՝ խոցեն

ու չերեւի թէ են խոցել:

8. Նայ կէսք մ'ասեն դայ է

յիմար ու խեւ մաղաս կաթել:

Ու կէսք մ'ասեն թէ պարտ

է զայսպիսոյս արիւնն հեղել:

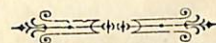
Նայ ես պատասխանեմ

թէ՝ Կոտանդին, չէ պարտ լըսել:

Եւ ոչ քեզ հաւատալ

ամէն մարդու՝ և ի սիրտ մըտել:

1. Զեռագիրն ունի «դէհաց» և ոչ «դեհաց»

ԺԱ

Բանքս վարդի օրինակաւ գիրխտոս պատմէ։¹

1. Այսօր եղև պայծառ զարուն,
ցընծան ծաղկունք և յարպորին.
Հագնին ցեղը ի ցեղաց՝
մանդրուն հաւերն ի հաւն խօսին.
— Ի վերայ լերանց բարձանց
գոյնըզգոյնով ծաղկունք փըռին,
— Ծածկեն զերեսս երկրի,
ըզգլենն ըզգաշտ ու զբաղչանին։

ԺԱ

Յովանէս Թուրգուրանցոյ ասացեալ վասն յարուբեան
Քրիստոսի։

- 1. Այսօր եղև պայծառ զարուն
ցընծան ծաղկունքն ու զարդարին.
— Եւ հագնին ցեղս ի ցեղաց՝
մանրահաւերն ի ծաղկոցին.
Ի վերայ զըլիոց լերանց
գունըզգունով ծաղկունք սըփռին.
Եւ ծածկեն զերեսս երկրի,
զերեսս ու զաշտս ու բաղչանին։

1. Այս ԺԱ. քերթուածը, որուն շարունակութիւն է և ԺԲԸ մեր մատենագարանի 559 թիւ ձեռագրին մէջ Յովհ. Թուրքաճեղ անունով կը գտնուի, շատ տարբերութեամբ։ Այդ Բ օրինակը շատ տողեր ու տուներ պակաս ունի. այդ եւս Ա օրինակին հետ կը տպենք։ Երբեմն Ա օրինակին բառերէն մի քանին կը գծենք, որպէս զի ըն-

2. Եւ զեղեցիկ փետուր հագել՝
փաքրիկ հաւերն ի ծաղկոցնին,
— Ու հազար գառըս գատով՝
քաղցրածայնեն զանլըռելին. ✓
— Հարբել են յանուշ հոտոյն,
ու նըստել են ի վրայ ծաղկին,
— 2ի ի սիրտն են ըստեղծած՝
սէր կայ յերենք որ կու խօսին։¹
3. Բուրաստանք է զարգարած,
ու ցեղ ու ց'ղ հաւեր խօսին,
— Ու ամէն հաւ սէր ունի,
ու շատ հաւորաթ ի յեր սըրտին,
— Յանդադար քաղցրը ձայնէն՝
քունն է հատել ի գիշերին,

2. Այնց զեղեցիկ փայտուր հանգնին՝
մանրահաւերն ի ծաղկոցին ✓
Եւ հազար գունըզգունով՝
քաղցրիկ հաւերն զանլըռելին.
Սըրել են յանուշ գիմուն,
և նըստել են ի վրայ մարդին,
2ի ի սիրոյ են ըստեղծուած՝
սէր կայ յիւրեանքն որ կու խօսին.

3. Բիւրաստանքն արողարած,
ու ցեղ ու ցեղ հաւեր խօսին.
Ամէն հաւ սէր ունի,
ու շատ հաւորաթ ի իւր սըրտին.
Սնդադար քաղցրածայնէն՝
քունն է հատել ի գիշերին.

Թերցողք զայս բաղդատեն ինչ հետ ուր աւելի ընտիր պիտի գտնեն.
որոյ պիտի հաստատուի մե՛ր բաձը (յէջ 41) թէ ասոր գրեւը Միքայէլ
կը ձանչնայ և իշ երրորդ Գեաղարի մը։
(Տաղաշափութիւն ընդհանրապէս 4-4-4-4, երբեմն 3-4-4-4)։
1. Գեաղարիքն՝ կու խաշի։

Որ ամէն հաւ յիւր դիմաց
վասն իր սիրուն քաղցրը խօսին:

4. Մանուշակըն ժողովէ
զհաւասար զամէն ծաղկընին.
— Թէ Եկէ՞ք՝ դուք միաբան՝
երթանք կըտրենք ըզվարդենին.
Որ ոչ գայ վարդըն կտրմիր,
ու գեղեցիկ տերեւ փրշին,
Ի ի նորայ պայծառ տեսուն՝
որդիք մարդկան ի մեղ չհային:

5. Սհայ ^{Երեւն} գրեան խընդիր
հօրօտ մօրօտ ու ձունծաղկին
— Ու զըրկեն թէզ և ձէնեն
զշուշանն որ է ի մէջ դաշտին.
— Ելնէ լըսէ և գայ
այն նինոֆարն ի մէջ ծովին,

— Ու ամէն հաւ սէր ունի՝
վասըն սիրոյ ի հաւ խօսին,

4. Մանուշակըն ժողովեաց,
հաւասար զամէն զիւր ծաղկընին՝
թէ եկա՞յք դուք միաբան՝
երթանք կըտրենք ըզվարդենին.
— Որ չելնու վարդըն պայծառ,
ու գեղեցիկ տիրեւ սրփուէ,
— Եւ մորա պայծառ տեսուն
որդիք մարդկան ի մեղ չմային,
5. Ահա ելնեն զընան խընդիր,
ա՛յլ ծաղկընուն՝ և այն ծայն ծաղկին.
Եւ խընդրեն թէ զո՞ ծայնեն
շուշանն որ է ի մէջ դաշտին:
Նա ելնէ լըսէ և գայ
Նումաֆարն ի մէջ ծովին,

1. Չեռազիրն՝ եկեկ:

— Ու ձէնեն զսօսամբ ծաղկին
ու հետ իրենն ըզնարկիսին:

6. Նա խընդալով ցընծայ,
և ուրախանայ այն մ(ասր)ենին,
Ու մըտէ ի բուրաստանք
(ու)¹ ժողովէ գայլ ծաղկընին.
Ժողովեցան գինւ ² որ ծաղիկ
կայ ի յերկրի դարնանային.
Եւ խորհուրդըս չարութեան
և նենդութեան վարդին կամին:

7. Յանկարծակի ելնէ կանչէ,
բըլբուլ բարձր ի ծաղկընին,
Թէ Զարթաւ վարդն ի քընոյն,
ի մէջ կանանչ իր վըրանին.

Եւ բերէ զսօսամբ ծաղիկ
ու այլ ի հետ ըզնարգիզմին:

6. Նա խընդալով ցընծայ,
և ուրախանայ այն մասրենին.
— Ու մըտանէ ի բուրաստան
ու ժողովէ գայլ ծաղկընին,
— Ժողովեցան փեւ որ ծաղկունք
որ կայր յաւուրս զարնամային,
— Ու ըզխորհուրդըս չարութեան՝
ու նենդութեան վարդին արին.

7. Ահա յանկարծակի,
կանչեց բըլբուլն ի ծաղկոցին.
— Եթէ Զարթաւ վարդն ի քընոյն,
ի մէջ կանաչ իւր վըրանին.

1. Ըստ Բ. օրինակի: Չեռ. եղծուած. տարիներ առաջ Մ. Նո-
բայր հոն նշմարած է աւ (== անդ):

2. Չեռազիրն՝ ինձ

Նայ լըսէ՝ զձայն բըլբուլին՝ վարդն
 ու բանայ զգուռն վըրանին՝
 Հանէ զկանանչ կապան՝
 ու հագնի զիր խըրմըղին:

8. Նայ ծաղկունքըն թառմեցան.
 կէսքն ըզտերեւըն թափեցին,
 — Ու կէսքըն փախուստ առին,
 բարձր ու զըժար լերունքաւ ելին:
 — Ու կէսքն ի յամօթուն՝
 հազան կապուա՝ լի սուգ մըտին,
 — Ու կէսքն ի յերկ(կ)եղէն
 լի յաչէն դողան լի եղեն զեղին:

9. Նայ վարդըն զարդարեց
 ըզբուրաստանքն ու զբողջանին,
 — Ու շարեց տերեւ հաղար՝
 կարմիր նըման նըռան հատին.

— Նայ լըսէ զձայն բըլբուլին վարդն՝
 ու բանայ զգուռն վըրանին,
 — Եւ հանէ զկանանչ կապէն՝
 հագնի զատլասն ու զըրմըղին:

8. Նայ ծաղկունք թառմեցան,
 կէսն ըզտերեւըն թափեցին,
 Կէսն ի յաճէն հազան կապուա,
 բարձր ի զըժար լերինք ելին:

9. (Ա. օրինակին նախորդ երկու տողերը չունի):

1. Զեռագիրն՝ սիւ:

2. Նշանով մը՝ լուսանցքին մէջի հետեւեալ երկու տողերը կը ցու-
 ցուին գրուած նոյն Ամիր ֆօլին գրչէն:

«Ամ արեք ի դէմ երթանք հաւար ամէնքդ իւր ծառային,
 Թէ չէ գայ վարդըն ու բերէ վառած կրակ զանանցնելին»:

— Նայ բըլբուլն երեկ նըստաւ
 ու հարրեցաւ յանուշ հոտին,
 — Ու ասէր զօրն ու գիշերն
 ինքն անդադար ընդդէմ վարդին,

10. Թէ՛ Սէր է ծառն ու սէր ծաղիկն,
 ու սէր հաւուն ձայնն ի ծառին.
 — Սէր է վարդն ու սէր բըլբուլն,
 սիրով նըստել ի վրայ՝ վարդին.
 — Սիրով են գոյն ու գոյն
 Կէսքն եղին ալն ծաղկընին.
 — Վասն սիրոյ փոքրիկ հաւերն
 ի ծաղկընուն վերայ նըստին:

11. Նայ բըլբուլն ուրախանայ
 ու՝ բազմի ի վերայ վարդին.

Նա բըլբուլն ուրախացաւ,
 երեկ նըստաւ ի վրայ վարդին,
 Եւ ասէր զօրն ու գիշերն՝
 ինքն անդադար ի դէմ վարդին,

10. Սէր ու սէր ծաղիկ
 ու սէր հաւուն ձայնն ի ծառին,
 Թէ վարդն ու սէր բըլ(բ)ուլն՝
 սիրով նըստել ի վրայ վարդին,
 (Ա. օրինակին յաջորդ երկու տողերը չունի):

11. Նայ դառնայ վարդն ի բըլբուլն՝
 ու փըսէ զիր տերեւնին՝

1. Զեռ. ի վերայ

2. Զեռագիրն մէջ, նոյն գրչէն՝ ու ին վրայ գրուած է դարձեալ:

3. Այս Զեռագիրն միշտ Բլուլ ունի:

Թէ հազար բարի գալուն
վարդին՝ ծաղկանց¹ թագաւորին.
Նայ գառնայ վարդն ի բլլրուէն
ու պինդ փըռէ զիր տերեւներն²,
Թէ Ես այլ եմ սիրու տէր,
ուսկայ սըրտիս մէջն է գեղին:

12. Թէ չըկար սէր յիմ սըրտիս
ու ես ունի³ անհոգութիւնն,
Նայ ես է՞ր ի կախ լինի
զօրն ու գիշերն ի մէջ փըշին.
Ես սիրով կամ կենդանի
՛ւ եմ զարգարել զիմ տերեւներն.
Ու թէ սէրն յիսնէ զատի՝
Նայ զիս տանի հողմ ու քամին:

13. Բլլրուէ, մի՛ դու զարմանալ
զպայծառ վարդիս գեղ պատկերին,
Զի ով որ սէր չունենայ՝
առ ինք չըկայ գեղեցկութիւնն.

- Եւ շարէ տերեւ հազար
մըման կարմիր մըման հատին.
- Ու սիրով մըմումնջ ասէր,
էնց որ ամէն ծաղկունք լային.
- Եթէ ես այլ եմ սիրոյ տէր,
ուսկայ սըրտիս մէջս ի դեղին.

12. 13. 14. 15. (Ա. օրինակին այս չորս տուները չունի):

1. Զեռագրին լուսանցքին մէջ աւելցուած է մեծ:

2. Լուսանցքին մէջ աւելցուած է սա տողը.

«Ու սիրով մըմումնջ ասէ՛ հանց որ ամէն ծաղկունք լային»:

3. Ունենայի, Ունէի. այսպէս և յաջորդ տողին մէջ «Լիկի» փոխանակ «Լիկի»:

Զուրըն սիրով յիս վերանայ՝
որ յարմատոյս առ իս քամին.
Ի ի լուսոյ արեգականն՝
ես ժողովեմ գեղեցկութիւնն:

14. Ի յիմ անուշ հոտոյս՝
կենդանացան ով զհոտն առին.
Ի ի յիմ պայծառ տեսուս՝
ուրախացան ՛ւ ի խաղ մըտին.
Զինչ որ յաշխարհի կայ
հոգս ու ցընոր ու արամուքիւն՝
Ի յիմ չնոֆոր տեսուս՝
փարատեցան երբ զիս տեսին:

15. Յով որ սէր կայ յիր սըրտին՝
նայ զիս նորայ կամակ տանին.
Որ քանի նայ յիս հայի՝
նայ հանդարտի սէրն ի սըրտին:
Անունն զիս և տանին՝
սիրով փըռեն ի մըճլիսներն,
Որ ի յիմ պայծառ տեսուս
ուրախանան ՛ւ ըմբեն զգինին:

16. Ահայ կամ ես զարգարած,
՛ւ իմ տերեւնիս գերդ հուր վառին.
Ու բացել եմ զիմ սըրտիս մէջն
ի գիմացըտ որ է գեղին.
Ա.բ՝ եկ զիս համբուրէ
ու կըշտացիր սիրովըտ հին.

16. (Ա. օրինակին նախորդ երկու տողերը չունի):
Ար ե՛կ զիս համբուրէ
ու կըշտացիր սիրովըտ լի.

Ահա զան և զիս քաղեն

՝ և այլ ոչ գտնուա ի բաղչանին:

17. Առնուն զիս և տանին՝

խառնեն շաքրով այն հաքմին,

Ու զուգեն զուլրայշաքար

ու գեղ պահեն սըրտի ցաւին.

Եփեն զիս կըրակով,

շարբաթ զուգեն ի շուկանին,

Նայ գընեն զիս և տանին

ամէն ցաւու գեղ հիւընդին:

18. Քամեն զիմ ջուր սըրտիս

ու զիս լընուն ի շիշանին,

Ու ծախսեն զիս վարդէջուր

որ հոտ ունիմ անմահութիւն:

Վասն այնոր ևս յետ բանամ

զիմ սըրտիս մէջն որ է գեղին.

Ու՛ տեսնու զիմ սիրտս ի բաց

նայ թող լըսէ զիմ գանկըանին:

Թէ ոչ՝ գամ զիս քաղեն՝

՝ և այլ չըզըտնում ի բաղչանին:

17. Քաղեն զիս և տանին՝

շաքրով խառնեն այն հեքումին,

Ու զուգեն զուլրայշաքար

և գեղ զուգեն սըրտացաւին.

(Ա. օրինակին վերջին երկու տողերը չունի):

18. (Ա. օրինակին վերջին տունը չունի):

ԺԳ

Մեկնաբան վարդիկն համառօտ: Վասն անգիտաց շի-
նեցի. զի կարծեին երե մարմնաւ(որաց¹) եր բանք
վարդիս: Ես վասն այն գրեցի²:

1. Ականջ զեր ու լըսէ

որ ևս պատմեմ քեզ մեկնութիւն.

Թէ ո՛վ է վարդըն կարմիր,

կամ ո՞ր ոք են այն ծաղկընին.

կամ ո՛վ է սէրըն վարդին,

կամ ո՛վ է ձայն բըլբուլին.

կամ ո՞ր ոք են այն ծաղկուռնքն՝

որ ի վարդէն վախուստ առին:

2. Մարդկընին որ ժողկեցան՝

այն քահանայքն հին օրինին.

ԺԳ

1. Աղբայր, ակամջ զեր ու լըսէ

որ քեզ ասեմ բզմեկնութիւն.

Թէ ո՛վ է վարդըն կարմիր

կամ և ո՞րք են ա՛յլ ծաղկընին:

(Բ. օրինակը երկու տող պակաս ունի):

2. (Ա. օրինակին նախորդ երկու տողերը չունի):

1. Փակագծի մէջ առնուածը՝ եղծուած է:

2. Ա. օրինակն ունի այս խորագիրը. Բը՝ երբ շարունակութիւն
նախորդին կը կցէ: (Տաղաչափութիւն առաջնայն նման):

- ՆԷ կարմիր վարդըն վառեալ՝
այն էր Յիսուսըն միածին.
ՆԷ մանիչակն, որ ժողովեց
հաւտար զամէն ըզծաղկընին՝
Այն՝ Յուդայ էր աշակերտն,
մատնեց ի մահ զարքայ վերին:
3. ՆԷ բլբուլն յանկարծակի
եղնէ կանչէ ի ծաղկընին՝
Այն փողն էր յարութեան
դոր և գոչեաց Պարբիելին:
Վարդն որ եհան զկանանչ կապան
և հագնի զիր խըրմըղին՝
Այն Քրիստոս էր որ յարեաւ
ի մեռելոց՝ արեամբն երկին:
4. Ծաղկընին որ թառմեցան,
կէսքնն զաերեւըն թափեցին,

Ծանուշակըն ժողովեաց
հաւտար զամէն զիր ծաղկընին՝
Այն Յուդայ էր աշակերտ՝
մատնեաց ի մահ զամմահ արքայն:

3. Ժողովեցան զինչ որ ծաղիկ
որ կայր յաւուրս զարմամային՝
Այն ժողովն էր չրէից ազգին,
վաճառեցին ըզնեղամիւս,
Ահա յանկարծակի
կանչեաց բլբուլն ի ծաղկոցին՝
Այն Պարբիել է որ գոչեաց
ըզյարութիւնըն Զրիստոսի:

4. Նայ լըսէ զծայն բլբուլին վարդն՝
և երաց զդուռն վըրամին՝

Այն զինուորքն են որ եղեն
որպէս մեռեալ՝ յաճեղ ճայնին:
Կէսքն որ փախուտ առին
բարձր ու զըժար լերունքաւ ելին՝
Այն պաշապանքն են որ փախեան
գնացին Հրէիցըն պատմեցին:

5. ՆԷ կէսքն ի յամթուն
հագան կապուտ 'ւ ի սուգ մըտին՝
Էին յաղկէն Հրէից
որ յինք զարձան ու հաւատացին:
Ու կէսքն ի յերկեղէն
'ւ յաճէն զողան 'ւ եղեն զեղին՝
Այն զաւքն էին զիւաց
և զօրութիւնք Սատանային:
6. Թէ ահա կամ ես զարգարած,
'ւ իմ տերեւներս զերդ հուր վառին՝

Այն Յիսուս էր որ յարեաւ
ի մեռելոց արքայն վերին,
Նայ ծաղկունք թառմեցան
կէսքնն զտերեւըն թափեցին՝
Այն զինուորքն են որ եղեն
որպէս մեռեալ՝ յահեղ ծայնին:

5. Կէսքն յամթոյ՝ հագան կապուտ
և տըրտմութեամբ ի սուգ մըտին՝
Այն պաշապանքն են որ փախեան
զնացին չրէիցըն պատմեցին:
Կէսքն ի յահէն և ի զողէն
սասանեցան 'ւ եղեն զեղին՝
Այն զունդքն էին զիւաց
և զօրութիւնք Սատանային:

6. Սըրտին մէջն որ է զեղին՝
սէրն էր և զութն աստուածային,

Այն կարմիր ձորձըն էր իւր
որ էր ներկեալ հնձանհարին:
Թէ քաղեն զիս և տանին
'ւ այլ ոչ զըտնուս ի ծաղկընին՝
Այն համբարձիւն էր ի յերկինս
և բարձրանալ առ Հայր վերին:

7. Թէ առնուն զիս և տանին
խառնեն շաքրով այն հաքըմնին,
Ու զուգեն զուլբայշաքար
ու զեղ պահեն սըրտի ցաւին՝
Այն մարմինն էր Յիսուսի՝
հացըն կենաց պատարագին.
Եւ հաքիմն է քահանայն՝
և մեծ բըժիշկ մեղաւորին:

8. Թէ եւին զիս կըրակով
շարբաթ զուգեն ի շուկանին,

Որ վասըն մեր խոնարհեցաւ
սուրբ յարգանդի մաքուր կուսին,
Ար'եկ զիս համբուրէ
ու կըշտացիր սըրտովդ ի լին՝
Այն քաղցրիկ սէրն էր Փըրկչին՝
որ վասըն մեր էառ մարմին:

7. Եթէ ես այլ եմ սիրոյ տէր,
ուսկայ սրտի մէջս ի դեղին՝
Այն էր կամքն աստուածային,
Որ ի մեղաց մարդիկ փըրկին,
Ու սիրով մըրմունջ ասէր
էնց որ ամէն ծաղկունք լային՝
Այն էր քարոզ պատուիրանին
իւր սուրբ հրամանքն աստուածային,

8. Անց որ ամէն ծաղկունք լային

Նայ զընեն զիս և տանին
ամէն ցաւու զեղ հիւընդին՝
Այն արիւնն էր Յիսուսի՝
քաւիչ մեղաց յանցաւորին,
Զոր հիւանդ մարդիկ մեղօք՝
զնայ զեղ ուզեն և հաղորդին:

9. Եթէ քամեն զիմ ջուր սըրտիս
ու զիս լընուն ի շիշանին,
Ու ծախեն զիս վարդէջուր
որ հոտ ունիմ՝ զանմահութիւն.
Զինսուրն որ և խոցեաց՝
ջուր և արիւն ելեալ բըղիւին,
(Զուրն որ զուշակէր զաւաղանի մկրտութիւնն
և արիւնն որ¹⁾ եղեւ մեղ փըրկութիւն²:

Այն էր ժողովք ճըզմաւորաց
իւրեանց կամաւն ի սուգ մըտին,
Նայ զառնայ վարդն ի բըլբուլն՝
փըրկէ զիւր տերեւնին՝
Այն առաքեալքն են քրիստոսի
յամէն աշխարհս քարոզեցին:

9. Եւ շարէ տերեւ հազար
նըման կարմիր նըռան հատին՝
Այն Ստեփանոս նախածաղիկն
'ւ այլ մարտիրոսք որ ի կարգին,
Փոխան լեղոյն խաչին
զհարչարանաց պըսական առին.
Սիրով հարան ի սէր Փըրկչին՝
զարիւնս իւրեանց սիրով հեղին:

1. Փակագծի մէջ առնուած մասը Զեռագրին լուսանբքին մէջ զը-
բուած է:

2. Զեռագրին յաշխտենին աւելի ունի և անոր վրայ զիծ մը քա-
շած:

10. Թէ վասն այնոր ես յետ բանամ
զիմ՝ սըրտիս մէջն որ է գեղին,
Ով տեսնու զիմ սիրտս ի բաց
Նայ թող լըսէ զիմ՝ զանգըտնին.
Սըրտին մէջն որ է գեղին՝
սէրն է և գութն աստուածային,
Որ վասըն սիրոյ մարդկան
ինք խոնարհի յարգանդ Կուսին.

11. Մարմնանայ և ծընանի
վասն Աղամայ նախաստեղծին.
Սիրով չըրջի յերկրի
ամբս բազումս ըստ օրինին.
Քեզ պարտ է մեծ յուսով
ի¹ սիրոյն խնդրել քեզիկ բաժին
Ու ըզսիրուն ճաշակն՝ առնուլ,
ու արբենալ քեզ, Կոստանդին²:

10. Քաղեն զիս և տանին
չարքով խառնեն այն հեքըմին,
Այն մարմին էր Յիսուսի
հացըն կենաց պատարագի.
Եւ հեքըմին եմ քահանայքն,
որ եմ բրժիշկն յանցաւորին.
Խըբատ գրոց աստուածային
զեղ է հոգոց մեղաց խոցին.

11. Արդ ես տրկար հիւանդ հոգով
զառնացեալ մեղաց լեղով՝
Ծումկըս անկեալ արտասուելով
առողջացո՝ զիս քո շնորհով.
Քրիստոն Աստուած մեր բարեբար
ի մեղաւորքս զըթացար,
Փառօք յարեար աստուածաբար
Ընդ չօր և ընդ հոգւոյդ քեզ փառք անցառ.

1. Զեռագիրն լուսանջքին մէջ ունի յայն:

2. Օրինակուն կ'աւելցնէ « Եւ յետին Ամեր՝ որ զըրեցի »:

12. Նըմա փառք և զօրութիւն
իշխանութիւն անմահ բանին,
Այն որ է ստեղծել զաշխարհս՝
Հայր և Որդին և Սուրբ Հոգին.
Երբորգութիւն միասնական
անգատելի մի աէրութիւն՝
Նըմայ փառքս ապցուք
յամէն լեզուաց մեծ գոհութիւն:

ԺԳ

Բան յարագս սերտելի սրանչկիւսցն Աստուծոյ՝
Կոր փոքր ինչ համարձակիմ աշպես. օգնեալ՝ Քրիստոս¹:

1. Անմահ արքայ և Տէր երկնի՝ ✓
Ազգի մարդկան կենաց յոյս ես.
Եւ խաւարեալ սըրտից մարդկան՝
Անչիջելի վառեալ լոյս ես:
2. Դու կատարեալ սիրող մարդկան, ✓
Դու պարգեւող ես բարութեան,
Քեզ արարածքըս փառք կու տան,
Ձի սըրբութիւնք սըրբոց դու ես:
3. Եւ Տէր կենաց և յարութեան՝
Ես Տէր զօրաց՝ Եւ իշխանութեան.
Նըստիս յաթոռ քառակերպեան
Եւ անզընդոց տեսող դու ես:
4. Քեզ չըկայ նման կամ օրինակ,
Ես բընութիւն անբովանդակ.

1. Տաղաչափութիւն՝ 4-4:

Եւ խորհրդոց ես անքննակ,
Ի ամէն գործոց զիտող դու ես:

5. Զինչ մեզ ծածուկ կայ՝ քեզ յայտնի,
Առ քեզ չըկայ մեզ գաղտնի.
Ի խոր քըննող մարդկան սըրտի՝
Եւ ի յատեան դատող դու ես:

6. Տէր ես տերանց եւ թագաւոր,
Անունդ ահեղ եւ ահաւոր.
Աբանչեղազործ եւ զօրաւոր
Եւ ի բարձունս երկնից դու ես:

7. Ի սկըզբանէ լոյս ես անճառ,
Ամէն լուսոյ ես դու պատճառ,
Եւ յաւիտեան կաս անվըճար՝
Զի յէութեան կացող դու ես:

8. Սիրով ծաղկեալ է գունդն երկնից,
Որ լոյս փառաց զերկիր ելից.
Եւ յանդադար շըրջագայից՝
Զերկիր հաստատ պահող դու ես:

9. Քեզ հիմն եղեր՝ հաստատութեան՝
Զքո սէրտ առ մեզ յայտնի նըշան,
Եւ մեք սիրով քո յաւիտեան
Ծանեաք թէ արարող դու ես:

10. Տէրըդ սիրով խոնարհեցար,
Եւ ի կուտէ յերկրի ծընար.
Մեզ յաշխարհի երեւեցար,
Զի ազատիչ փըրկող դու ես:

11. Դու ես սիրու հիմն ըսկըման
Ի քո սիրուտ բաշխես մարդկան.

Եւ ծով սիրով կայ ի սահման
Զի իր սահման եղող դու ես:

12. Երկինք երկիր ծով եւ ցամաք,
Ի յոչէից սիրով ստեղծաք.
Տեառնըդ բանիւ կենդանացաք
Զի մեզ կենաց տուող դու ես:

13. Սէրն ի քէն է, սիրան ի քէն է.
Համբերութեամբ կեալն ի քէն է.
Միտքն ու խելք եւ խօսքն ի քէն է
Ամենեցուն բաշխող դու ես:

14. Իմ պիղծ լեզուովս եւ անմաքուր
Զկարեմ մերձիլ յանչէլ ի հօւր,
Լըռէ լեզուս եւ կամ ի լուր՝
Զի անքըննին մըտաց դու ես:

15. Քեզ, Տէր, հոգի իմ փառքս տայ,
Անձն իմ ի քեզ յերակ ցընծայ,
Սիրտ իմ քենով ուրախանայ
Ի ինձ յամէն ժամ պահող դու ես:

16. Զօրն ազադակ այս քեզ ունիմ,
Զիս հաշտութեամբ հետ քեզ կամիմ.
Հաճոյացոյ որ քո լինիմ,
Զի ամենից կարող դու ես:

17. Զէ մնացական այս կեանքս՝ ունայն,
Են անցաւոր եւ թէղ զընան.
Դու Տէր միայն ես անվաղճան՝
Զի յաւիտեան տիրող դու ես:

1. Զեռագիրն՝ Կեղբու:

18. Սուտ են ծընողքս այս երկրաւոր,
Սուտ են եղբայրք ե մօտեւոր.
Սիրով եղբայր ե կարեւոր՝
Եւ կատարեալ ծընող դու ես:

19. Տէր իմ՝ զըթած հայրըդ վերին,
Պաշեա զծառայս¹ ըզկոստանդին.
Ինձ պարգեւէ զկենաց բարին
Զի բուն բարուն շնորհող դու ես:

ԺԴ

Բանք յարացս սնցաւոր մեծոքեան, զի մահուան ժա-
ռանգ են երկրաւորքս², և ունայն ե վայելչարիւն
աշխարհիս³:

Այր միւս... եւ⁴ կայր ու Շահնամայ ասեր ժայնով՝ եւս եղբայրք խըն-
դրեցին րէ ի Շահնամայի ժայն մեզ ոտանաւոր ասայ. եւ շինեցի
զբանքս զայս. ի Շահնամայի ժայն կարդացեք:

1. Յանուն անեղին Աստուծոյ և մեծին,
Յանուն Հօր, և Որդւոյն որ է Միածին,
Յանուն ճըշմարիտ Սուրբ Հօգւոյն յաւիտեան,
Որ մի տէրութիւն է հօգօր ի յատեան.

1. Օրինակողը նախ ինքզինքը կը յիշէ « զԱմիր և... » և յաջորդ
տողին ինձը մեզ կը փոխէ:

2. Զեռագիրն՝ երկնաւորքս:

3. Այս քերթուածը հրատարակուած է « Բազմազէպ » ի մէջ (1866
էջ 233) և գրուած օտար բաներու նշանակութիւնը՝ Հրատարակուե-
ցաւ նաեւ « Անահիտ » ի մէջ (1905 թիւ 5). մի քանի ընտիր որբա-
գրութեամբ: (Տաղաշափութիւն՝ 2-3-3-3):

4. Եղծուած է. Բազմազէպն ունի, « Ամր մի կայր » մինչդեռ Զե-
ռագրին մէջ միւս մօտ կը նշմարուի և ին զլուխը, յետոյ երկու երեք
տառերու տեղ պարագ և ապա եւ: Պէտք էր ըլլալ անշուշտ « Ամր

2. Սէտայ բան խօսիլ հասարակ սիրելեաց,
Բանալ ձեզ զբրունք ի մըտաց սքանչելեաց,
Շարել մարգարիտ ու ակունք լուսատու,
Յուցանել գեղեցիկ ձեզ բաներ խըրատու:

3. Լըսել պարտ է մեզ բանք յիմաստասիրաց,
Կամու հեռանալ մեզ ի դատ յանգիտաց,
Զլինել կարճամիտ և ի սրբաւթ թերի,
Զլինել մարմննոյս մեր ծառայ և գերի:

4. Սյս կեանքս¹ է ունայն և ժառանկ² ենք մահու,
Զունի մեզ զբրունք բարութեան և շահու.
Երազ է խորոզ և խայալ անցաւոր,
Է սուտ սիրելի և ընկեր նենգաւոր.

5. Յուցնէ մեզ սիրու դուռն ու տայ շատ նիշան,
Բայց է ի ծածուկ գաղանի պէս ու շան.
Նստեալ է սաղիտայ³ ի մեծ ջամբիաթ⁴,
Հանել զիր ոչինչ սուտ բաներն ի զիմաթ⁵.

6. Զգինին որ բաժնէ՝ կայ ի ներս մահու դեզ.
Ոմանք որ խմեն՝ արբենան ցեղուցեզ.
Հոգւով են մեռած ու թըւին կենդանի.
Ո՛վ որ ինք խմել յայն գինուն շիշանի.

1. Զեռագիրն կենքս:

2. Բազմ. « Ժառանկ » ունի:

3. Այսպէս ունին թէ Զեռագիրն թէ Բազմազէպ և թէ՛ Անահիտ.
որոնք Հանգիտ, առողջ կը հասկնան: Ես յէջ 57 ուզած եմ ըն-
թեանու Սաղի սայ. և հիմայ աւելի եւս այս ընթերցումը ուզեղ կը
համարեմ, քանի որ Մեծ. Տ. Նորայր Սաղի (տ. Քերթ. ԺԶ 12)
բառին մասին կը գրէ « Ինձ թուի Արք. ՍԱԳԻ, մատուցակ »
այդ մատուցակ իմաստը հոս եւս շատ յարմարած է. « Նստեալ է
սաղի սայ ի մեծ ջամբիաթ... զգինին որ բաժնէ » եւն:

4. Բազմ. բամբակ:

5. Գին, յարգ. արբ. Գըլմեր:

Կ. Երզնկացի

7. Սարխօշ են դարձել սրտերովն ի մուրատ,
Ընդել են բեռաւ մ'ծանդր՝¹ ի մեծ գէշ մուրատ՝²
Չունին աչք մըտաց, ոչ հային տատ և անդ,
Չգիտեն թէ կապել կան ի յերկաթ և ի բանդ:
8. Հասեալ են ի դունն ի մահուն բէխապար,
Չգիտեն թէ խորել են ի ծով զերդ կապար.
Անուշ պարարին զերդ զանասուն յիմար,
Ի ի ներքեւ ցուով կան ի լի և են բիմար:
9. Այսօր կան յորդսր և զյեզուց չանդիճեն,
Որ լան արտասուօք և աշեղ հառաչեն.
Ահա մահըն գայ և զըմանու շաք ի քուն,
Չըմնայ յինք ի մօտ իրք ծածուկ կամ թագուն:
10. Ի հուքմ' ինք ունի շատ թածով փատիշահ.
Ու փոքր ու... զընգան և ի շահ
Տանի զամէն մարդ, յիր մուրատէն գերի,
Հանց սր ի շատոց սիրտ անշէջ հուր կ'երի:
11. Չթողու ինք սուլտան ոչ փատիշահ ի թախթ,
✓ Անու շատ զովլաթ՝³ թէ հզօր է անյաղթ.
Չվախէ ի զօրաց՝ թէ են քաջ փահլաւան,
Շուտով թէզ հողոյն առնէ զիրենք հաւան:
12. Թէ լինի հզօր փատիշահ զերդ Ղազան
Չմնայ՝ քանի է ինք սրտով զերդ գազան:
✓ Չայն ոք որ սուրաթով լինին զեղեցիկ՝
Քաղէ զերեսին գոյնն՝ որ է զերդ ծաղիկ:

13. Ոչ մնայ այն որ է ինք անձամբ վայելուչ,
Ոչ այն որ է արտում կամ սրտովըն հուչ:
Այն անձն որ վայլել լինի շատ բարութիւն՝
Մըտէ ինք ի նեղ բանդ և ի շատ գերութիւն.
14. Այն որ հագանէր ինք հանգերձ ոսկեկար,
Շարած յիր վերայ էր մարդարտով շքար,
Հիմի հաւանել ի մի՝² տակ քաֆան,
Լսել է իր շատ քիպր ու ջալր ու ջաֆան:
15. Այն որ տուն ունէր զարդարած և տաճար,
Շինած ամէնն ոսկւով ու նախ ի նիկար,
✓ Ունէր թաճ ակամբք, ու իր կար թախթ ի դառ,
Հիմի է ի խոր մինացել՝³ բէխապար:
16. Այնք որ բոլոր աշխարհիս տէր եղան,
Սուլտան ու թագաւոր փատիշահ ու դան՝
Ունին գանձ անթիւ ու հեծել բէշըմար,
Շուտով յայն փառացն եղեն զէր ու զապար:
17. Շատոց վերանայ հուքմ' ու թուղթ ու զալամ,
✓ Շատոց խափանի յարտ՝⁴ ու տապլ ու յալամ,
Այն որ որ էին քաջք ու յաղթող ի մարտ,
Լինն աննըմանք ի հեծելոց ի յարտ,
18. Խաղին թուր՝⁵ և ըռումբ ու գուզով՝⁶ զհետ իրաց՝⁶.
Հիմի այլ չկայ տիպ ոչ տես պատկերաց.
Ոչ հեծնուն ի ձի, ոչ դահեն մուրատով,
Ոչ այլ գեղեցիկ երեւին սուրաթով:

1. Բազմ. Բեռում ծանդեր զոր Անահիտ կը սրբագրէ:

2. Բազմ. ունի. մօրադ:

3. Բազմ. դովլար:

1. Այսպէս և Բազմալեզ. Ձեռ. Ո մնայ:

2. Բազմ. ի միտ տակ. Անահիտ ուղղած է:

3. Բազմ. մնացել:

4. Բազմ. յարտ:

5. Բազմ. Ատեղութիւն կը հասկնայ, մենչդեռ պարսիկ կիւրդ բանն է որ կը նշանակէ երկաթե մեծ լախտ: Անահիտ գոչրդ կը սրբագրէ:

6. Խմա՝ իրաց (իրերաց):

19. Քակին շատ ազգոր անձն որ էր յարմարած,
Ու շատ ջօհարէ տկուէր որ են շարած:
Այնք որ էին ի յերկրի խիտ նազով,
Էին սրտակերաց տէր ու գեղձան մազով,
20. Էին սուրաթով զերդ լուսին ցանկալի,
Սրտով խիտ ուրախ ու խօսօք գանգալի,
Երեկ տրտմութիւն հանց նոցա և տարան,
Որ ոչ աչք ունին ոչ լեզու կամ բերան.
21. Դարձել են փռչի և ոսկերք են ցամաք,
Այն անձն որ սլոյծառ էր քան զձին սպիտակ:
Եղբայրք, լսեցէք զայս ի սրտէ սիրով՝
Որ են շինեցի զրանքս ի մըտաց զըրով:
22. Ոչինչ է այս կեանքս¹ ու չունի զիւրութիւն.
Դու այլ մի խաբիր, թէզ զարթիր, Կոտտանդին,
Յանուն անեղին Աստուծոյ և մեծին,
Յանուն Հօր և Որդւոյն որ է միածին:

ԺԵ

Բան Գարեան օրինակաւ խորհուրդ ի Քրիստոս.
մի՛ մարմին հասկանայր զրանս, այլ հոգեւոր²:

1. Մեծ գոհութիւն, հարիւր հազար,
Մեզ աւետիք է նոր հասել.
Եւ մեզ շընորհք յերկնաւորէն
Յերկնից յերկիրս ի մեզ հոսել:

1. Ձեռ. կենքս:

2. Այս ԺԵ քերթուածին առաջին 14 տուները՝ Հ. Աւետիսի եր
«Բագրեւանդայ Կոխն» ի մէջ հրատարակած է (Բագմ. 1862 էջ 98),
և նոյնը «Յուշիկք» ի Բ հատորին մէջ (էջ 198). արտատպուած է
նաեւ «Անահիտ» ի մէջ (1905 թիւ 5): (Տաղաշափութիւն՝ 4-4):

2. Երկիր էր լի մութն ու¹ մըլար,
Սառն էր կտպել և սրտ ու քար:
Հանց որ շըկար բոյս մի դալար.
Հիմի՛ ինք նոր է զարգարել:
3. Չըմեռն բանդ էր և խաւար.
Գարուն էհաս ու նոր բահար,
Ի էառ ի մէնջ զիշերն աւար,
Ձի տրեգական է մեզ ծագել:
4. Երկիրս է մայր աննըմանի,
Ձինչ գեղեցիկ իրք՝ ծընանի,
Շատ բարութիւնք յինք սընանի.
Հանց որ փրօին գեղեցկացել:
5. Երբ որ հընչեց հոգմըն հարաւ՝
Ձինչ տըրտմութիւն՝ յերկրէ տարաւ. ✓
Հանց որ չըկայ տեղ մի ծարաւ,
Ամէնն են բարութեամբ լըցել:
6. Հեզ որոտայ² ամբ ցօղաբեր,
Կամար կտպի յերկինս ի վեր,
Հոսէ յերկիր ահեղ գետեր.
Հաւտար գերկիր են արբուցել:
7. Է հարսանիք տիեզերաց,
Է ցընծութիւն սընադարերաց.
Գոյնըզգոյնով ցեղք ի ցեղաց,
Ծաղկունք գերկիր են զարգարել:

1. Բագմ. ունի եւ:

2. Բազմավէլ ունի «Հեզ որոտայ». Ձեռագրին մէջ «Հեզ» է
բայց նոյն գրչէն «Քեզ» սրբագրուած.

8. Ծովըն դըրուրդ առնու սիրով,
Խաղան գեռունք յերկիր 'ւ ի ծով.
Ակունքս յորդոր զան պազ ու հով,
Եւ ի քարէն յառաջ բըխել:
9. Ահեղ գոչեն գետերս յովով՝
Յորդ ի լերունքս ի վայր գալով.
Գան ման ի ման ծաւալելով,
Սերով ի ծովն երես դըրել:
10. Խաղան եղունք և այծ հմունք,
Իջնուն ի դաշտ 'ւ յաղբիւրակունք.
Երէվայրէք և ա(նաստ)ւնք
Ի կապանաց են (արծա)կել:
11. Հաւերըս զան քաղցըր ձայնով,
Ծիծեռն ի հետ սաղմոսելով.
Գայ արտուտիկըն կարդալով,
Զառաւօտուն է բարբառել:
12. Ահումն առնուն և ծընանին
Հաւք ու գազանք 'ւ երէվայրին.
Չազօք հաւերս ելնեն պարին¹
Ի են միաբան երամ կապել:
13. Ծաղկունքըն զան և ժողովին
Ի բուրաստանք 'ւ ի բաղչանին.
Մէկ մի մըտել ի մէջ ծովին,
Տեսն է գեղին 'ւ յերեր կացել:
14. Բըլբուլն հէտս շաքարերան
Աւետարեր մեծ յարութեան.

1. Իմա՝ պարեն:

- Վարդին հէտը կանանչ վըրան |
Որ գայ բաղմի գերդ հուր վառել¹:
15. Գայ վարդըն գաղտ ու անգուման,
Ծածկել է զինք կանանչ կապան.
Զերդ որ մըտնու մարդ ի տապան՝
Որ ծաղկընին չեն զխաղակել:
16. Կամով ծածկի ի մէջ փըշին,
Զերդ որ ի յամբ մըտնու լուսին.
Զերդ ի յարգանդ Սըրբոյ Կուսին
Քրիստոս՝ որ էր անգիտացել:
17. Բըլբուլն լայ ողորմարար,
Աղաղակէ քաղցրաբարբառ.
Ասէ թէ՝ Ի՞նչ եղել պատճառ,
Վարդ, որ գերեւըս չես բացել:
18. Վարդն ասէ. Զէ՛ գեռ ժամանակ
Ինձ բաղմիւյ ի հրապարակ.
Յերկիր եկել չեմ համարձակ,
Վասն այն յայտնի չեմ ես կացել:
19. Բըլբուլն ասէ՝ թէ՛ Վարդ զարթնր,
Ծագէ՛ զքո լոյսդ հաւասար յերկիր.
Զքեղ քո կամով ի բանդ աղվիր²,
Ա՛մ հիմի է՛ր չես արձակել:
20. Ես զըպնահար եմ 'ւ ամթով
Վասն անգիտաց զմեզ ճօշալով.
Բըլբուլն ասէ՛ յիս խօսելով
Թէ՛ զու վանց վճար ես խեւ եղել:

1. Յաջորդ 15 տունէն սկսեալ մինչեւ վերջ՝ առաջին անգամն է որ լոյս կը տեսնէ:

2. Զեռ. « Ի բան գըտվիր »:

21. Հետ մի ցուցու զքո տեսիլ տրվոր
Հաւտար ծագէ յերկիր բոլոր.
Գէմ թագաւորք են լել սովոր՝
Որ են սիրով ի գուրս ելել:
22. Վարդըն սըրտով խոտս զայրացել՝
Եւ տաճարին զուռն բացել.
Ելել յայտնի ի դուրս կացել
Ծաղկունք ժողով յերկրի տեսել:
23. Ոնց որ տեսան զվարդըն պայծառ՝
Ծաղկունքն առին թէզ մի աւար.
Փախեան ի լեռն ի սար ու ի քար.
Ի յաճէն իրենց գոյնն է թափել¹:
24. Ծաղկունք արվոր որ իր կային՝
Թէզ մի վարդին բոլոր զային.
Եւ անդադար իր փառք տային
Վարդին որ էր գեղով լըցել:
25. Ուրախացաւ բըլբուլն ի նայ
Զսիրան երբ սիրով գէմ իր բանայ,
Յանուշ հոտէն թէզ մ'արբենայ
Եւ սկըսանէ զվարդըն գովել²:
26. Մըճիւս զուգէ և մեծ ժողով,
Բըլբուլին³ գոն գաղտն գառով,
Ուրախացել են մեծ սողով
Երբոր տեսան զվարդըն բազմել:

1. Այս և յաջորդ տուները՝ բաղդատել ժվ, քերթուածին հետ:

2. Բաղդատել ժվ, քերթուածին ց տանն հետ:

3. Կը նշանակէ՝ բլբուլները:

27. Ուրախութեամբ նըստին ի հօն
Վարդին զատիկ տանեն ու աօն.
Իրենց փռուն գեղեցիկ խօն¹
Եւ լի սիրով են կըշառցել:
28. Բըլբուլն ի վարդն ուրախանայ,
Մեծ գովութեան զըովի բանայ.
Քաղցըր ձայնով կարկոչէ նայ
Ի ի գէմ վարդին յերակ խօսել:
29. Վարդն իր տանէ պատասխանի
Զինչ գովութեան զուռն և բանի.
Զամէնն արայ հիմի յայտնի,
Ինչ կամ ի քո զիմաց կացել:
30. Ի նեղ զընդոն կենամք քանի՜,
Սհա գիմ տերեւնիս հանի.
Սիրտս է գեղին ի գէմ քեզի,
Գիտեմ որ չես դու զայս տեսել:
31. Բըլբուլն սսէ՝ թէ Վարդ տնճառ
Սերաւա գեղին լինչ է պատճառ.
Քեզ լինչ հընար տանեմ ու ճար
Որ դու ուրախ չես կատարել:
32. Ասէ. Գիտեմ որ չեմ կալոց
Վասն աշխարհի եմ զիս տալոց.
Մին գարունս այլ եմ ես զալոց,
Յայնժամ շատ ոք կամիմ գատել:
33. Շատք են չարկամ ինձ յաշխարհի,
Բայց չէ իմ սիրտս խակի յաճի.

1. Բառ պարսկի. սեղան:

Վասն այն ես զիս ծածուկ պահի
Որ ժամանակս իմ չէր հասել:

34. Վհա եղեւ ինձ ժամանակ,
Գան և քաղեն զիս համարձակ.
Տանին եփեն ի վառ կըրակ
Պահեն զիս դեղ անմահացել:

35. Սմէն ցաւու դեղ ես լինիմ,
Ով է յուսով՝ իր հասանիմ,
Զառողջութիւն մարդկան կամիմ
Վասն այն ի տուր եմ զիս տվել:

36. Բարժանեցէք ի ձեր վերայ¹
Զվարդս որ վանց ձեր ցաւուտ մեռայ,
Վասն այն տանջանք ի յիս կերայ՝
Որ դուք լինիք առողջացել:

37. Եմ անյուսից յոյս 'ւ ապուէն,
Եմ տըկարաց մեծ սուր ու զէն,
Թէ երեւիմ յաշխարհի մէն²
Նայ հանց էր էք անդիտացել:

38. Իմ զօրքն անթիւ և անհամար
Զերդ զաստեղաց երկնից կամար.
Վասն իմ սըրտիս սիրուն համար
Մէջ անդիտաց հաբր եմ ընդել:

39. Մայջուն եղայ ու վարդէջուր,
Անմահութեան բխեալ աղբիւր

1. Զեռագիրն եղծուած է, միայն ա և ղ գրերը կը նշմարուին:

2. Զեռագիրն « յաշխարհ ի մէն » մենք փոխանակ « յաշխարհ ա-
մէն » փոխելու՝ պայտէս բաժնեցիւք. Մէն նշանակէ միայն, միայնակ,
չմտ. քերթ. Բ. Գ. նոյն իմաստով:

Լոյս եմ պայծառ աչիցըն կուր,
Առնեմ կենդնի զմարդըն մեռել:

40. Լուր մերձեցիք յիս համարձակ,
Զի իմ արիւնս է ձեզ բաժակ.
Մարմինս որ է սուրբ ու անապակ՝
Զեզ կերակուր եմ պարգեւել:

41. Հաստատեցէք զձեզ հետ ինձի
Մինչեւ հետ մ'այլ զարուսն լինի.
Որ երբ յառնէք յօրըն վերջի
Նայ չերեւիք ծառ չորացել:

42. Կոտանդ, ի խոր ծածկեալ է բան
Զայս որ առ մեզ տըւեր նիշան.
Տուր զոչութիւն անլըռական
Այնմ որ կամու է խոնարհել:

ԺԶ

Նոյն բան խորհրդով և ի յայդ դեմս տեսարիւն.
զոր առակօք ցոյցանի ա'յսպէս¹:

1. Այսօր եղայ հողմըն զարնան
Սիրով հընչեմ ի բուրաստան.
Զինչ սառն ու պաղ ցուրտ ձըմերան՝
Ի մեր տեսուս հալածեցան:

2. Այսօր իմ բանս է յօրդորել
Զերդ ի քարէ ակն որ բըխել.

3. Տաղաչափութիւն 4-4:

Բան գեղեցիկ կամիմ շինել,
Զերայ հաւատար սիրտս ի հաւան:

3. Հրաման կու տամ՝ ես ծողկընուն
Փըւեն տերեւ խիտ գուն ու գուն.
Զի է հասարակաց՝ զարուն
Այլ բանդ չըկայ և ոչ զընդան:

4. Զեղ աւետիք հասու բարու,
Եւել կու գայ վարդին ի նորու,
Եւ մեղ բանայ զըւելի սիրու՝
Երբոր փըւի ի մեր գիպան:

5. Բըլբուլըն գայ՝ քաղցըր ձայնէ,
Սիրով հարբած հետ վարդին է,
Յաչիցն արեան արցունք հանէ
Վասն այն եղել շաքարբերան:

6. Վարդըն նըստաւ յաթոս փառաց
Բարձր ի թախթի կայ զարդարած,
Եւ մուրասով սիրտն է ի բաց
Զինչ զթագաւոր կամ՝ ըզսուլթան:

7. Այսօր խօսի բըլբուլն համով
Որ զհոտ առ ինք բուրիս քամով.
Քեզի ծառայ է լել կամով,
Զերայ քենով ինք ի կենդան:

8. Քաղցր է բըլբուլ ձայնդ ու անուշ
Եւ մեղ նըստել շաքարփրուշ,
Զինչ սիրտ նեղած կայ և թուրուշ,
Առ քեզ ունիս յուրախութեան:

1. Զեռագիրն ունէր « հասարակած »:

9. Այսօր առ քեզ են հաւատար
Զինչ որ մեղ խելք կայ և բաւար.
Երբ դու վարդին սիրուն հասար՝
Յերակ խօսէ դու քաղցրաձայն:

10. Քանի ի գէմ վարդին լացեր
Զաչերա արեամբ ջըրով թացեր.
Մեղ ալ սիրուդ աչվի բացեր
Որ քեզ համար ենք միարան:

11. Այդ քո փեսուրա աղվոր գեղով,
Որ զարդարել հաղար ցեղով.
Զօրն հետ փըշին պահես նեղով,
Ի խկի չհանգչիս յայլոց վըրան:

12. Այսօր մեղ տուր անուշ գինի,
Զի ես ուրախ սիրով սաղի.
Մեղ խընդութեան օր և խաղի
Այսօր էհոս ու օր խընդման:

13. Որ մենք լինինք սիրով հարբած
Ինչ միարան կանք մօտ յիր(ր)աց,
Վարդըն գեղով է զարդարած
Եւ մեղ աըւել է ինք հրաման:

14. Այսօր խօսէ զինչ քեզ պիտի
Զի է խընդման օր և շատի.
Թէ չէ՝ երբ վարդն երթայ զատի
Քո սիրտ ալլուր երթայ հաւան:

15. Ո՛վ վարդ՝ աղվոր գոյնով ի լի
Ծաղկանց պարծանք և գովելի,

1. Պարսկ. Շատ նշանակէ ուրախ:

2. Զեռագիրը եղծուած է:

Մեծ գովութեան ես արժանի՝
Զի ես տեսով խիստ սիրական:

16. Բըրբուլ, հոգովդ ես դու մաքուր,
Սըրտովտ ի լի ես բոց ու հուր.
Այս քո լեզուս հրեղէն ու սուր
Որ բարբառիս բանք աննըման:

17. Երկըրպագէ դու Կոստանդին
Մեծ գոհութեամբ Տեառն Արարչին,
Որ արժանի եղեր վարդին՝
Եւ լըսեցիր բըրբուլի ձայն¹:

ԺԷ

✓ Խորատ հասարակաց պիտանի և օգտակար:²

1 Մի պ արծենալ դու ի քէնէ³
Թէ ես գանձուց տէր և մալի,
Կամ թէ ու(ժո)վ ես զօրաւոր՝
յաղթող յամէն պատերազմի,
Կամ թէ խելօքս ես դու խիկար
նըմանապէս Սողովմանի,
Կամ քո հոգովտ ես դու մաքուր՝
սըրտովլտ սուրբ՝ և տուաքինի:

2. Թէ ես գիտուն ու իմաստուն
տէր ես խելաց և հանձարի՝

1. Սոյն տունը կը կրկնուի, միայն այս տարբերութեամբ որ գրեւը
Ամիր Փօլին՝ իր անունը կը դնէ Կոստանդինի տեղ:
2. Տաղաչափութիւն 4-4-4-4:
3. Ձեռագիրն ունէր իրեն երեւ:

Նայ դու ծառ ես ծաղկած,
որ ես բերել պըտուղ բարի.
Ծարաւած մարդ ու քաղցած՝
ի քեզ ի մօտ ով հանդիպի,
ձաշակէ ի քո պըտուղն
զինչ որ շըրթունքըս բարբառի.

3. Թէ անգէտ ես դու մըտօք՝
ու պիղծ գործով Սատանայի,
Նայ դու ծառ ես վայրենի՝
որ ոչ բերէ պըտուղ բարի.
Անպիտան ես դու մարդկան,
փուշ ես, խայթող զերդ օձ քարբի.
Որ ով՝ ըզփուշըն ձեռնարկէ՝
նայ իր մարմինըն վընասի:

4. Թէ ջօհար ուղիս անգին
ու կու ձանչես, 'ւ ես ջօհարի,
Կամ պատուական ակն ու զոհար
ու մարգարիտ քեզ թէ պիտի,
Նայ դու լըսէ իմաստնոյն՝
զինչ որ խըրատ տայ ի կարգի.
Խելօքքս լեր դու այլ խիկար
քէմիազար² գանձուց մեծի:

5. Ով որ ունի գործըս բարի՝
ու սիրտըն սուրբ խոնարհ հոգի,
Բընակարան է Աստուծոյ,
տունն և տաճար է արքայի:
Երբորգութեանն աթոռ կոչի,
աստուածութիւնն ի նայ բազմի,

1. Այսպէս ունի Ձեռագիրն. իմա՝ ո՛վ որ:
2. Կը նշանակէ քիմիարար. տես Բառք՝ ի վերջ գրքիս:

Օթեւանք է Քրիստոսի՝
Հոգւոյն Սրբոյ տուն և տեղի:

6. Խոնարհութիւնն արգարութեամբ՝
Հիմն է հաստատ անխախտելի,
Զի որ խոնարհ է ի յերկրի
նա Աստուծոյ որդի կոչի.
Զի Աստուած որ ի բարձունս՝
է բաղրմել Տէրն ամենի,
Խոնարհեցաւ յերկնից յերկիր
ի կերպարանքս ծառայի:

7. Թէ սուրբ լինիս 'ւ առաքինի,
զինչ սուրբ Վրիգոր ի վիրապի,
Կամ սըրբութեամբ յերկնքն ելնես՝
զձայնըն լըսես ըզհրեշտակի.
Ու թէ հունիս խոնարհութիւնն
ու սէքին սիրտ և հեղ հոգի,
Աւաղեմ՝ գքեզ, Կոտտանդին,
զի ևս ունայն և սընտարի:

ԺԸ

Բան յարագս յեզուի և չլատել զընգերն, որ է այս:

1. Առաքեալըն Քրիստոսի
մեծըն Պաւլոս զայս վըկայէ՝
Թէ որ զատէ մարդ զիր ընդերն՝
զանձն իւր ² գոտապարտէ.
Զի որ շընայ պոռնըկութեամբ՝
զառնայ ըզշունոըն բամբասէ:

1. Տաղաչափութիւն 4-4-4-4:

2. Միափանկ բառ մշ պակաս կերելի:

- Նայ Աստուծոյ մեծ և ահեղ
դատաստանին հախառակ է:
2. Դու ո՛վ ևս որ դառես
զայլոյ ծառայ ի մարդկանէ.
Կամ՝ դքս գերանա ս'չ տեսնես,
ըզչեզն հանես յայլոյ ակնէ.
Թէ դու ևս մեծ իշխան պատուով՝
մարդ երկնչի ու գքեզ չդատէ,
Նայ ի յարգար դատաստանին՝
չար հրեշտակօք ըզքեզ տանջէ:

3. Եղբայր, սանձէ ըզքս լեզուս,
և մի խօսիլ յանդէտ բանէ.
Զի փոքր անդամն է ի մարմինս՝
և զմեծամեծըս բարբառէ.
Պահ մի օրհնէ զԱստուած ու զհայր ¹,
պահ մի զմարդիկ անիծանէ.
Նայ ծառ տընկեալ ի մէջ մարդկան՝
քաղցր և լեղի պըսուզ բերէ:

4. Ո՛վ զաշխարհիս զխառքն ու զպատին
մընացական իր տեսանէ՝
Կամ՝ սիրէ զաշխարհըս զայս՝
զօրըն մահուան խկի չյիշէ,
Նայ այնպիսին զԱստուած ատէ,
զլոյսն ի խաւար փոխանակէ,
վաճառէ զարքայութիւնն՝
և զըժոխոց հիմն արկանէ:

5. Երանի է աղքատաց,
որպէս և Տէրն իսկ երանէ:

1. Զեռազերն՝ եղծուած:

Սըգաւորաց և տըրամեղոյ՝
 ուրախութիւն մեծ պարգեւէ.
 Ով քաղցած է կամ ծարաւի՝
 արդարութեամբ զինք սանձել է,
 Յանմահական փառաց զրախտին՝
 անմահական հաց ճաշակէ:

6. Ով որ տունէ ողորմութիւն՝
 նայ Աստուծոյ փոխ տըւել է.
 Միոյն հազար վարձըս բարեաց
 ի դատաստանն իր պարգեւէ.
 Ով որ ունի զիր սիրտըն սուրբ՝
 բընակարան Աստուծոյ է,
 Ով հեղութեամբ խոնարհ կենայ՝
 զաշխարհս ամէն նայ ժառանգէ:

7. Ով համբերէ նախատանաց
 և հալածի ի մարդկանէ,
 Վասն անուանըն Քրիստոսի
 դամենայն բան չար սուտ լըսէ,
 Խաղաղարարն և համբերողն
 արքայութիւնըն նոցայ է,
 Նոքայ որդիք են Աստուծոյ
 և զերանին նոցայ գոչէ:

8. Համբերել պարտ է քեզի,
 է՛ Կոտանդին, ով նախատէ.
 Գիտեմ որ շատ սուտ 'ւ անիրաւ
 ու չար լեզու զքեզ խոցել է.
 Թէ կոչիս ազատ որդի
 Հօրն Յիսուսի՝ ի սուրբ սըրտէ,
 Նայ խոնարհ ու հեզ պիտիս,
 որպէս և Տէրն իսկ երանէ:

Ժ Թ

Բաւեր խօսիլ ի ժամ տրտմոքեան, զոր գրեցի առ

պահ...ս¹ սուտ եղբարց, զոր վիրաւորեցայ²: պահ...ս²
 խոսիլ

1. Ես քանի՛ հառաչ բերեմ՝
 կամ ի սըրտէ կենամ ազար,
 Եւ յերակ զօրն ի զուսայ
 հոգօք մաշեմ զիս անգաղար.
 Ես չունիմ հանգըստութիւն
 'ւ ուրախութեան ինձ չըկայ ճար,
 Որ մի պահ հանգիստ առնում՝
 կամ գուրանայ կեանքըս զըժար:

2. Զերդ ի ծով կամ տատանել,
 յերակ ծըփիմ յալիս խաւար,
 Եւ չըկայ եզր ի ծովիս՝
 կամ թէ ճամբուս թէզ կայ վըճար.
 Ոչ ունիմ ես օգնական
 յոյս 'ւ ապաւէն ինձ կամ եար³
 Որ ի յայս շատ ցընորէս
 լինէր խօսօք ինձ մխիթար:

3. Ոչ ունիմ մարդ սիրելի
 ի (յընտանեաց) ինձ կամ օտար,
 Որ զըթայ սըրտովն ի յիս՝
 կամ աղետայ զիս իր եղբայր:

1. Յամին 1867 Տ. Նորայր կարդացած է՝ առ պահն վասն:

2. Տաղաչափութիւն՝ 3-4-4-4:

3. Զեռագիրն ի ար:

Ով սըրտով էր սիրելի՛
 Եղաւ հեռի յիսնէ՛ 'ւ օտար.
 Նա օտարին՝ ինչ մեղ զընեմ՝
 Երբոր լինիմ՝ յիրմէն ազար:

4. Զայս ի յով հարցուկ լինիմ՝
 որ ինձ խըրատ տար կամ կար,
 Թէ զիս է՞ր աշխարհս ամէն
 Հանց կու տանն թըշնամարար:
 Զով սիրով ես ընդունիմ՝
 Թէ ի սըրտէ ինձ տայ խաղար,
 Նայ յետեւ ինք յերեսաց
 ցուցնէ զիր սէրն ու անկատար:

5. Է՛ գերի սիրտ՝ լի արեամբ,
 քանի՞ կենտա հըրովտ ի վառ.
 Կամ վանց այս սուտ կենցաղայս
 քանի՞ կենտա դուն թըւաքար:
 Թէ՛զ զարթիր դու ի քընայս.
 Հանց ի յերազա է՞ր յուսացար.
 Եւ թափէ՛ զարբեցութիւնդ
 և տար զհոգւոյտ կամքն ի կտտար:

6. Է՞ր զափիլ կան յաշխարհիս
 'ւ անհոգ ի ժուռ գտա կամկար,
 Ի յուտել շատ 'ւ ի խըմել
 սիրով խընդալ սըրտով յօժար.
 Ոչ յիշես զմահն ի մօտիկ
 որ զերդ ըզգող ըզմարդն սրտար.
 Եւ զափիլ հանց հատանէ
 վերայ մարդուն՝ որ չըկայ ճար:

7. Պայ գրանու հարբած ի քուն՝
 և գքեզ գերէ ինք գերեվար,
 Եւ ոչ տայ մի պահ քեզ թոյլ
 կամ ընդունի ոսկի կաշառ.
 Ոչ եղբայր սիրուն մըտէ,
 ոչ սիրելի և կամ օտար.
 Կամ թէ այն քեզ դայ ի զեմ՝
 որ դու սըրտովտ յինք հաճեցար:

8. Կոտտանդիւն, իմ խըրատիս
 հաւան կացիր դու հեղարար,
 Մի ի (զուր) հոգօք մաշիլ
 վառն անցաւոր կենաց համար.
 Զի շատ ոք հաւանեցան
 այս կենցաղայս 'ւ առին դադար,
 Բայց շուտով յատակ ծովու՝
 ի խորս անգան որպէս կապար:

Ի

Բաճը յաղագս չար կեռչ ճախատիկը,
 և յաղագս շարի կանանց՝:

1. Կամեցայ բանը մի քանի խըրատ գըրել.
 Ով կամի ինձ ի սըրտէ ականջ զընել,
 Ով ուզէ խօսք պիտեաւն հոգով սիրով,
 Նայ իր շար ոչ հոտանէ կամ պատահել:
2. Թէ լինի մարդ նենգաւոր, լիրբ, չար ու չուն,
 Եթէ այր է ու կամ կին՝ լեզուովն ասուն,

- ✓ 1. Զերդ օձի թիւնքն է դեղուկ դուռն ի ¹ մահուն,
Անհանդիստ և դեղեխանք ² տանն ընդանուն:
3. ✓ Անըզգամ կինն է գազան մէջ աշխարհի,
Ընդանի և յերեւան մարդկան լինի.
Լաւ ի լեռնն բընակիլ յանապատի՝
Քան ի մէկ տուն ընդ կընոյ լըրբախօսի:
4. 1) Զէ պատեհ ի կիննն տալ հուքմ ու հրաման՝
Որ լինի մարդկան իշխան ի դատաստան.
Թէ կընոյն աշխարհքս ամէն էին հաւան՝
Նայ զիր խօսքն է՞ր չընդունին վըկայական:
5. Ընդ կընոյ տնըզգամի շատ մի խօսիս.
Թէ չէ՝ թէզ ըզքեզ զուգէ իր նըմանիս,
Հանց որ շոյտ իր լիրբ կայուցըն հաւանիս.
Բայց յեաեւ յիրմէն ցաւօք դուն խօցոտիս:
6. Մի խկի իր հաւատալ բան երզման,
Զի չունի գործ մի յայտնի կամ յերեւան,
Թէ հազար մարդ տեսանէ յօր ի լըման
Ամենուն գործ երեսօք ցուցէ ու բան:
7. ✓ Թէ կամիս ըզչար կընկան գործն իմանալ՝
Նայ չկարեա զինք զու բաւել կամ զխանալ.
✓ Զի մարդկան գառն երեւի ի գրուցըն տալ,
Բայց աղվէս է ի ծածուկ և գազան գայլ:
8. ✓ Ով ունի կին չընացող կամ պողոնիկ՝
Հանց որ ինք ի յայլոց այր երթայ սընիկ,
Եւ լինի պատկերօքն այլ ինք գեղեցիկ,
Նայ զինչ բող մարդ կայ ի յինք գառնայ բընիկ:

1. 2. Բոտ այլ Զեռագրի՝ է. տես ի բառս Գեղուկ և Գեղեխանք,
ի վերջ գրքիս:

9. Իր էրկանն չէ պակաս ինք ստանայ,
Նայ չթողու զիր ամէն կեանքն ¹ որ դուրանայ.
Նայ ² ի տուն է թէ ի դուրս կամ ուր լինայ,
Թէ աչօքնն այլ տեսնէ՝ թէզ մ'ուրանայ:
10. Այն մարդն այլ՝ որ ի օտար կին շաղախի,
Յինք ի մօտ բողութեան գործըն աւելի.
Յերակ է միտքն ի չընալ գաղտ 'ւ ալանի՝
Զոյլ տեսնու ի յօտարաց կամ սիրելի:
11. Թէ ընդ ինք մարդ զըրուցէ զերդ ըզհրեշտակ,
Նայ սըրտովն զանախ է, ծաղր ու կատակ.
Թէ հազար մարդ չըլնի ի(ր?) նըմանակ,
Հեռ նորայ (ինք?) բողութիւն խորհի մենակ:
12. Մի կենալ լեզուանի կընկան հակառակ,
Որ շատէ ընդ քօ երեսըտ բանք առակ.
Եւ զուգէ շատ խօսերով իր նըմանակ՝
Եւ բերէ քեզ մեծ ամօթ ի հրապարակ:
13. Անարատ մարդու զաւակ որ ծընանի՝
Զհաւ(ատա)մ ես թէ ի բիճըն նըմանի.
Թէ ընդրի ի յաղեկէ վատ 'ւ ալանի,
Նայ խարած լինի նայ շան լիրբ ու բողի: ³
14. ✓ Յանամօթ մարդուն ուտել հացն է հարամ,
✓ Հեռ բողին ոյլ հատելի բող մ'է թամամ.
✓ Զերայ ի լըրբէն չեւնէ լուծֆ ու քարամ,
Ոչ ունի հեռ մարդու՝ մի պահ սիրու կամ:
15. Թէ քանի մարդ է հանել բողն յարեւուն ⁴,
Ի յաղգէ շատ 'ւ յօտարաց և յընդանուն:

1. Զեռագրին՝ կենքն:

2. Զեռագրին ունէր վայ, իմաստին անյարմար:

3. Այսպէս ունի Զեռագրին, իմաստը մթին է:

4. Կը նշանակէ սպաննել:

- Թէ եղբօր այլ հանդիպի հանց բող ու շուն,
Թէզ մահու խորհի նորայ ցայդ 'ւ յիրիկուն:
16. Թէ քանի կրտրիճ աղէկ բողն է խարել,
Ու վանց իր շատ ֆելերուն զինք կորուսել.
Թէ խելօքն է Սողոմոն արքայ եղել՝
Ի նորայ չար հընարէն զինք չէ թափել:
17. Ի մէկ տեղ ուր բող ու շունըն հանդիպի՝
Հօն չասեն ըզբողութեան բանն ալանի.
Լուր աչօքն նըշանայ¹ տան մէկ մէկի,
Զբրայ չէ հանց յերեւան գործ պիտանի:
18. Թող լինի զինչ լիրր ու շուն կայ մեծ առակ,
'Ի իր ծածուկ գործքըն յայանի ի հրապարակ.
Որ հազար շան նայ լինի ծողր ու կատակ,
Որ չխօսի այլ նայ ի մարդ ինք համարձակ:
19. Թէ լեզու ունի հարաւար լիրբն՝ ու խօսի,
Ի լեզուին տեղըն թող օձ յինք բուսանի.
Թէ երես ունի քարէ պինդ գաղանի,
Թող քաղցած շանց կերակուր ինք հանդիպի:
- 20.² Ուր որ կայ կին բարեւէր սուրբ անարատ,
Թող կենայ ամէն չար յիրմէն ի զատ,
Եւ յամէն ի լեզուանոյ դառնայ ազատ,
'Ի իր տիրոջն է ինք եկել պարզեւ առատ:
21. Ով կընոջ սուրբ և բարու ինք հանդիպի՝
Նայ իր թաճ է պարծանաց թագաւորի.
Եւ իր տունն ըզորդ սբրաով մեծ յոյս ունի
Եւ ի մէջ ժողովըրդեան պարծենա(յ) լի:

1. Խմա՛ նշանակ, ծածուկ նշան:

22. Որ ծընունդքն են անարատ հօր նըմանի,
Աստուծոյ կամօքն օրհնած և պիտանի.
Զինչ որ կայ շատ բարութիւն առ նայ լինի,
Տունն է չէն և իր ծընունդքն են ցանգալի:
23. Յաշխարհիս այլ գեղեցիկ իրք չէ տեսած՝
Զինչ լինի տունն հընգանդ մէկ հրամանաց.
Նայ լինի զրախտի նըման ինք գարգարած՝
Թէ չեղնեն ամէնն ի մէկ մարդու կամաց:
24. Կին բարի 'ւ աշխատատէր ուր հանդիպի,
Որ իր տանըն շինութեան ինք պարապի,
Եւ չլինի աչքն ի յօտար մարդ սիրելի,
Քանց ի յիր տունն և ի յայրըն յօժարի:
25. Զայս յինէն բանք մի քանի ձեզ գերեցի
Իմ եղբայրք ու հոգեւոր կայք սիրելի.
Թէ խնդիր լինիք անուանս անարժանի¹
Կոտտանդին անուն կոչի Եզընկացի:

ԻԱ

Բան կոտտանդեայ առ մեր հոգեւոր եղբայրն
Ամիր, հոգով ի հոգի և սրտե ի սիրտ²:

1. Պարոն Ամիր մեր պարծանաց
եղբայր և սիրելի,
Զայս սակաւ բանքս ի կարգի
որ վասըն ձեր շարագրեցի.

1. Եզճուած անը կը նշմարուի:

2. Տաղաչափութիւն՝ 3-4-4-4-4, երբեմն 4-4-4:

Աղէկ մըտիկ դիր ու ճանչէ,
ուժով է բանքս և պիտանի,
Բայց յանգէտ մարդիքն ի մօտ
է անպիտան դառն և լեզի:

2. Թէ յանգէտ մարդիքն ի մօտ
դու բան խօսիս դերդ գոսկի,
Նայ չկարէ զինք գիտենալ,
տըկար է միտքն որ ոչ տանի:
Թէ լընուս դու մարգարիտ
յառջեւ իշու կամ խողի,
Նայ համարի ¹ դամէնն ոչինչ,
Թէ Բեր ինձ յերդ ² ու զարի:

3. Թէ հիւընդին տաս կերակուր
քաղցր ու անուշ նըման շաքրի,
Նայ մաղձով սիրտն է ի լի,
նորա թուի զահր ու լեզի:
Թէ վառես ջահըս հաղար
ու մոմեղէնս առջեւ կուրի՝
Նորայ թուի ամէնն ոչինչ
դբեղ այլ զերդ...ք ³ կոյր համարի:

4. Ահայ շատ կըսկիծ ու (վէր) է
ջօհար ունի մէջ ծովուն,
Որ մըտէ յատակ ծովուն
և գըտանէ իրք պիտանի:
Եւ բազում աշխատանօք
ի դուրս բերէ ի ցամաքի
Նայ անգէտն առնու ի ձեռն
և համարի ⁴ զինքն ապիկի:

1. Զեռագիրն ունէր լիամարի:

2. Իմա՝ յարդ:

3. Եղծուած է Զեռագիրը: Բայ Տ. Նորայրի՝ «զերդ (զին)ք»:

4. Զեռ. լիամարի:

5. Թէ լինի մարդըն խելօք
որ անգիտաց համեմ լինի,
Ու շատոց անհամուժեան
է համեմուղ և պիտանի,
Թող սանձէ դարագ լեզուն,
մէջ անգիտաց շատ չըխօսի:
Թէ չէ՝ աղն անհամեմ
և այլ համեմուղ իր չըգտանի:

6. Մենքէն կանք ¹ տըրտմել
ի յաշխարհիս ով վատ խօսի:
Ով սուր ունի զլեզուն,
կամ է շուն ու անհարկի,
Յուցանէ զլոյսըն խաւար,
նա լուսոյն երբ խաւար կոչի
կամ Մաղրիպի տակին
որ մահաքովըն զալպ լինի ²:

7. Ով է խալաս օսկի՝
նա ի հըրոյն յի՞նչ երկընչի,
կամ մահաքին համար
ի յերկու դոյն ինքնն բացուի:
Ի վուր սիրտ որ լոյս ծագել
նա ի մօտ խաւար չաւթի ³.
Ով կոյր է ի յաշաց
նա ի լուսոյն խապար չունի:

8. Դու է՞ր կաս յանգիշայ
խիտ թըւայքար ողորմելի,
կամ ի ծովուս միջին
դու նուս ուզես անշարժելի:

1. Անիմաստ է. երկու վանկ պակաս:

2. Հմմտ. Քերթ. Է. 18:

3. Իմա՝ խաւարն շօթի կամ լի բնակիւր նորա մօտ: Նորայր:

Դու կայ իմաստութեամբ՝
որ քեզ զբանուս հանգիստ բարի.
Ու թող մարդիկ տանն՝
թէ խել է նայ ու խելք չունի:

9. Գէմ բարձր է արեգակն
ու լուսատու է աշխարհի,
Ի՞նչ մեղ կայ իր լուսոյն
որ երբ ամբողջ ինքն ծածկի.
Լուսինն որ է բոլոր
ու խոռեղով ինքն երեւի՝
Չտեսմ լուսոյ թերի
երբ լիութիւն յերմէն լինի:

10. Եղի՛ր դու հուր վառել
ի սուրբ սըրտէ հոգով բանի.
Ով որ ինք չար կամօք
ի քեզ դիմէ՝ սայ ինք էրի.
Ով սէր ունի սըրտով
ու զերդ քզնոյ խոնարհ լինի՝
Դու զհուրն ջուր զուգէ
ի յիր գիմաց՝ ու հով քամի:

11. Զայս բանքս ի կոստանդեայ
դապուղ արա որ քեզ աբէի.
Հալէ զինքըտ մըտօք
ու հասկացիր հոգովդ ի լի.
Յերակ յարթուն կացիր
ի յաշխարհիս, բէտար կացիր,
Զի չատք է սուտ խարել,
յետոյ ձըգել յատակ ծովի:

12. Ի յանգէտ մարդոյն փախիր,
յերմէն ի զսա կաց ու ի հեռի.

Մի իրենքն հաւատալ
որ նենգութեամբ քեզ խոնարհի.
Ի սուրաթըն մի՛ նայել
որ յերեւան կայ և յայտնի.
Սիֆաթին արա մըտիկ
որ է խորին անգիտելի:

13. Ով ունի իմաստութիւն
թող առ մարդիկ շատ չըխօսի.
Ով չունի սէր ընկերի՝
թող լեղաւովն մարդ չըգատի.
Ով չըկարէ սիրտ մի սըրտում
ուրախ պահել՝ նայ է՞ր գովի:

Ի Բ

Յարագս եղբայրութեան՝ բարւոյ և չարի:

1. Զիմ գանկաւաւս լըսեցէք,
յիսնէ առէք բան մի խըրատ.
Իմ աղբարն է բէվայֆայ
որ ինք չունի իսկի հաւատ,
ինձ ցուցնէ զգործ . . .
. . . կենայ ինք խեռ ու խատ.
. . . ինձ սուտ եար
սիրան է հե(ռի և) է ի գոտ:

2. Կո խօսիմ սիրով ի ձեզ
(ո)ւ ի սըրտէ ձեզ տամ գանկատ.
Որ զիմ խօսքն լըսէք
(ո)ւ իրաւունք տանէք ու դատ.

Ով երեսօք զըրույ տնէ
ի մեր միջիս՝ ինքն է դաւատ.
Այլ արդար մեզ դատաստան
արէք խելօք պարզ և ազատ:

3. Իր խըրատ տամ հոգեպէս,
խելաց զըռուի ցուցնեմ առատ.
Որ զչարին զըռուին փակեմ,
դէմ իր պարիսպ դարնեմ ու պատ.
Նայ թըւի իմ հոգոյ խօսքն
ի յեր սըրտին ջուճկայ դաղատ.
Թէ իր տամ անգին գուհար,
նայ համարի՝ յիսնէ խեցատ:

4. Թէ քաղցըր խօսիմ՝ և անուշ՝
հետ ինձ զընէ կըռուի ճակատ.
Ես աղէկ եմ հետ իրենն
ինքն է հետ ինձ սըրտովըն վատ:
Ես խընդրեմ ի յԱստուծոյ
իր Ժամանակ յերկար ու շատ,
Նա չարկամ զիս տեսանէ,
ինձ պացխուն տա(յ) խօսի սատակ²:

5. Իր ասեմ թէ Մի լինիր
յաշխարհիս գործըն գու չըլատ.
Ոչ սըրտով թէզ մի ասել
հասնիմ յամէն սրտի մուրատ.
Ձի աշխարհիս աղեկին
տուրքն անկատար խիստ ու ծարատ.
Ձի իւր տեսն է գեղեցիկ,
բայց ի ծածուկ լարել ակնատ:

6. Նա չառնու յիսնէ խըրատ
միտքն է ի դու(ր)ս զօրն ի շուկատ,

Անգիտաց ինքն է ծանօթ
ով է ճէհէլ ու կամ մուրթատ.
Ձի ճանչել զվատն յաղէկէն,
ի հետ ոմանց տոնէ քուշատ.
(Իր) լեզուովն քաղցր շաքար
ու սըրտովն է գերզ ըզջալատ:

7. Զաշխարհիս դամէն զընացք
ես ցուցանեմ՝ գերզ ըզսուտատ.
Զհամբերելն ի հետ պահէ
գերզ հըրեղէն թուր մի փուլատ,
Որ չըլինիս հաքր աստենիս¹
որ չարնէ² զօրն ըզքեզ մաղատ.
Է՛ անմիտ մարդ, ու յիմար,
է՛ր կու մաշիս զօրն ի զուտատ:

8. Դադարէ ի շատ հոգոյդ
որ տըրտմութիւնդ առնու փարատ.
Երբ չըլինի մարդ քեզ արիւն
օտարն յետեւ երթայ ի դատ.
Թէ հազար խիստ է սիրուն՝
թէզ բաժնեկու խնդրէ հաճաթ.
Իսկ ի չոր ծառն՝ ի դալար
ծառին չըկա(յ) ինքըն (հաւատ):

9. Ոչ օտար մարդըն ի հետ
քեզ մէկ դառնայ հանց անդալատ,
Զոր լութվի Ժամ՝ գա(յ) շահի
հետ քեզ կենա(յ) զօրն ի մուրատ.
Բայց զահր ի³ քեզ չէ հարիֆ,
է՛ կոստանդին, ունկայ ի դատ:

1. Զեռագիրն՝ Հաքրաստիկիս:

2. Զեռագիրն՝ չարն է:

3. Զեռագիրն՝ դաճրի քեզ:

1. Զեռագիրն՝ յամարի:

2. Ըստ պահանջելոյ յանգին՝ թուի «սակատ» իմա՝ ինձի խօսք
քերով կը պատասխանէ՝ անպիտան խօսք: Նորայր:

Ի Գ

Վասն Տանձանաց Դժոխաց ¹:

1. Յեա քննութեանց դատաստանին,
Երբ ամենայն բանք վըճարին,
Այն է չար ժամ խաւարային,
Որ յոյս բարեացըն հատանին:
2. Յորժամ « Երթայք յինէն » ասէ,
Զնոցա ամէն յոյս հատանէ ²,
Ամալ խաւարի զնոսա ծածկէ,
Եւ ամենայն չար պատահէ:
3. Յանկարծակի երկիր չարժէ,
Սանգարամետքըն պատառին,
Խորք անզընդոց բացեալ լինի,
Յոյժ զանազան չարեօք ի լի:
4. Բայց վերայն այն ահագին
Եւ զուր անհուն սարսափելին,
Յաւք զանազան չարեօք ի լին,
Մորմոքալից կըսկըծագին:

1. Այս քերթածը, ինչպէս արդէն ըսած ենք (տես էջ 41), պարզ ենթադրութեամբ կոտորանգին Երզնկացւոյ կը վերագրենք: Մեր 559 թիւ ձեռագրէն ընդօրինակելով՝ արտատպած է Ա. Զօպանեան՝ Անաշիտի մէջ (1902 էջ 148): Հրատարակելը մի քանի տարբեր ընթերցումներ ունի՝ զորս կը նշանակենք: (Տաղաչափութիւն՝ 4-4):

2. Զեռագիրն՝ հատանի:

5. Մերձ ի տարերս հրեղէն ծովին,
Ի խորս ներքին յատակ սարին,
Յոյժ հեռագոյն ամենեւին
Նայ ի խնամոցն աստուածային:
6. Զոր պատրաստեալ է անմարմնոց,
Զարագուշակ պրզծից այսոց.
Տացէ ըզնոյն չարեաց մարմնոց,
Հետեւողաց նորին գործոց:
7. Որպէս անճառ են փառք սրբոց՝
Եւ զանազան պըսակ գործոց,
Նոյնպէս պատիժք չարեաց մարմնոց՝
Անպատեւիք են ըստ գործոց:
8. Զոր ինչ պարգեւք տայ արդարոց,
Զգիմակ նորին՝ մեղուցելոց,
Քանզի՜ ի ¹ կըշիւք զընեն գործոց,
Կշտողապէս երկուց կողմանց:
9. Որպէս արդարքըն բարձրանան,
Նոյնպէս չարիքն ² ի ստորն երթան,
Այսպէս եւ կիրք համանգամայն՝
Դիմակ միմեանց լիցի նոցա:
10. Զկարէ քննել միտք մարդկային
Զոր լինելոց է անդ նոցին,
Բայց ըստ կարծեաց սորոյ ստորին
Սակաւ պատմեմք վասըն նոցին:
11. Զորս ողգ տանջանքըն զլիսովին,
Ըստ չորս հիւթոյս ինձ պատրաստին.

1. Անաշիտ՝ քան ի կշիւք:

2. Անաշիտ՝ չարքն:

- Իսկ ըստ գործոց¹ զանազանին,
Պէս պէս լըլկանք կոյ ընդ նոսին:
12. Գէմ՝ երեսաց՝ հուր գեհէնին,
Եւ ի յետուստ՝ սառնամանին.
Անքուն որդունք յաջմէ՝ դասին,
Չախմէ՝ չար հոտ² զիւաց զընդին:
13. Գարձեալ չորս տանջանք լինին,
Ուր չէ՝ եղեալ ալլուր բնուին,
Բայց այս նոցա է առանձին՝
Որ հակառակ են Արարչին:
14. Նախ՝ ի կենաց յուսաւորին,
Երկրորդ՝ անշէջ հուրն է բաժին.
Երեք՝ մարմինք ոչ մեռանին,
Չորրորդ՝ տանջանքն ոչ խափանին:
15. Ի հրոյ բերանքըն պապակին,
✓ Յըրտոյ ատամունք կտիկտին³,
Ծըծեն որդունք զմարմինս նոցին,
Վէրքն յանդամոցըն խորովին:
16. Աչօքըն լան⁴ կըսկըծագին,
Ոչնկամբն առնուն զհոտ զազրագին
Բերանն զոչէ՝ հառաչագին
Եւ մորմնքայ բոլոր մարմին:
17. Ունկամբ լըսէ ըզձայն գուժին,
Լեզուն պառքի ի ծարաւին.
Ոտք ընթացոյ ի գեհէնին,
Չեռքն և մատունքըն տոչորին:

1. Անահիտ գծոց:

2. Անահիտ հոտ:

3. Լաւ էր կտիկտիկին (Տես Հովհ. Բառգիրք):

4. Ըստ Անահիտի. Չեռագիրն՝ լայն:

18. Ի՝ վերուստ՝ բարկութիւն աստուածային
Որ բորբոքէ զամենեան.
Եւ ի ներքուստ հուր գեհէնին,
Որ յեռ ամէ զմարմին նոցին:
19. Որպէս ծըծումբ մարմինք նոցին՝
✓ Փութանակի հրբով լուծին,
Որպէս հուրոյ ի հրնոցին,
Վառեալ մարմնով այրին հոգին:
20. Ի կայծականց վերայ նիրհին,
Յայս է նոցա միշտ անկողին.
✓ Եւ ի հըրոյ մէջ թաւային,
Չար է հանգիստն անձանց նոցին:
21. Լինի ճայթմունք ի մէջ հնոցին
Ու որոտմունք ահագնագին.
Ամպն է խաւար աղջամըղլին,
Կայծակն անձրեւ ամէ նոցին:
22. Եւ պատառի մըմըռագին,
Հոսէ ըզհուրն ի մէջ հնոցին.
Բաճմունք հողմոց՝ աստտիկ թնդիւն,
Եւ բորբոքէ ըզբոց հրառին:
23. Մարմինքն անանց ի մէջ հնոցին,
Եւ հուրն անշէջ ամենեւին,
Որպէս ձըկունք ի մէջ ծովին՝
Լօղան ի հուրն յաւիտենից²:
24. Անդ ատամունքըն կրքճըրին,
Եւ լալ աչացն ոչ խափանին:

1. Ըստ Անահիտի. Չեռագիրն՝ «Վերուստ ի»:

2. Յանգն պահանջէ «յաւիտենից»:

Այլ բարկութեամբ ըն բորբոքին
Ի տարտարոսն ամենեւին:

25. Որք աստ յամեն զործոց շարեաց,
Անդ յաւելուն ¹ նիւթ տանջանայ.
Որքան անդեղ ի մեղաց,
Լիցի նոցա տանջանք անանց:

26. Ոչ է հուրն այն հըրոյս նըման,
'Ի ոչ ցըրտութիւն նըման ձմերան.
Այլ անպատում չարիք է այն՝
Որ զատամանց կըրճումըն տան:

27. Ոչ է խաւար նման զիշերոյս,
Եւ ոչ որդունքն սրպէս յայժմունս,
Այլ են վիշապք լափողք մարմնոյս,
Խաւարն անանց է և անլոյս:

28. Ծըծեն որդունք զմարմինս նոցին
Եւ բոց հըրոյս ոչ շիջանին.
Այլ մորմնքին և կըսկըմին,
Եւ ատամունքք կըրճումին:

29. Այրադակին գտաք գտաք նոքին
Եւ հառաչեն գոչմամբ ուժգին.
Դուխ ցլանայ ռընգանց նոցին,
Ի յայրմանէ հըրոյ բոցին:

30. Լան ² հառաչմամբ
Այրադակէն ³ ձայնըն կըարի.
Որպէս խանձող ի մէջ հըրին
Բոցակիզեալ միշտ խորովին:

1. Ձեռագիրն՝ «յաւելուն»:

2. Ձեռ. և Անահիտ լայն:

3. Անահիտ՝ աղադակին:

31. Կաթիլ մի ջրոյ միշտ կարօտին,
Ձի պապակի բերանք նոցին.
Եւ տոչորի սիրտն ի փորին՝
Ի բորբոքեալ հըրոյ միջին:

32. Հուրըն գոչէ ձայնիւ ¹ սւժգին,
Եւ բորբոքէ զբոցն ի նոսին.
Հընչմունք հոգնոց սաստիկ թընդին՝
Որտառձայն և և ահագին:

33. Խիտ է տանջանք անշէջ հըրոյն,
Խիտ է մորմնք սառնամանեաց,
Խիտ է կըսկիծ որդան անքուն,
Խիտ տրամութիւն ի խաւարոյն:

34. Խիտ լալ աչաց լինի ի հրոյն,
Խիտ՝ ատամանցըն կըճըտումն,
Խիտ՝ զազրութիւն զիւրաց հոռոյն,
Խիտ՝ դառնութիւն մեծ և անհուն:

35. Սչքերն եռան ի մէջ բունին,
Ուղեղն եփի ² ի մէջ գանկին,
Լեզուն չորնայ ի բերանին՝
Եւ պատառի սիրտն ի փորին:

36. Անդ արտասուքըն ծով դառնայ
Եւ եռացեալ ³ այրէ զնոսա.
Այրադակէն գոչմամբ նոքա,
Ձի բարկութիւնըն բազմանայ:

1. Այսպէս ունի Անահիտ. Ձեռ. Ձայն:

2. Ձեռագիրն և Անահիտ՝ եփի:

3. Ձեռագիրն եղծուած. Անահիտ ունի «և... այրէ». հաւանա-
կան է որ այսպէս «եռացեալ» գրուած էր վասն զի եր, ոխն, լին,
ցին մասերը կը նշմարուին, նաեւ պատուը (ւ):

37. Այն հուր այլ չէ անցանելոյ,
Այն սառինք ոչ են հալելոյ,
Որդունք(ըն) չեն մեռանելոյ,
Խաւարէն չէ ի լոյս գալոյ:
38. Թէ ի հըրոյն փախչիլ կամին,
Սառնամանեացըն հանդիպին,
Թէ ի ցըրտոյն փախչիլ խորհին՝
Անքուն սրգանցըն պատահին:
39. Վտարն դատուց մեղաւորաց
Յոր գծընդեան օրն անիծեաց.
Եւ Տէրն տաէր վտարն չարեաց՝
Լաւ էր թէ չէր մարդն այս ծընած:
40. Բայց յայժմ և այս է գիտելի
Թէ տանջանարան սուտի կազմի,
Ձի հուրն անչէջ ու սառնամանի,
Անքուն սրգանք ու խաւար պատի:
41. Յորժամ ըզգեւ յերկնից հերքեաց,
Տանջանարան նոցա կազմեաց,
Այնպէս չարչարանք նոցա հիւթեաց
Որ ոչ քըննի մարդկան մըտաց:
44. Որք հեաւին գործոց նոցին,
Միշտ ընդ նոսա չարչարեացին.
Դեւք ըստ բնութեան իւրեանց տանջին,
Եւ մեղաւորքն ըստ պատշաճին:
43. Ձի կայ տանջանք անմարմնական,
Կայ և մարմնոյն տանջանարան,
Ձի չարչարանքն է դանազան,
Ըստ իւրաքանչիւրոց բնութեան,

44. Ի տարեւոյ մատունք չարեաց կոծին,
Եւ տանջանք չարեաց լինին,
Այլ և չար գործք որ ընդ նոսին՝
Զնոսա տանջէ անհընարին:
45. Ի մասին այրեցմանէ հրոյ ջուկէ,
Եւ զցրտութիւն ի ջրոյն հանէ,
Բղջարութիւնն յերկրէ քարչէ
Ի յօդոյն գիւաւարըն բաժանէ:
46. Այս չոր(ս) չարեաց մատունքս որ կայ
Նըրբատեսակ անմարմնական.
Լինի նոցա տանջանարան
Որք չար գործոց հեաւեցան:
47. Որք աստ վաւին ի սէր չարին ¹,
Անդ ի յանչէջ հուրն անկանին.
Եւ որք Աստուծոյ սիրոյն
• • • • •
48. Շաղախին յաղա գիճային,
Անքուն որդունք նոցա ծնանին,
Եւ խաւարեալ է աստ հոգին,
Նոցա խաւարն է արտաքին:
49. Աստ չորս չարիքս ի միտսին,
Իւրաքանչիւր անձանց լինին.
Որք աստ չորիւք ² մեղօք սխալին,
Անդ չորս աղգ չար նոցա գիպին:
50. Բայց թէ վասն է՞ր անանց տանջին,
Որք անցաւոր մեղօք սխալին,

1. Անահիտ չունի ի սէր չարին:

2. Զեռագիրն՝ յիւր. Անահիտ չարիք:

Զի ըստ չափոյ մեղաց տանջին,
Որք աստ անդարձ կային:

51. Զի դատաստան այս է նոցին¹
Եւ անըսպառ չարքն կամին,
Անանց տանջանք նոցա տացին,
Ըստ իրաւանց դատաստանին:
52. Որք զանազան չարեօք սղալին՝
Պէտպէս տանջանք նոցա կազմին.
Զի որքան առատ է նիւթ հրին,
Այնքան սաստիկ բորբոքեացին:
53. Վայ և եղուկ է անդ նոցին,
Զի բարկացաւ Աստուած նոցին.
Այնպէս տանջանք տացէ նոցին՝
Զոր ոչ քըննէ միտք մարդկային:
54. Զի զգայարանք նոցա կրկին,
Յատուկ յատուկ պատժօք տուծին,
Ի իւրաքանչիւր մասունք մարմնին
Կըսկըծալից մարմոքեացին:
55. Եկայք լացցուք ամենեքեան
Ընդ տանջելոց որ անդ մընան,
Զի չարչարանս որ ստացան
Ոչ խափանի մինչ յաւիտեան:
56. Այս ողբս երգոց նախաստեղծին
Որ գէմ բնութիւնըս բարբառին.
Այս գուժ ողբոց միշտ կատարին
Յանցեալն երկրի և յապագին:

1. Այս տողը Զեռագրին օրինակողը մոռցած է գրելու և յետոյ նշանով մը գայս ցոյց կու տայ լուսանցքին մէջ. Անահիտ՝ չունի այս տողը:

ԻԴ

Տաղ Սիրոյ¹

1. Հանց գեղեցիկ մորձ աւ շիտակ
Պատկեր գեղով՝ առ յիս հասաւ.
Այլ է տեսեր մարդ կենդանի
Զերդ գայն՝ որ իմ աչքըս տեսաւ:
2. Զօրն ես ի յիւր սէրըն կենամ,
Յերակ հետ իւր տեսուն գընամ.
Զաչերս արեամբ հետ իւր թանամ
Զիրայ² հոգիս յիսնէ տարաւ:
3. Երբոր անուշ հոտն յիս բուրեց՝
Զիս ի խելաց շուտով թափեց.
Ի յայն պահուն սիրաս իմ եփեց,
Երբ իւր տեսն ինձ երեւեցաւ:
4. Զերդ ըզլուսին սուրաթ բոլոր,
Շուրջ երեսին մազերն ոլոր.
Այնով արեր է շատ մօլոր,
Ոնցտի³ լուսով յիս ծաթեցաւ:
5. Թէ սիրտ ունիմ՝ սէր անվըճար,
Որ բաժնելոյ այլ չըկայ ճար.
Նա իմ հոգոյս եղեր տաճար,
Իմ աչերուս լուս ծագեցաւ:

1. Այդ ԻԴ և ԻԵ քերթուածոց մասին տես յէջ 183: Տաղաչափութիւն 4-4:

2. Պարսկերէն այս՝ ձեւով. Ա. Զեռագրին մէջ «գերայ» կը գրուի (Քերթ. Է. 2).

3. Անձանթ թէ իմաստը:

6. Ահն ու գոհար է իր շարած,
 Ներքեւ շըրթանցըն պատրաստած.
 Տեսն իւր կարմիր է վարդարած,
 Զինչ բուրաստանք որ ծաղկեցաւ:
7. Զինչ որ հագնի նա իւր վայլէ.
 Երբ գունըզգուն ելնէ փայլէ,
 Զերկիր ի յիւր լուսոյն հալէ,
 Հանց որ շատոց սիրտ մաշեցաւ:
8. Ես եմ կարօտ ի յիւր¹ սիրուն՝
 Զինչ ծարաւած յերկիր ցօղոյն.
 Կամ զինչ գարնան անուշ քամուն,
 Թէ երբ հընչէ հողմըն հարաւ:
9. Քանի որ հիմ տեսնուս գտաւ
 Կենաց ծարաւն է ինձ հտաւեր.
 Լոյսն ու հաւաչն է զիս պատեր,
 Հոգու քողիլ ու սըրտացաւ:
10. Զնայ² երբ ի խաղ տեսնում նազով՝
 Լուսին սուրաթ սիւն մազով,
 Ես ի յիւր գէմ՝ ելնեմ սաղով
 Եւ թէ ծառայ լինիմ կամով:
11. Յայնժամ լինի այն մեղ նըշան
 Երբոր խըմեն չընի շիշան.
 Նըռան գինւով³ զգինին ուռչան⁴
 Որ քու տեսուս նըմանեցաւ:

1. Զեռագիրն՝ « կարօտ իւր » . հմմտ. . սոյն քերթուածին եր-
 4րորդ տանը « զօրն ես ի յիւր » եւն:

2. Ըստ Տ. Նորայրի. Զեռագիրն՝ Վնայ:

3. Զեռագիրն՝ գինով:

4. Պարսկերէն « Բալչէ » տեսակ մը խաղող:

12. Քանի խօսիս բանք ի ժողով
 Է՛կտտանդին բարձըր բողով.
 Կամ անցաւոր բանք սըղալով
 Ընդ որ ի քէն հանց գովեցաւ:
13. Եզրարք մի կան հեա մեղ սիրով,
 Աշխարհի բան ուղեն զըրով.
 Նայ ես փանն այն յայտնի ձայնով՝
 Սիրու բաներս ասցի յոլով:
14. Պարձիր յունայն սուտ բաներուս,
 Զի է անշահ եւ անօգուտ.
 Խեղօք իմաստութիւնըզ մուտ,
 Զի քեզ բաժին իրք մ'այլ անկաւ:

ԻՆ

Տաղ սիրոյ ազնիւ¹

1. Այ² սուրաթ, պոյծառ ու պատկեր լուսատես՝
 Զիմ աչերս ի քս սիրուս յէր կու գտաես.
 Գու գարնան քամի, ես ծաղիկ ծարաւած.
 Իմ ծարաւ սըրտիս համար հողմը հընչեց:
2. Ի յերկրի ինչ կայ նըման քեզ օրինակ,
 Գու ի յերկնից լուսեղէնքն ես նըմանակ.
 Քու տեսովդ ես զու լուսին պատրի թաժամ,
 Որ իմ սըրտիս խաւարեալ լուս կու ծաղկես:

1. Տաղաչափութիւն 5-6, երբեմն 6-5

2. Ըստ Տ. Նորայրի. Զեռագիրն՝ Այս:

3. Դու սուլթանն ես, պէհլըսապ շատ ծառանով,
 Զծառայիս ձայնըն գիտեմ որ կու կանչես.
 Դու քանի՞ հեռացեալ ես այս քս գերուս,
 Արաասուքն ի վայր թափես ի յաչերուս:

4. Թէ լինէր որ գքեզ տեսնի ¹ առ յիս դալով,
 Կէ խընդութեամբ ի դէմ գայի քեզ սիրով.
 Ի յերկրի երես գընի քեզ կտխելով,
 Ու զհօգիս անդ հանէի յօժար կամով:

5. Ասեն՝ Եղուկըդ տար սիրով ջերմային
 Երբոր դուն յարգորելով մանրաքայլես՝
 Ասեն արեւ ծագեցաւ ի մէջ գիշերին,
 Երբ քայլես յանկարծակի յերկրին երես:

6. Ով ընկեր ² ի քս սիրուդ բանտ ի զընտան՝
 Հաղեղէթ և անմահութեանդ է ³ նոս տես.
 Ով որ ունի ի քս սիրուս իրք մի նըշան,
 Կենդանի մարդ հոգեւոր դու գնայ գիտես:

7. Ով չունի սիրելի սիրով հեա քեզ վառ,
 Դու անբան եւ ⁴ անասուն ըզնա կոչես.
 Դու յաճապ քաղցր ու լատիֆ ես խօսելով՝
 Որ շաքար ի քս շըրթանցըդ կու ծախես ⁵:

8. Բուրաստանք ծաղկով ի լի տես թէ վառես.
 Որ ի յիս անմահութեան հոս կու բուրես.
 Դու ծաղկանց ես թագաւոր վարդի գունով,
 Զիս ի քս զխմացդ ի փուշն յէ՞ր կու գատես:

3. Իմա՞ տեսնի:

4. Իմա՞ ընկած է:

5. Զեռագիրն ունէր անմահութեան տէ:

6. Ըստ՝ Տ. Նորայրի. Զեռագիրն՝ ես:

7. Քուչակն ալ ունի «Քու եարն... ի շուկան չեքեր կու
 ծախէ» (հրատ. Ա. Զօպ. էջ 76. Ճկի):

9. Դու հուքմով փառիչա՛հ ես քու եասիրով,
 Եսաիր կամ քս ծառայ զինքն ազատես.
 Ես սպաս եղեալ եմ այսօր յերկրի վրայ,
 Թէ ծառայ սըրտի կամով զիս տեսանես:

10. Այլ չըկայ քեզ Կոստանդին, կեանք մուրատով,
 Երբ ի յիւր քաղցր տեսուն հանց կարօտ ես.
 Է՛ սուրաթ պայծառ ու պատկեր լուսատես,
 Զիմ աչերս ի քս սիրուս յէ՞ր կու գատես:

Ի Զ

Տաղ Գարնան և Ուրախութեան ¹

1. Ահա հոտըն գար գարնան՝
 Իւր տեսն երեւի խընդման,
 Զինչ որ կայ պաղշայ, պօստան՝
 Ծաղկունք ամենայն բացուան:

2. Զինչ շատ հեծելով ² սուլտան,
 Զարնին ցեղք ի ցեղք սայլան ³.
 Կէսքըն սարերովըն գան՝
 Փողով ի բուրաստան գան:

3. Ով չեղնէ սիրու զընտան,
 Ու չէ կեցեր զինք հայլան՝
 Թող տեսնու գամենուման
 Հազար ցեղ գունով լուս տան:

1. Ներկայ տաղիս ուրիշ աւելի՝ սխալագիր օրինակ մ'ունինք
 Է՞ր տաղարանի երես 30-33. շատ պակասաւոր: Հրատարակած է և
 զայս եւս Սրուանցութեանց (տես Մանանայ երես 277-9) Տաղիս մա-
 սին տես յէջ 186:

2. Իմա՞ հեծեալներով:

3. Մանանայ՝ սելան (նուագ):

4. Այսօր եմ պըլպուլն հայրան,
Խօսիմ ես հազար տառտան¹.
Որ տեղ սիրու տէր որ կան՝
Սմէնն մեղի մօտ թող զան:
5. Այսօր եմ հօքմով իշխան,
Հաւասար սիրելեացդ որ կան.
Հրաման ունիմ և ֆարման²,
Վարդին երեւան թող զան:
6. Վարդըն իւր թախթին³ փըուման՝
Հանց բարձրը նըստեր զինչ խան,
Հաւասար ծաղկունքըն զան՝
Բոլոր վարդերուն նըստան:
7. Զունիմ շատ սիրու զարման,
Վարդին՝ որ տեսնէ փըուման,
Զերդ ակունքէն ի շարման⁴
Մըճիս զուգեմ ի սահրան⁵:
8. Պըլպուլ իմաստուն սախի⁶,
Սախի լուսեղէն մեղ կան,
Կանգնին ու գինի մեղ տան՝
Որ ես խըմեմ տօտ օքան⁷.

1. Ման. դեստան:
2. Ման. հրաման ունիմ, եւ նոքայն՝ իսկ Գ. տաղարան՝ հրաման ունիմ եւ սայլան:
3. Մանանայ և Տաղարան Գ. րփին:
4. Ման. Կարմիր տերեւն ի վառման. Գ. Տաղար. չունի:
5. Ման. զերթ պոկունքն եւ ի շարման: Իսկ «Մաչիս զուգեմ ի սաչրան» նոր տան առաջին տողն է:
6. Ման. Սաղի (մատուռակ) ունի, արարական ուղիղ ձեւը:
7. Ման. և Տղր Գ. չունին զայս տօտ օքան:

9. Սախի լուսեղէն մեղ կան,
Իմ սիրտն է գինու սայլան¹
Որ ես խըմեմ զան պատեան²
Որ մէջն է գինով յորդեան³:
10. Մըարուպ⁴ դու սագէ զշաշտան⁵
Որ մարճըն խաղայ մոյտան⁶.
Ս. մորճ ու բարակ լ. երկան,
Ք. տեսն ի լուսին նըման:
11. Սչերտ ի լուսին նըման,
Ուներդ աղիզան լարման.
Կանգնէր սուրաթիտ փառսպան,
Վախեմ թէ խոցէ մահուան:
12. Շըրթունքըտ բերէ զփարզան,
Իւր լեզուն խօսի լարման.
Քաղցր է ու շիրին ձայնն այն՝
Որ մեղ շաքրի համ տան:
13. Այսօր է մեղ տօն⁷ խընդման
Հաւասար սիրելեացդ որ կան,
Զինչ մեղի շարկամ որ կան⁸
Սմէն ի յանդունքն⁹ անցան:

1. Ման. իմ սիրտն է սիրտդ հաշտան:
2. Գ. Տղր. ունի զայն պատեան. իսկ Ման. զայն կրխայն:
3. Գ. Տղր. ունի գինով յորդան, իսկ Ման. չորով հորդանան:
4. Գ. Տղր. ունի պլպուլ, իսկ Ման. Մըարուպ (գուսան):
5. Ա. օրինակն սխալ ունի շաշտան. Գ. Տղրն. չարայն. իսկ Ման. չարանայն:
6. Ման. որ ես խաղում ի յատեան:
7. Ման. օր:
8. Ման. այս երկու տողերն ունի սապէս. «Զինչ սիրտ որ սիրով բացւան, Այսօր միատեղ նըստան»:
9. Այսպէս ունի ձեռագիրն. յանդունդքն ?:

14. Սախի է մեղի դորհան¹
Վարդն է մեղ հարիֆ² սուլթան,
Մըարուպ դու լարէ գշաշաան³
Խօսի մեղի սիրու բան⁴:

Փ Ո Ւ Յ

15. Հոգի աչերուս էս լոյս
Երբոր իմ գիմացս ելնուս,
Փախչիս երբոր զիս տեսնուս
Խըղճայ քո գերոյս իմ լոյս:

16. Դու զլոյս աչերուս առնուս,
Թէ զիս քեզ օտար տեսնուս.
Հոգի, իմ հոգիս դու ես.
Խըղճայ քո գերոյս իմ լոյս:

17. Լեզուս հրեղէն քաղցր է.
Լեզուս, բերանդ չաքար է.
Քո տեստ աչերուս իմ նուր. խըղճա:

18. Քո սէրս իմ սըրտիս միջին՝
Քո սէրըս թամամ պահրէ,
Իմ գիմացն ելնուս գէտ հուր. խըղճա:

19. Ես վանց քո սիրուս համար՝
Ես խեւ եմ եղեր 'ւ յիմար.
Չերայ քո տեստ է ամպար. խըղճա:

1. Ման. « Սաղի է մեր հըզօրն այն »:

2. Ման, արև:

3. Ման. « Մըարուպ բուլբուլն է, շատ կան »:

4. Ման. « Խօսին ի սիրոյ շատ բան »:

5. Այս յաջորդը « Հոգի աչերուս էս լոյս » կայ և ի Գ. Տաւ.
զարանի վանացս յէջ 42-3, բայց շատ պակասաւոր մէջ ընդ մէջ
հինգ տուն միայն ունի ան. Եւ վերջին երկու տունք « Աչերու է ծով-
նման և Սախի լուսեղէն մեղ կան » են տունքն 11րդ և 8-9րդ:

20. Գիշեր ու ցորեկ արթուն
Հանց այն եմ վարդին սիրուն,
Չունիմ հանգիստ և կամ քուն. խըղճա:

21. Սուրաթ լուսեղէն լոյս ես,
Լուսին բալրամն ելնես,
Չերեստ յինէն է՛ր ծածկես
Չի գիտես որ ծառայ եմ ես:

22. Կարմիր գինիով վարդ ես
Սմէն ծաղկունաց զարդ ես.
Վովեմ քեզ հաղար բերան,
Տես որ քո պըլպուլն եմ ես:

23. Յուներս աղեղան նըման,
Վաղաուկ նեաերով զախմես.
Երթաս անկուման նըստիս,
Չի գիտես որ ծառայ եմ ես:

24. Առջեւ աչերուս քայլես,
Ես խեւ ու հայրան եմ քեզ.
Չի դառնաս քիչ մի ինձ հայես. Չգիտես:

25. Քո սիրուս հիւանդ եմ ես,
Հէքիմ և ճառահ¹ դու ես,
Դեղ քո տեսն յաչերուս օճաես². Չգիտես:

26. Մարմինս անհոգի վանց քեզ,
Հոգիս անդադար հետ քեզ.
Իսկի չի խըղճաս դու ինձ.
Խըղճա քո գերոյս, իմ լոյս:

1. Տաղր. Գ. ունի ճարակ:

2. Տղր. Գ. ունի « Դու դեղ իմ սըրտիս ունիս »:

27. Լուսին սուրաթով լուս ես,
Պարզ ես ու թամամ՝ երևուս,
Զիս տեսնուս՝ ի մար մըանուս
Աք՝ եկ իմ աչերուս լոյս:

28. Չինչ արեգակլին լուս ես,
Զինչ լուսընկող գերուս ես
Վ իմ գիմացս է՞ր ի մայր մըանուս. Աք՝ եկ:

29. Անդադար ի շուրջ գալուս,
Ողորմ ու ի¹, շատ ըսուս,
Վաւնն է հատեր աչերուս. Աք՝ եկ:

30. Շաքար ու շիրին չըլթունք,
Երեստ² լի գունով³ ծաղկունք.
Թուխ աչեր ու կամար ունք,
Աք՝ եկ որ սիրենք ըզքեզ:

31. Ի գաշտ ու լերունք ելնեմ,
Շուրջ գամ՝¹ է հարցանեմ ըզքեզ.
Ծաղկունաց սուլթանն դու ես. Աք՝ եկ:

32. Թէ գիս պէռմէտ թողուս՝
Չաւաամ թէ այլ գիս տեսնուս,
Հոգիս ելաւ ի մարմնոյս. Աք՝ եկ:

33. Խիստ եմ պէռմէտ ան(j)ոյս,
Յերկարեմ ի մէջ ծովուս,
Չերեւիր եզերն ճանախուս. Աք՝ եկ:

34. Երբոր զգերիս ականուս
Շատ գիպն ու նամուս տանուս,
Խօսէ դու հետ մի երկուս,
Խըղճա՛ քս գերոյս իմ լոյս:

1. Ըստ Գ. Տղանի. Ա. օրինակն չունի ի:

2. Ըստ Գ. Տղանի. Ա. Օր. երես:

3. Ըստ Գ. Տղանի. Ա. Օր. գիմով:

ԺԱ

Տաղ գարնան ագնիւ է

(Գ. ՕՐԻՆԱԿ)¹

1. Այսօր եղեւ սրայծառ գարուն՝
Հոտըն բուրեաց անուշ վարդուն,
Չայնըն քաղցըր գար պըլպուլու. Այ հայ²
Եւ եղանակըն հաւերուն:

2. Ծաղկանց դաշտերըն գունըզգուն,
Սըխին տերեւ(x)ըն ծառերուն.
Յորգորեցաւ ջուր գետերուն,
Լողան ձըկունքն ի մէջ ծովուն:

3. Պըլպուլն նստաւ ի վրայ վարդին,
Նայ հարբեցաւ անուշ հոտուն.
Առաւօտէ մինչ երիկուն՝
Եղանակէր ի հետ վարդուն:

4. Տերեւ սըխին առաւօտուն,
Յօղըն իջեալ ի վրայ ամպոյն.
Նայ ըզպըլպուլն ի մեր սիրուն՝
Կամ քանց գալին ի մէջ ծովուն:

5. Չինարունուն ու նունուֆարն
Նարկիզ ծաղիկըն խայտայգուն,
Սուրտ ու շուշանն ու բրարին
Եւ ըռահէանն էր խիստ սիրուն:

1. Այս ժԱ. տաղիս երբորդ օրինակն մասին տես յէջ 184:

2. Ամեն տան երբորդ տողին վերջը ունի այս «Այ հայ»:

6. Հանց ողորմուկ ի վարդն ասաց,
Թ'Առանց քեզ ո՞նց ելնեմ ի հուն.
Հանց քակեցիր շունչս ու հոգիս,
Այլ չի մընաց երեսըս գուն:
7. Հանց ողորմուկ ի վարդն ասաց.
Իմ լուսատու արեւըն դու,
Ասողըն գոհալ և մուշտարին,
Համս ու զամար, իմ թաճըս դուն:
8. Տըպագիոն կամ¹ շափեղայն,
Ակըն սուտակ և շի(տ)կայգուն.
Դու ես քաղաք Չինուժային,
Մարդիք ի քեզ յաշ կու մըանուն:
9. Եկայք մանկունք ի պողչանին,
Ծաղկունքն ի մէջ վըրան զարնեմք².
Ղումրին երգէր մեզ եղանակ
Այսօր եղեւ պայծառ գարուն:
- X 10. Այսօր մարդիկ ուրախանան .
Որ տեղսին ընկեր սիրուն.
Նոքայ ի սէր մեր ժողովին,
Քաղցրիկ խըմեն անուշ գինին:
11. Տերեւ սըփոին առաւօտուն,
Կանանչ կարմիր և գունըղուն.
Թըռչունք ի յողըս վերանան՝
Օրհնեն զԱստուածն ամենեցուն:
12. Ինձ ողորմի դուք ասացէք
Երգող բանիս Յակօբ անուն,
Եւ դուք յիշիք ի Քրիստոսէ
Յորժամ գոչէ փողըն բարուն:

1. Չեռագիրն ունէր կար:

2. Չեռագիրն «զայնեմք»:

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

ԵՐԿՈՒ ՆՈՐԱԳԻՒՏ ՏԱՂԵՐ

Մինչդեռ սկսած էր տպագրուիլ Կ. Երզնկացւոյ
Քսան երեք Քերթաւածները՝ Մեծարգոյ Գիտնականը
Նորայր՝ Յ Հոկտեմբեր 1905 թուականու երկու Սիրոյ
Տաղեր կը զրկէր ինձ հետեւեալ գրով.

« Մեծարգոյ Հ. Մկրտիչ Պոտուրեան,

Վերոյգրեալ սիրոյ երկու Տաղերն¹ կը գտնուին
յայնմ նոտրագիր, անթուական և անյիշատակարան
« Սոսոկեան » Տաղարանի Նոր-Նախիջևանի՝ զորմէ
ընդարձակօրէն խօսած է Տ. Երուանդ Շահաղիգեան ի
Լուսնայ Հանդիսի, 1902, Մայիս-Յունիս, երեսը 251-256:
Տաղերն գրուած են մի զմիայ կնի, Չեռագրին 201-206
երեսներուն մէջ: « Կոստանդին »-ն որ կը յիշուի յ'12դ
տան առաջին Տաղին, և ի 10դ տան երկրորդին, է
ստուգիւ « Կոստանդին Երզնկացի »: Առաջին Տաղն է
ի լաւ օրինակէ, բայց ոչ երկրորդն:

Տ. Երուանդ Շահաղիգեան գրած է յերես 282
Տաղարանին զհետեւեալ տեղեկութիւնդ.

1. Տես. Քերթ. ԻԳ և ԻԵ:

« Այս գրչադիր Տաղարանը գտնելով քաղա-
 « քիս (Նոր-Նախիջևանի) մազիսարաւի տաւե-
 « նադպիր հանգուցեալ Միլրաիչ Մոստադեանի զըր-
 « քերի մէջ, խնդրեցի և ստացայ նորա որդի
 « Մանուկից և նաւրեցի Ս. Լուսաւորչի ձեռա-
 « գրաց մասենադարանին :

« Ե. Շահադից : 1897 թ. Օգոստ. 29-ին » :

Յ' 18 Աւգոստոսի տարւոյս զիմեցի առ Մեծ. Տ. Յովհան-
 նէս Պալեան ի Ռաստով՝ խնդրելով որ միջնորդէ առ Տ. Ե.
 Շահադիցեան և յղէ առ իս զՏաղարանդ : Տ. Յ.
 Պալեան իւր սովորական ազնուութեամբ փութացաւ
 կատարել զիմ խնդիր, և հաճութեամբ Տ. Ե. Շահա-
 դիցեանի՝ հասուց առ իս զՏաղարանդ ի 27 Սեպ-
 տեմբերի :

Կոստանդնիս Երզնկացոյ « Սիրոյ Տաղը » անծա-
 նօթ էին ինձ. կրկնակի սրախացայ հանդիպելով երկու
 Տաղերուս »...:

ՆՈՐԱՅՐ

3 Հոկտ. 1905:

Վենետիկ, S. Angelo, Ponte dei Frati, 3536

Շնորհակալ ըլլալով Մեծ. Վիանականին՝ որ այս
 երկու նորագիւտ տաղերով չառ մեծ արգիւնք ունեցաւ
 Կոստանդնիս Երզնկացոյ հոգեբանականին՝ հրապարա-
 կաւ շնորհակալ կ'ըլլանք նաեւ Մեծ. Տ. Տ. Յովհան-
 նէս Պալեանին և Երուանդ Շահադիցեանին :

Այդ երկու Սիրոյ տաղերը դորս « Քերթուած ԻՊ
 և ԻԵ » կ'անուանենք՝ մեծ նշանակութիւն մ'ունին և
 եղականութիւն մը : Ասոնց սճն ու լեզուն՝ Կոստանդնի-
 ս Երզնկացին կը մտանեն : Մենք մեր նախարանին մէջ
 (երես 25) գրած էինք՝ թէ « Կոստանդնիս տպրած է
 այն գարուն մէջ՝ յորում սիրային քերթուած գրելը
 մեղք կը համարուէր » . սովալուած էինք այսպէս բռել՝
 վասն զի մինչև ԺԵ դարը ոչ մի Սիրոյ Տաղի հան-
 գիւած չէինք :

Հիմայ սակայն նորոգիւտ ԻՊ. և ԻԵ քերթուած-
 ները՝ կու գան հալածուած ու թշուառ Կոստանդնիսը՝
 յանդգնութեան պատկերի մը մէջ ներկայացնելու մեզ :

Կոստանդնիսը՝ ինչպէս ներկայացուցինք իր իսկ
 տաղերով՝ ճաշաչաղ և իր կրօնակիցներէն հալածուած
 բանաստեղծ մ'է, կրօնական բանաստեղծ մը. ան իր
 հոգւոյն ցաւերը ժողովրդեան կը յայտնէ միայն, այն
 ժողովրդեան՝ որ զինքը գնահատած է. և ժողովրդեան
 խնդրանքով՝ սկսած է նա « Սիրոյ » տաղեր երգել. ինչ
 որ ԻՊ. քերթուածին վերջը տուած տեղեկութիւններէն
 կ'իմանանք .

« Եղբարք մի կան հեռ մեզ սիրով,
 Աշխարհի բան ուղեն զըրով .
 Նայ ես վասն այն յայտնի ձայնով՝
 Սիրու բաներս տացի յոյլով » :

Այդ եղբարքը կրօնաւորք չէին անշուշտ :

Կոստանդնիսը սակայն, իսկամիտ եկեղեցական ,
 ինքզինքը կը խրատէ վերջին տանը մէջ .

« Վարձիր յունայն սուտ բաներուս,
 Զի է անշահ և անօգուտ .
 Խեղօք իմաստութիւնըդ մուտ,
 Զի քեզ բաժին իրք մ'այլ անկաւ » :

Ինձ հաւանական կը թուի՝ որ այս Ի. Գ. Քերթումը Կոստանդին Երզնկացւոյ նախափորձն է Սիրոյ տաղ գրելու. ապա թէ ոչ՝ հարկ պիտի չըլլար այդ վերջաբանը ընելու. ըսելով՝ թէ « ամանք խնդրեցին ինձմէ որ սիրոյ երգեր գրեմ »:

Երզնկացին այս ոտանաւորներուն մէջ եւս կը գործածէ արաբ կամ պարսիկ բառեր. նոյն իրեն եզական լեզուն և նոյն ոճն է ինչ որ նախորդ քերթումներուն մէջ:

Ինչպէս որ Քուչակը կամ Ֆրիկը իրենց յատուկ ոճերն ու դարձուածքներն ունին, այնպէս որ զանոնք ուսումնասիրող մը ո՛ր և է անանուն քերթում մը Քուչակին կամ Ֆրիկին կը վերագրէ, այսպէս Կոստանդինը իրեն յատուկ բացատրութիւնները ունի, որոնց միջոցաւ ապագային՝ Տաղարանները ուսումնասիրողները՝ շատ մը անանուն կամ սխալ անուան վերագրուած քերթումները՝ Կոստանդին Երզնկացւոյ պիտի ընծայեն:

Ժամանակին երբ տաղերու մեծամասնութիւնը հրատարակուելի՝ պիտի նկատուի հոն որ շատ տաղասացներ կարգացած կամ ըսած են Կ. Երզնկացին: « Լսած են » ըսինք, վասն զի Կոստանդին՝ թէեւ բուն իմաստով Աշուղ մը եղած չէ, սակայն աշուղները շատ հեռուները երգած են իր քերթումները, մինչեւ իսկ Վանայ ծովակին եզերքը: Այս ըսածս ենթադրութիւն չէ, այլ իրականութիւն:

« Այսօր եղեւ պայծառ գարուն » ի երրորդ օրինակ մը՝ որուն նոր հանդիպեցայ, կը հաստատէ ըսածս: Այս Գ. օրինակը՝ անթուական, նոսրգիր տաղարանի մը (Տաղար. ԻԹ. էջ 213) մէջ կը բովանդակուի, որուն վերջին տունը սապէս է.

« Ինձ ողորմի դուք ասացէք
երգող բանիս Յակոբ անուն,

Եւ դուք յիշեք ի Քրիստոսէ
յորժամ գոչէ փողըն բարուն »:

Գեռ երբ Կ. Երզնկացւոյ « Այսօր եղեւ պայծառ գարուն » ինձ անծանօթ էր՝ ես այս Գ. օրինակինը Յակոբին կը վերագրէի. բայց յետոյ բաղդատելով Կ. Երզնկացւոյ այդ ԺԱ. քերթումին հետ՝ բոլորովին նոյն գաղտնի իմաստներով, իսկ արտաքին ձեւով շատ տարբեր. ասկից աւելի փոփոխութիւն չի կրնար կրել երգ մը՝ որ Երզնկայէն, Աշուղներու բերաններէն ձամբ բորդելով այդ « երգող Յակոբ աշուղին » բերնէն կ'ընդօրինակուի: Սակայն ո՞վ է այդ Յակոբը: Սա այն երգիչն է՝ որ ուրիշ անգամ Գրիգորիս Աղթամարցւոյ մի տաղը երգելով՝ հոն իր անունը կու տայ Յակոբ Արծկեացի (Տես Բաղմ. 1905 թիւ 11. Գր. Աղթամարցւոյ վրայ ըրած ուսումնասիրութիւն) ¹: ԺԱ. քերթումին այս Գ. օրինակը՝ յէջ 179 արտատպուած կը գտնեն ընթերցողք:

« Ծով աչք ամ քանի՜ նայիս » քերթումը ըստ Մեծ. Նորայրի՝ Քուչակին է. ըսել է Քուչակն ալ կարգացած է Երզնկացին, սրուն ապացոյց սա երկու օրինակները մէջ բերեմ.

Կոստանդինի Ի. Գ. Քերթումին 7-երորդ տան առաջին տողն է՝

« Զինչ որ հագնի՜ նա իւր վայլէ ».

նոյն իմաստը « Ծով աչք » ի մէջ կը գտնենք, միայն հոն քերթողը խօսքը զիմացինին կ'ուղղէ.

« Զինչ որ կու հագնիս՜ նա կու վայլէ քեզ »:

1. Այս տաղը Յակոբ Արծկեացւոյ ընծայուած՝ տպուած է Կոստանդինի Ժողովածոյին Բ Պրակին մէջ (էջ 16-9). որոյ վերջին տունն է « Եւ տէր Յակոբին երգողի տալիս — Որ նա յԱրծկո հանդէպ ծովակին » ևւն: Յայտնի կը տեսնուի՝ որ երգիչ Դ՛է միայն ²:

2. Այս է ըստ մեր ԻԹ Տաղարանին (էջ 194): Տես և Կոստ. Պրակ Բ. էջ 25:

Վարձեալ ուրիշ աւելի եզակիան նմանութիւն մը՝ նոյն երկու քերթումներուն մէջ.

Կոտանդին նոյն Տաղին Էրդ տան մէջ կը գրէ.

« Զերդ ըզլուսին սուրաթ բոլոր,
Շուրջ երեսին մաղերն ոլոր.
Այնով արեր է շատ մուր »:

« Ծով աչք »-ի վեցերորդ տան մէջ՝ նոյն խմատը կայ,
զոր նոյնպէս հոն քերթողը իր կարին կ'ուզրէ

« Գեղձան մաղդ արեր քս վըզին ոլոր,
Քս սէրա է արեր զիս շուր մուր ¹ »:

ՈՒՐԻՇ ՏԱՂ ՄԲ (ԻԶ)

Կ. ԵՐԶՆԿԱՅԻՈՅ ՎԵՐԱԳՐԵԼԻ

Այժմ դառնամ ԻԶ քերթումին՝ զոր գտայ ԻԹ Տաղարանին մէջ « Այսօր եղև պայծառ գարուն »-էն վերջ օրինակուած, « Տաղ գարնան և ուրախութեան » խորագրով, ու « Ահա հոտըն գար գարնան » սկզբնաւորութեամբ: Այս քերթումին մէջ թէեւ Կոտանդինի անունը չի յայտնուիր, բայց զայս ընթերցողը՝ — եթէ կարգացած է Կ. Երզնկացոյ նախորդ քերթումները՝ — անատրակոյս պիտի չհրկրայի զայն Կոտանդինի վերագրելու, ենթադրելով միշտ՝ թէ այս եւս շատ փոփոխուած պէտք է ըլլայ Հեղինակին բնագրէն, ինչ փոփոխութիւն որ կը գտնենք « Այսօր եղև պայծառ գարուն »-ի Ա. և Գ. օրինակներուն մէջ:

1. Տես Կոտանեանցի Բ Պրակ, էջ 24:

Իմ պատճառները՝ որոնցմով այդ « Ահա հոտըն գար գարնան » ԻԶ քերթումը Կոտանդինի կը վերագրեմ՝ հիմնուած են այդ տաղին սձին և լեզուին վրայ:

Արայ կրդ մ'է այս, որուն սկիզբը Վարունը կ'ուրուագծուի. հոն են պըպուն ու վարզը՝ ինչպէս Կ. Երզնկացոյ ԺԱ, ԺԵ, ԺԶ տաղերուն մէջ:

Ինչ օտար բառեր և յատուկ ըսուածքներ որ կան Երզնկացոյ այդ տաղերուն մէջ՝ նոյնը հոս ալ կարելի է նշմարել:

Ահաւասիկ մի քանի օրինակներ.

« Յեղը ի ցեղաց » (Քերթ. ԻԶ 2) գործածուած է մի քանի անգամ Երզնկացոյն քով եւս (Քերթ. Գ. 1):

« Յեղ » տեսակ խմատով (Քերթ. ԻԶ 3). տես նոյնը և ի Քերթ. ԺԶ 11:

« Մճիկ » զուգէ ԻԶ 7. « Մճիկ զուգէ » Քերթ. ԺԵ 26:

« Մորճ » կը նշանակէ Հայերէն լեզուի մէջ կանանկ ոտ. Կոտանդին ԻԳ Քերթումին մէջ նմանութեամբ գործածած է ստպէս.

« Հանց գեղեցիկ մորճ ու չիտակ
Պատկեր գեղով առ յիս հասաւ (ԻԳ. 1.):

Այդ խմատով է նաեւ ներկայ ԻԶ քերթումածիս մէջ՝

« Այ մորճ ¹ ու բարակ 'ւ երկան
Քս տեսն ի լուսին լըման. (10):

Ներկայ ԻԶ քերթումին մէջ սախի բառը գործածուած է մի քանի անգամ մատուռակ խմատով (արբ. « Սաղի »). առ ձեւով

1. Այս խմատով կը գործածէ նաեւ Քուչակ՝ մորճիկ. տես հրատ. Ա. Զոպանեանի էջ 64. ՃԶ:

« Պըլպո՛ււ իմաստուն սախի,
Սախի լուսեղէն մեզ կան
Կանգնին ու գինի մեզ տան (8):

Ճիշտ այս նմանութեամբ Կոստանդին ժ. քերթուածին
12րդ տունին մէջ կը գրէ. նա Պըլպուլին կ'ըսէ

« Սյսօր մեզ տոշո անուշ գինի
Զի ես ուրախ սիրով սաղլի ».

« Օր խընդման » (Ի. 2 3). նոյնը և ի ժ. 2 (12):
Վերջապէս Ի. 2 քերթուածիս սա տողերը՝

Յերկարեմ ի մէջ ծովուս
Չերեւիր եղերն ճամիրուս » (33),

կը յիշեցնեն Վ. Երզնկացւոյ ժ. Թ. տաղին երկրորդ
տունը :

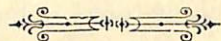
ԲԱՌՔ ԵՒ ՈՃՔ

(յաւերոշաճովք)

1. Հոս Կ. Երզնկացւոյ բառերուն ամբողջութիւնը
կը գտնենք ընթերցողք: Պրքիս սկիզբը (յէջ 42-59)
արդէն 23 քերթուածներու « Բառք և Ոճք » գրած
եմ, իւրաքանչիւր բառի ինչ ծագումն ունենալը, ուղիղ
ձեւը դնելով, և Կոստանդինի քերթուածներէն օրինակ-
ներ բերելով. հոս այդ կրկնութիւնը աւելորդ կը հա-
մարիմ և միայն բառին նշանակութիւնը կը դնեմ:

2. Մեծարգոյ գիտնականը Նորայր, (որ պատրաս-
տած է Ստորին Հայերէնի բառգիրք մը՝ որուն հրա-
տարակութիւնը շատ մեծ օգտակարութիւն և գիւրու-
թիւն պիտի ընձեռէ Միջնագարեան ս և է գրութիւն
մը հրատարակելու, հաճեցաւ նշանակութիւնը հաղոր-
դել ինձ այն բառերուն՝ որոնց իմաստը չէի կրցած
գտնել. շնորհակալութեամբ իր հաղորդածները կը տը-
պեմ հոս, աստղանշելով (*):

3. Սոյն բառերուն քով՝ երբ Կոստանդինի քեր-
թուածներէն օրինակներ կը դնեմ՝ ըսել է՝ կամ նոր
գտնուած (Ի. Գ, Ի. Ե, Ի. Զ) քերթուածներուն բառերն
են, և կամ նախորդ քերթուածներու այն բառերը՝
զորս նշանակած չեմ յէջ 42-59:

Բ Ա Ռ Ք

Կոստանդին Լըզնկացույ Քերթուածոց

* ԱԳԱՐ (տես 43) ջնջելի. տես ՔԵՄԻԱԳԱՐ:

ԱԶԱՐ ա. վշտացած:

ԱԳՎՈՐ Հ. զեղեցիկ. «Հեռ մի ցուցու զքո տեսա
աղվոր» (ԺԵ 21):

* ԱՄՊԱՐ ա. «մաշկը» անաշխատ եիւր մը. զգ. Am-
bre gris «Զերայ քո տեսա է աւագար» (ԻԶ 19):

ԱՆԳՈՒՄԱՆ պ. յանկարծ:

ԱՆԳԻՃԵՆ պ. «Լնտիյչկայէն» («Անդամել»
ձեւով Լեղիչէի քով) մտածել, վարանել, «Այսօր յորդոր
և զլեզուց չանդիսն» (ԺԳ 9):

ԱՆԳԻՇԱՅ պ. միտք:

ԱՆԿՈՒՄԱՆ պ. (տես Անգուման) յանկարծ. «Լը-
թաս անկուման նտոխ» (ԻԶ 23):

ԱՆԳԱՆԱՍ ա. անկեղծ:

* «ԱՐԵԼ (յերես 44) ոչ մեղսող հանել: Ստորին
Հայերէնի «յԱրեւուն հանել»ն՝ ճիշդ նոյն է Ոսկե-
ղարու «յԱրեւէ արկանել» ոճոյն հետ, և կը նշանակէ
մեղքընել, սպանել:

ԲԱՀԱՐ պ. զարուշ, եղանակ տարւոյ:

* ԲԱՍԱՐ (եր. 45) տեսք: Բայց արտբերէն «պասար»,
որ և «Պասարէթ», կը նշանակէ նաեւ Գիտութիւն, Խե-
ղամտութիւն, Միտք: Կոստանդին վկայութեան մէջ կը
նշանակէ Միտք. «Զինչ որ մեզ Խելք կայ և ԲԱՍԱՐ»:

Ըստ այսմ՝ և Գրիգորիա կթ. Աղթամարեցի յիւր Տաղին « Յեա զընտել Վարդին », տողք 101-102,

« Թէ զիմ նըւատութիւնըս հարցանես զուն,
Չունիմ իւելը ու պաւար 'ւ ոչ իմատութիւն »:

Կը գրէ և Նահապետ Քուչակ յիւր Տաղին « Եսմ ժամ զիմ զարիպութիւնս », տող 14.

« Տըւել եմ քեզ հանց շարպաթ որ զՊԱՍԱՐԱԹ ու ԽԵԼՔՏ է տարել » . (Խելքդ միաքդ, ինչպէս կ'ըսենք աշխարհաբար):

ԲԵԽԱՊԱՐ պ. անդուր, անտեղեակ:

ԲԵՇԸՄԱՐ պ. անձամար, անբիւ:

*ԲԵՍԻՖԱԹ (երես 45) Արարերէն « Սիֆէթ » է կերպարանք, երեսք, պատկեր, ձեւ, կերպ, օրինակ, պայման. որով « Բէսիֆաթ » ալ կ'ըլլայ տձեւ, անկերպարան:

ԲԵՎԱՅՅԱՅ պ. տ. դրժող, անձաւատ:

*ԲԵՏԱՐ (եր. 45) ոչ է « արարերէն Բէտէր, զուարթ, ուրախ զուարթ », այլ պարսկ. « Պէյտար », արքուն, զգաստ. « Յերակ արքուն կացիր ի յաշխարհի, բեռար կացիր »:

ԲԻՃ ԹԻՔ. անձարագատ որդի:

ԲԻՄԱՐ պ. հիւանդ:

ԳԱՀԵԼ հ. զարնել (մտրակով):

ԳԱՆԳԱԼ պ. կատակ. Մեծ. Նորայր՝ հեռեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ. « Կենկել կայ ի Գէորդայ Բառարանին պարսկերէն արարերէն մեկնութեամբ. « Հեղ Վե գերաֆերի նեռիլմանե ». « Հէղլ » արարերէն կը նշանակէ ծաղր, կատակ:

Ներսէս վարդապետ (Մովսէս ?) յիւր Տաղին « Երկինքն ու դեախնքն, եղբարք », տող 42, ըսած է. « Բան մ'երկու կանգալ արի, զան ի քո սիրաւն մի տանիր ». այսինքն՝ Քանի մը կատակ ըրի, մի զժուռա

րիւր: Տոյս գրեալ է ի ԺԼՄՏաղարանի վանացդ, յերես 284, « Բան մերկու կանգալարի » և այլն, զոր հրատարակիչ Տաղիդ (Հ. Ղեւոնդ Ալիշան) ի Բազմալիպի 1847, երեսք 331 բ, 332բ, « գուրս թողած է՝ չփոթ գրուած և անհարապատ երեւնալուն համար »: Արարատ ամագրի մէջ, 1898, Նոյեմբեր և Գեկեմբեր, 549բ, նոյն տողն գրուած է « Բան մեր կուգան զալարի »: Իսկ ի « Մոռոցեան » Տաղարանին Նոր-Նախիջևանի, երես 250, « Բան մի երկուք այլ կայ կատարի. իջանի քո սիրաւն մի տաներ »: Կանգալ կամ Գանգալ բառն չէ հասկացուած երեք ընդօրինակութեանց մէջ ալ »:

*ԳՈՒԶ (եր. 46) ոչ է սխալ, թէպէտ պարսկերէնն է Կիւրդ: Այսպէս շնորհ, շնորհաւոր՝ կը գրուին ի Ստորին Հայերէնի շնոհ, շնոհաւոր (և աղաւաղանօք շնոհոր):

*ԳՈՒԼԲԱՅՇԱՔԱՐ (ոչ է « Գուլբայ շաքար » եր. 46), այլ պրս. « Կիւլպէշէքէր », որ և Կիւլքերի, գաղղիերէն Sucre rosat, զոր Լիարէ ի բառն Sucre կը մեկնէ ի 5 համարին « Sucre rosat, sucre blanc cuit dans de l'eau rose et réduit en tablettes »:

ԳՈՒՆԱՀԲԱՐ պ. մեղուոր:

ԳՈՒՐԶ պ. երկարէ մեծ լախտ:

*ԳԵՂԵՍԱՆՔ, ԴԵՂՈՒԿ հ. կոտտանգնի զրածն (Ի. 2) « Թէ լինի մարդ նենգաւոր... »

Ձերդ օձն ի թիւնքն է յեղուկ, զուռն ի մահուն, Սնհանգիստ և յեղեխանք տանն ընդանուն »,

կը գտնուի ի Նոր Հայկազեան Բառգիրքն, ի բառն « Գեղուկ » և « Գեխեխանք », առեալ յՈսկիփորկէ, « Թէ լինի մարդ նենգաւոր, զերդ օձի թիւնքն է յեղուկ, զուռն է մահու, անհանգիստ, և յեխեխանք տանն ընդանույն »: Գրութիւնն « Գեխեխանք », և ընթերցուածոց տարբերութիւնք, կը ցուցնեն յայտնադէպ՝ թէ Նոր Հայկազեանն առած է վկայութիւնդ

ստուգել յՈսկիփորէի, և ոչ ի կոստանդնէ: Վանացոյ
Զեռագրաց Թանգարանին Ոսկեփորիկներուն մէջ խըն-
դրելի է վկայութիւնդ. Թերեւս զանաւին և այլ Պա-
տարիկք յՈստանաւորաց կոստանդնի՝ լաւագոյն ըն-
թերցուածներով քան զԶեռագրին Ամիր Փօլինի:

Նոր Հայկազեանն կը մեկնէ գիւթեխանք. «Բա-
սամկօրէն, իբր Անհանգարտութիւն, և Անհանգարա-
բարութ. նեղիչ. դեզ, տիք, նագ» : «Գեղեխանք»
գոյականն ունի և զիւր բայն «Գեղեխիմ», որոյ հնու-
թիւնն կ'ենէ մինչեւ յՈսկեղար Հայերէն լեզուի. տես
ի Բարդի կետարացոյ Վեցաւրեայն, Հոռ. Գ. երես
62. «Եւ որ ի ներքոյ երկնից մնացին ջուրքն՝ կալ ի
վերայ երկրի, Ժանաք և գարշելիք են, ասէ, և իբրեւ
զխոտանս և զանարգս մնացին ի խոնարհ, զի պղտու-
րեալք և դեղիխալք են». ուր յոյն բնագիրն կ'ըսէ,
ըստ ծանուցանելոյ Նոր Հայկազեանն, «տխաից յուզ-
մամբք ծփեալ». իսկ Eugène Fialon յիւր գաղղի-
էն թարգմանութեան Վեցաւրեիկն (Paris, Ernest Tho-
rin, 1869) կը գրէ յերես 373. «turbulents, séditions»,
agités par les vagues tumultueuses des passions». Ի Բարսէլ
առած է և Վարդան Վարդապետ յիւր
Մեկնութեան Ծննդոց գրոց. «Զուրքս որ առ մեզ են,
դեղեխալք են և զիւարնակք»: Գտած եմ նաեւ ի
Վարդ Հարանց, Ե վանացոյ, (Թիւ Զեռագրին 1020 երես
160), «Նշանք բնութեանց մարդկան» գրութեան մէջ
զհետեւեալդ. «Որ սեռ մաղձն յովմ է՝ սեռ և
պրնկնոտ լինի երեսն..... դեխիսի յոյժ և քինական
լինի»: Ունինք և Գեղեխիւ ի «Գեղեխիմ» բայէ,
նենգաւոր մարդու համար ըսուած, ի Հոռո Յովհան-
նու Մանգակունւոյ, տպ. 1860, երես 217. «Խոժո-
ւամիտ, խոժոռաղէմ, տրամոզ, ուռուցկոտ... դեղեխիւ,
գոռոզ». ուր տպագիրն ունի դեղիսիւ. իսկ Այսարատ
ամսաթերթն, 1903, Յուլիս, երես 669, գեղախիւ, փո-
խանակ դեղեխիւ:

ԳՈՎԼԱԹ ա. րազաւորութիւն, բախտ:

ԳԻՊԱՆ Հ. Ոսկեղարու մէջ գործածուած է Գիպոյ,
յարմար, պատշաճ, նման, իմաստով. Կ. Երզնկացոյն քով
աւելի, դիմաց, յանդիման իմաստով գործածուած է սա-
տողին մէջ. «Երբոր (վարդն) փռուի ի մեր դիպան»
(ԺԶ 4):

ԳՐՈՒՐԻ Հ. րուշոյ

ԵԱՍԻՐ ա. «Եսիր», թրք. «Եսիր». գերի,
ստրուկ: «Գու հուքմով փառիշահ ես քու եւս-
սիրով, եսսիր կամ քո ծառայ զինքն ազատես» (ԻԵ 9):

ԵԱՐ ա. Օգնական, ընկեր, սիրելի:

ԶԱՀՐ պ. րոյն:

ԶԱՄԵԼ «Վաղաւուկ նետերով զախմու» (ԻԶ 23):

ԶԱՆԱՍ ա. իշխոսած, աշտոսած, աշտոտ:

ԶԱՌ պ. «Զէր» կամ «Զէր» սակի:

ԶԱՐՆԵԼ Հ. կանգնել, շինել:

ԶԱԻՐ ՀԱՆ «Սախի է մեզի զաշխան» (ԻԶ 14):

ԶԵՐԱՅ պ. «Զերա» զի, բանգի. «Զիրա» հոգիս
յիսնէ տարաւ» (ԻԳ 2):

ԶԵՏ Հ. գերդ, նման, պես. «Իմ գիմացն եղնուս
զէս հուր» (ԻԶ 18):

ԶԵՐՈՒՊԱԶԱՐ պ. փայտզկեր:

ԶԵՏԱՆ պ. «զինտան», բանտ. «Ով ընկեր ի քո
սիրուդ բանտ ի զընտան» (ԻԵ 6): «Ով չէնէ սիրու
զընտան» (ԻԶ 3):

ԸՂՈՐԳ Հ. ուղիղ, ձգտարիտ:

ԹԱՍ պ. զառ, անկողին. «Վարդըն իւր թախթին
փրուման» (ԻԶ 6):

ԹԱՃ պ. րազ:

ԹԱՄԱՄ (ԵՐ. 47) ԱՐԲ. «Թէմամ» կատարեալ, ակ-
րերի (ոչ «հաշատար, նման»):

ԹԱՏՊԻՐ (ԵՐ. 48) արբ. «Թէտպիր», կարգ, կարգա-
շորութիւն:

ԹԱՓԵԼ Հ. ազատել:

ԹԱՓԵԼ Ի ԽԵԼԱՅ Հ. խելքը բռցնել. «Զիս ի խե-
լաց շուտով թափեց» (ԻԳ 3):

ԹԷԶ պ. շոտ, արագ:

*ԹՈՒՐՈՒՇ (ԵՐ. 48) պրակ. «Թիւրուշ» թթու. «Զինչ
սիրա նեղած կայ և բռնուշ» ժԶ 8):

*ԹԻԱՔԱՐ (ԵՐ. 48 նշանակութիւնը չեմ գտած)

Մեծ. գիտնականը Նորայր, կը գրէ «Ի Հայկական»
Բաւարկենոսքեան, Երես 93, գրած եմ թէ Միթարայ
Հերացայ «Թուաքարի և Թուաքարանց» ուղղեալ են ի
հրատարակչէն «Թուաքարի» և «Թուաքարանց». չեմ
գիտեր ինչ պատճառաւ, և յիշած եմ զԿոստանդնի Եր-
կու վկայութիւնս: Այն ժամանակ ես եւս անտեղեակ
էի բառիս ծագման և նշանակութեան, բայց յետոյ
գտայ որ է Արբ. «Թէֆէքքիւր», խոկումն, խորհումն
մտախոհոսքիւն. յորմէ թուրքերէն «Թէֆէքքիւր էթ-
մէք», խոկող, խորնել: Ուստի «Թուաքար» է մտախոհ,
ծիմեալ մտօր. «Թուաքարանք» մտախոհոսքիւն, ծիմումն
մտաց. «Թուաքարիմ» խոկամ, ծիմմ մտօր):

ԻՍԿԻ Հ. բնաւ. «Բայց չէ իսկի իմ սիրտս յաչի»
(ԺԵ 33):

ԻՐ Հ. իրեն:

ԼԱՏԻՖ. արբ (ԵԳ. «Լատիֆ», յոք. «Լաթայիֆ»).
քաղցրաբարոյ, գեղեցիկ, վայելուչ, խորին, սրտեւ, փա-
փուշ: «Գու յաճապ քաղցր ու լատիֆ ես խօսելով
(ԻԵ 7):

ԼՈՒԹՎ, ԼՈՒԹՖ Խ. գեղեցկութիւն, բարեխարոսքիւն:

*ԼՈՒՐ Հ. լոկ, միայն «Լոք մերձեցիք յիս հա-
մարձակ» (ԺԵ 40):

ԽԱԶԻՆԱՅ Խ. գանձ:

ԽԱԼԱՍ Խ. անխառն, մաքուր:

ԽԱՄ պ. հոշ, անտաշ, անեփ (ԽԱՄԱՊԻԻ ԸՆՋԵԼԻ
տես Քերթ. Գ 9, ծն. 1):

ԽԱՅԱԼ Խ. երեւոյր, աչքի ցոյց:

ԽԱՊԱՐ Խ. ազդ, լոշ:

ԽԵՅԱՍ Հ. խեցոյ բեկոր, աղիւսի կտոր:

ԽՈՌԵԼ Հ. մաս մը իրի մը ամբողջութեան պակ-
սեցնել, խրամատել. «Լուսին որ է բոլոր ու խոռոկով ինք
Երեւի» (ԻԱ 9):

ԽՈՒԻ Հ. չոր ոտ, ձիւղ դիւրափառ:

ԽՕՆ պ. «խօն» կամ «խան» սեղան. «Իրենց փը-
ռեն գեղեցիկ խօն» (ԺԵ 27):

ԽՐԲՄՇԶԻ Խ. «Գլըմըղի», կարմիր, ծիրանի:

ԾԱՔԵԼ Հ. ծագել. «Ոնցաի լուտով յիս ծաթեցաւ»
(ԻԳ 4):

ԾԱՐԱՍ Հ. փախձան, ծայր, նպատակ չունեցող:

ԿԱՄԱԿ Հ. քմահաճոյ, հաճելի:

ԿԱՄԿԱՐ Հ. յօժարակամ, ինքնահաճ:

ԿԱՊԵԼ Հ. բորբոք, շինել:

ԿԱՏԻԿ Հ. կատակ:

ԿԱՐ Հ. ուժ, մխիթարանք:

ԿՈՒՇՏ Հ. յագեցած:

ՀԱՂԻՂԵԹ Խ. «Հագիգաթ» ձմարտութիւն, ձըշ-
մարտիւ «Հաղիղեր և անմահութեանդ է նա տես»
(ԻԳ 6):

ՀԱՃԱԹ Խ. վկայութիւն:

ՀԱՅՎԱՆ Խ. անասուն, բանձրամիտ, տխուր. «Ով
չէնէ սիրու զընտան ու չէ կեցեր զինք հարկան»
(ԻԶ 3):

ՀԱՅՐԱՆ Խ. ապշած, պշտեցեալ, զարմացած. «Այսօր
եմ պըլպուլն հայրան (1,9 4). «Ես խեւ ու հայրան եմ
քեզ» (ԻԶ 24):

ՀԱՆՅ Հ. այնպես, այնպիսի:

ՀԱՐԱԹ Խ. խղճ, փափազ:

ՀԱՐԱՄ Խ. անիրաւ, չարաշէր:

ՀԱՐԻՖ Խ. ընկեր, մտերիմ. «Վարդն է մեզ հարիֆ
սուլթան» (ԻԶ 14):

ՀԱՐՑՈՒԿ ԼԻՆԵԼ Հ. հարցնել, խորհուրդ հարցնել:

ՀԱՔԻՄ Խ. բժիշկ:

ՀԱՔՐ արբ. «Հագիր». արևմտար, անարգ:

ՀԵՏ Հ. անգամ, ձեղ:

ՀՈՒԶ «Ոչ այն որ է արտում կամ սրտովըն հոշ» (ԺԿ 13): Բառիս իմաստը ոչ խաղձովէպի մէջ տաղա հրատարակողը և ոչ Անահիտի թարգմանիչը հասկը-
յած չեն:

ՀՈՒՔՄ ա. իշխանորիւն, ձրաման, «Ղաւ հոշմով
փատիչաճ ևս» (ԻԵ 9) «Այսօր եմ հոշմով, իշխան»
(ԻԶ 5):

ՀՕՐՕՏ ՄՕՐՕՏ Հ. կապոյտ ծաղիկ մը:

ԶԷՆԵԼ Հ. ձայն տալ. ձայնել:

ՂԱԼՊ ա. սուտ, կեղծ, խարդախ (զրամ):

ՂԱՀՐԻ (արբ. «Վահր» բանորիւն, պատռահատ,
լստ Հ. Պողոսեանի, բայց առաջին իմաստով՝ կը
նշանակէ իմ ցաւը. Չեռագիրն ունի «Ղահրի քեզ»
բայց ըստ իս աւելի լաւ ընթեռնու «Ղահր ի քեզ»:

ՂԱՂԱՏ (ա. Ղալամ, սխալ)

ՂԱՊՈՒ, ԱՌԿԵԼ ա. ընդունել, հաշտել:

*ՂԱԽԱՏ ՄԷԺ. Նորայր կը գրէ. «Ինձ կը թուի
Արբ. Գափաւ, ի մեր գիրս կաւատ:

ՂԱՅԵԼ ա. անգոյշ, անփոյր, անհոգ:

ՂԻԼԱՅ ա. (եզ. «Խիլաթ», յոթ. խիլ'ա) պա-
տռոյ զգեստ. Հինգերորդ զարու մէջ գործածուած հայ
մատենագիրներէ. Հմետ. Հայկապ. Բաղդադ. «Խիլայ»,
«Խիլայ»:

*ՂԻՄԱԹ (եբ. 52) ա. «Վըյմէթ» գին, յարգ.
յորմէ ՂԻՄԱԹՈՎ՝ յարգի, պատուական:

ՂԻՊ ՆԴ Հ. ամօր, պատկառանք. «Երբոր զգերիս
տեսնուս՝ շատ դիպն ու նամուս տանուս» (ԻԶ 34):

ՂՈՒՍԱ ա. փշտ, նեղորիւն, հոգ:

ՂՊՆԱՀԱՐ Հ. ամօրահար:

*ՃԱՌԱՀ ա. «ճերահ» բծիլի վիրաց, վիրաբոյժ. «Քու
սիրուտ հիւանդ եմ ևս, հեքիմ և ձառան գու ևս»
(ԻԶ 25):

ՃԱՐ պ. «Չար», ձնարք, ձայրայրանք. «Որ բաժ-
նելոյ այլ չըկայ ձար» (ԻԿ 5):

ՃԷՀԷԼ ա. մանուկ, անտեղեակ, յիմար:

ՃՕՇԱԼ Հ. բամբասակ. («ճօշ» Բամբասակ, տես
Քուչակի քով) . «Վլան անգիտաց զմեզ ձօշարով»
(ԺԵ 20):

ՄԱԶԱՏ ա. նախանձ:

ՄԱԼ ա. ինչք, ստացուածք:

ՄԱՀԱՔ ա. փորձարար:

ՄԱՂԱՍ Հ. մաղձ:

ՄԱՂՐՈՒՊ ա. Արեւմուտք, Մարտ:

*ՄԱՅՋՈՒՆ (եբ. 53) Արբ. Մ'աձուն, գաղղիներէն
Electuaire, բժշկական գեղ ի փոշւոյ և ի շարարէ
(զգ. Sirop)՝ մեղրով կամ շաքարով:

ՄԱՆԴՐՈՒՆ Հ. մանր,

*ՄԱՍՐԵՆԻ Հ. վայրի, վարդենի. զգ. Eglantier.
պատուին կ'ըսուի Մասուր. զգ. Gratte-cal:

ՄԵԾԱՌԱԿ Հ. խայտառակ:

ՄԷՆ Հ. միայնակ, միայն, «Ու մեն աղօթք ես
կանգնեցայ» (Բ 9). «Թէ երեւիմ յաշխարհի մեն»
(ԺԵ 36):

ՄԼԱՐ Հ. մաւր:

ՄՃԼԻՍ գուգել ա. ժողովել, խմել, «Մձիս գու-
գել ի սահրան» (ԻԶ 7):

ՄՈՅՏԱՆ պ. «Մէյտան» կը նշանակէ աման գինւոյ,
իսկ նոյնը արբ. ձրապարակ, պողոտայ, մէհաւոյ. «Որ մօրձն
խաղայ (ի) մոյտան» (ԻԶ 10): Սրուանձտեանցի Մա-
նանայ գիրքն (յէջ 279) ունի «որ ևս խաղամ ի յա-
տեան»:

ՄՈՐԱԿ Հ. ցեխ:

ՄՈՐՃ վրացերէն «մօրչի». ըստ Հյկզ. Բառգրքի
կը նշանակէ դարար գաւազան, դարար ոտ. Կ. Երզնկաց-
ւոյն քով նմանութեամբ գործածուած. «Հանց գեղե-
ցիկ մորձ ու շիտակ» (ԻԿ 1). «Մձ մորձ ու բարակ
'ւ երկան, քո տեսն ի լուսին նման» (ԻԶ 10):

ՄՈՒՐԱՏ ա. խնդրումս, փախազ:

ՄՈՒՐԴԱՍ ա. ուխտագրում, ուխտագր:

*ՄՈՒԵԼ (Էր. 54) «Այս բայ ի Ստորին Հայերենի կը նշանակէ Մեկու մը խօսքը մտիկ ընել, ըստ գրոց՝ սենալ, լսել, ունկնդիր լինել»:

«Ուրուրն սւան է զինչ ըզթաթար,

Մարդ չըմբռէր և ի ժուռ գայր»:

Յովհաննէս Վարդապետ, Տաղ թռչնոց:

Բառս կենդանի է ցարդ ի բերան ժողովրդեան. կը գրէ Հ. Մկրտիչ Անանեան յիւր Բառգիրքն յԱշխարհաբանէ ի Գրաբանն. «Մուել. տիպեմէր. սեօգ տիյնեմէր: || անսալ, տեղի տալ: տես և Հնազանդիլ»: — «ՀՄուել, սեօգ տիյնեմէմէր. || չանսալ, անսասալ, ստունգանել բանին, ստունգանել հրամանին. տես և Անհնազանդ ըլլալ»:

*ՄՏՐՈՒՊ ա. «Միւթրիպ» ևնագածու, երամիշտ: «Մարուպ դու սագէ գչաշտան, որ մարճըն խաղայ» (ԻԶ 10):

ՅԱՃԱՊ ա. «Աճապ» զարմանք. հիստուզմ, միքի տրոյնոր. «Պու յաճապ քաղցր ու լատիֆ ես խօսելով» (ԻԵ 7):

ՅԱՐՏ Թ. րիկունք, օգնուրիւն:

ՅԵԳՈՒՅ Հ. փաղուսն օրը. «Այսօր կան յորդոր և գիգոնց չանդիճեն» (ԺԳ 9):

*ՅԵՐԱԿ Հ. երկար ժամանակ, միշտ, «Եւ յերակ գօրն ի զուստ» (ԺԹ 1). «Յերակ հեա իւր տեսուն գնամ» (ԻԳ 2):

ՅԵՐԵՐ ԿԱՅԵԼ Հ. դողդղած, շարժուած:

ՅՈՐԴՈՐ Հ. (էջ 54 շուտով? դրուած) ինձ կը թուի՝ որ գեղեցիկ, զարդարուն, ուրախ կը նշանակէ «Աճա եղև յորդոր գարուն» (Գ 5). Կայ և բայ ՅՈՐԴՈՐԻՒ. «Յընծան ծաղկունքն և յորդորին» (ԺԱ 1). երկրորդ

օրինակն ունի ցընծան «ծաղկունքն և զարդարին», փոխանակ «յորդորին» ի:

ՅՈՐԴԵԱՆ ուղիղ ձեւն է «յորդան» ինչպէս ունի Տաղարան Գ, այսինքն «Որդան» կարմրոյ գունով: «Որ մէջն է գինւով յորդան» (ԻԶ 19):

ՆԱԶ պ. ցուցում չկամարիւն, փաղարքանք. «Զնայ երբ ի խաղ տեսնու՞մ եագով» (ԻԳ 10),

ՆԱԽՇԻԳԻՈՒԱՐ սևիկա, սևիկը:

ՆԱԽ Ի ՆԻԳԱՐ ա. պ. ևկարակերտուած:

ՆԱՂՏ ա. պատրաստ ստակ, առձեռն պատրաստ:

ՆԱՄՈՒՍ ա. սևուռ, պատիւ, հնչակ, օրեկը, պատկառանք, վերջին խմատով «Երբոր զգերիս տեսնուս շատ զիպն ու ևամուս առնուս» (ԻԶ 34):

ՆԻՆՈՅԱՐ պ. ա, կոկոս (ծաղիկ):

* ՇԱՇՏԱՅ տես ՉԱՇՏԱ:

ՇԱՏ պ. ուրախ «Զի է խընդման օր և շատի» (ԺԶ 14):

ՇԱՐԲԱԹ ա. օշարակ:

ՇԱՐՄԱՆ «Զերտ տկունքն ի շարման մճլիս գուգեմ ի սահրան» (ԻԶ 7):

* ՇԱՐԱՐՖՐՈՒՇ (յաւելի է յերես 55, և ջնջելի ՖՐՈՒՇ յերես 59) պրս. «Շէքէրֆիւրուշ», շարարափաճառ:

ՇԸՔԱՐ զարդ, ինչք:

ՇԻՆԵԼ (զբանա) Հ. գրել, շարարքել:

ՇԻՐԻՆ պրս. քաղցր, սևուշ, պայծառ, գեղեցիկ. «Քաղցր է ու շիրին ձայն այն» (ԻԶ 10): «Շաքար ու շիրին շրթունք» (ԻԶ 30):

ՇԼԱՏ Հ. ժրատ, ազան, սեյազ, բիշտ:

ՇՆՈՅՈՐ Հ. շնորհաւոր, գեղեցիկ:

ՇՈՒԿԱՏ Հ. դատարկապարտ:

ՈՐՅ Հ. երբոր, հագիւր րի:

ՈՐՅ Հ. իճնչկա:

ՈՐՅՏԻ «Ոնցտի լուսով յիս ծաթեցաւ» (ԻԳ 4):

* ՈՒՆԿԱՅ տես ՈՒՍԿԱՍ

ՈՒՆՔ, Ուներ Հ. յունք. «Թուխ աչեր ու կամար ուներ» (ԻԶ 30). «Յուներոյ աղեղան նման» (ԻԶ 24):

*ՈՒՍԿԱՍՄ և ՈՒՍԿԱՅ աշխատ, հիմա «Ուսկամ յերեր եմ մշնացել» (Ժ 3), «Ուսկայ սըրտիս մէջն է գեղին» (ԺԱ 11):

Նահապետ Քուչակ գրած է յեր Տաղին «Եարուկ մի սիրեր եմ ես», սող 12. «Ամ ուսկայ՝ ի ծոցուս ելայ՝ դեռ աչերս ի յեա կու հայի». իսկ ի Տաղին «Գիշերս ես ի դուրս ելայ», սող 24, «Հիմի ի ծոցուս ելայ, դեռ աչուերս ի յեա կու նայի»:

ՈՒՆԿԱՅ (ԻԲ 9) բառի նշանակութիւնը որոշ չեմ հասկանար: Տառուր Կարնեցին ըսած է յեր Տաղին զինւոյ «Յոյս կենաց արդարութեան» սողք, 29-32.

Երբ մէկալ օրն երթան տեսնուն,
Հռնկայ ի խեղդ տեղ մ'են ձրգած.
Զինչ խարճեր են՝ նա կ'ափասան,
Եւ կու հեծան զինչ ըզեծած »:

Այս Հռնկայ՝ է արարերէն «Հռնաբէ», որ կը նշանակէ Անդ, Անդեն, Հուն: Գեր. Հ. Այարնեան գտած է ուրիշ ասմկօրէն Տաղի մը մէջ «Հռնկա մեռու», տես Քենական ֆերականոյրիւն Արդի Հայերեն լեզուի, երև 500, սողք 14-18:

ԶԱՀ պ. յոմար:

*ԶԱՇՏԱ Թուրքերէն «Զէշթէ», որ է ազաւազութիւն պարսկականին «Շէշթա», լաւ եւս «Շէշթար», վեցադի նուագարան: «Մըտրուզ գու սաղէ զաշտան» (ԻԶ 10). «Մըտրուզ գու լարէ զաշտան» (ԻԶ 14):

* ԶՕԹԻ (Երես 56) ջնջելի. տես ՕԹԻ:

ՊԱՀՐԷ պ. «պէհրէ» բառին. «Քա սէրա իմ արտիս միջին՝ քո սէրա թամամ պահրէ» (ԻԶ 18):

ՊԱՏԿԵՐ Հ. տեսք, պեմք:

ՊԱՏՐԻ ա. բորբարոյսին. «Քա տեսվա ես գու լուսին պատրի թամամ» (ԻԵ 2):

ՊԱՅԻՈՒՆ Հ. պատասխան:

ՊԷՀՐԱՍՊ աննամար (ա. հիսապ, բիշ, իմար, պրս. պէ=ան). «Գու սաղթան ես պեհրասպ շատ ծառանով» (ԻԵ 3):

ՊԷՈՒՄԷՏ պ. «Լամիյա՝» յոյս, որով պէ-լամիյա (որ և պէտմէա) անյոյս: «Թէ զիս պեռնկա թողուս» (ԻԶ 32). «Խիստ եմ պեռնկա անյոյս» (ԻԶ 32):

ՊՕՍՏԱՆ պ. «պօսթան», պարտեզ, պրախտ «Զինչ որ կայ պաղչայ պօստան» (ԻԶ 1):

ԶԱՖԱ ա. վիշտ, տանջանք:

ԶՕՀԱՐ ա. գոմար:

ԶՕՀԱՐԻ ա. գոմարապաւան:

ՌԱԻՇԱ պրս. «բալիշ» տեսակ մը խաղող ըստ Գէորգ Գաբրի, բնականաբար յարգի և ընտիր խաղող մը: «Նոսն զինւով զգինին ռաշան» (ԻԳ 11):

ՍԱԶ պ. նուագարան (տես և յէջ 56). «Էս ի յեր զէմ հընամ սագով» (ԻԳ 10):

*ՍԱԶԵԼ պ. ոչ է նուագի տես յէջ 57) այլ կազմել, յարգարել, պարսկերէն «Սաղիյաէն, Սախթէն»: «Մըտրուզ գու սաղէ զաշտան» (ԻԶ 10):

ՍԱԻԻ ա. մատուռակ «Պըտուլ խմտտուն սախի, սախի լուսեղէն մեզ կան, կանգնին ու զինի մեզ սան» (ԻԶ 8):

*ՍԱԳԻ (Եր 57) Ար. «Սագի», մատուռակ:

ՍԱՅՎԱՆ պ. փոքր հովանոց. «Զարնեն ցեղք ի ցեղք սալվան» (ԻԶ 2). «Իմ սիրտն է զինու սալվան» (ԻԶ 9):

ՍԱՐԻՕՇ պ. գինով:

* ՍԱՏԱԿ «Ինձ պայցետն տայ խօսիլ սատակ» (ԻԲ 4): Այս բառս շատ տեղ կը գտնուի մեր յետադարձական գրոց մէջ, և կը նշանակէ լոկ, սոսկ, միայն, արարգ. նման պարսկականին «Սատ», «Սատէ». տես

Սատակ ի Նոր Հայկազեան Բառգիրքն: Բայց նկատելով որ Կոստանդնի նոյն Ոսանաւորին 34 տողերն ալ կը յանգին առ (խըրատ, հաւատ, խառ, ի զատ, և այլն), ինձի հաւանական կ'երեւայ 4դ տան 4դ տողին վերջը կարդալ «սակաւ» փոխանակ «սատակ», և իմանալ զարարականն «Սազաթ» որ կը նշանակէ խեղ, խեղանդամ, հաշմ. ըստ այսմ «ինձ պոյնտուն տայ խօսվի սակաւ» կը հասկըցուի «ինձի խեղկատաւ կութեամբ (կամ անպիտան խօսքերով) կը պատատ. խանէ»: Պետրոս Արագոնացոյ Աւարիներեանց զրոյթարգմանին Յակոբ Աճաղեցի՝ գրած է:

«Վատառողջ օգն միշտ չնչելովն մնասէ զսակաւն», հոս թուի նշանակել հիւանդ. աւես «Սակաւ» ի Նոր Հայկազեանն:

ՍԱԽԱՏ ա. ? թէ պրտ. սեռերիւն ? , սրտը գիւնոյ ? :

ՍԱԽԱՅ պ. տխրութիւն, սեռ մաղձ:

*ՍԷՔԻՆ ա. «Սաքին» հանդարտ, խաղաղ, անփոյր, հաստատուն:

ՍԻԱՀ պ. «սիյահ», «սիյէհ», սեռ, սևաւ. «լուսին սուրաթ սիւսն մաղով» (ԻԳ. 10):

ՍԻՖԱԹ ա. Սիֆէթ (յօքնակի Սիֆաթ) երեսը:

ՍԼԵՀ ա. զենք, զարդ:

*ՍՆԻԿ հ. կարօտ, պեաք ունեցող. «Հանց որ ինք ի յայլոց այր երթայ սընիկ» (Ի 8):

ՍՈՒԼԹԱՆ ա. տէր, ղշխոյ, րազմահի. «Վարդն է մեզ հարեփ սուլթան» (Ի 9. 14):

ՍՈՒՐԱԹ ա. երեսը, դեմք, երեսոյր. «Զերդ ըզլուսին սուրար բոլոր» (ԻԳ. 4). «Այ սուրար պայծառ» (ԻԵ. 1):

ՍՕՍԱՄԷ հ. սոստաւբար կոչուած ծաղիկն:

ՎԱՆՅ հ. փսն, համար:

ՎՃԱՐ հ. վերջ, ծայր:

ՏԱԿ հ. ծաղր. շարք:

ՏԱՊԼ ա. րմբուկ:

ՏԱՐՏԱՐԵԼ հ. ցրտել:

ՏԵՐ (պատկերաց) հ. գեղեցկացեմ:

ՏՕՍՏ պ. «Տօթ» սիրելի «Որ ես խմեմ տօստ օքան» (ԻԶ. 8):

ՅԵՂ հ. տեսակ «Որ զարգարել հազար ցեղով» (ԻԶ. 11):

ՓԱՀԼԱԽԱՆ պ. րմբիչ, րաչ:

ՓԱՍՊԱՆ պ. գիշերապան. «Կանդներ սուրաթիտ փասպան» (ԻԶ. 11):

ՓԱՐԳԱՆ «Շրթունքդ բերէ զփարդան» (ԻԶ. 12):

ՓՈԼԱՏ պ. պողպատ:

ՔԱՆ պ. հանք. «Ասես, թէ քան ունիմ ի քարէն ջօհար ուղես հանել» (Թ. 3):

ՔԱՐԱՄ ա. վեհանձնութիւն, ազնուութիւն:

ՔԱՖԱՆ ա. պատանք:

*ՔԵՄԻԱԳԱՐ պրտ. «Քիմիակէր», ըստ Վեորդայ. «Քիմիյակէր», ըստ Պօղաճեանի. կը նշանակէ 1. քիմիաբար, քիմեայտար կամ քիմիաւոր՝ ըստ Վարդանայ Աշխարհացոյցին, զաղղիւրէն Alchimiste. 2 խաբէրայ, խարդախ: «Խեղօքըտ լեր դու այլ խիկար քիմիաբար դանձուց մեծի» (ԺԵ. 4) ըսելով՝ Կոստանդին կը հասկնայ Alchimiste:

ՔԻՊԻ ա. մեծութիւն, հպարտութիւն:

*ՔՈՒՇԱՏ «Զի ճանչել զլստն յաղէկէն» ի հետ մմանց առնէ քուշատ» (ԻԲ. 6): Անյարմար է պարսկերէն քիշատ (որ սպուած է քիշիատ) = բացումն մեկնութիւնն յերես 59: Հաւանական է որ ըլլայ ի պարսկականէն «Քիւշթէն» = սպանակն. «Քիւշթէ» = սպանակ. «Քիւշէնտէ» = սպանակող:

*ՕԹԻԼ հ. «Ի վուր սիրտ որ լոյս ծագել՝ նա ի մաւտ խաւար չաւթի (չօթի)» (ԻԱ. 7). իմաստն է՝ Յայնմ սրտի յոր լոյսն ծագած է՝ խաւարն չօթիւր կամ չի բնակիր: Զնչելի է 20ԹԻ յերես 56:

ՕՃՏԵԼ Հ. Խման օժտակ, ընծայել. « Գեղ քո՝
տեան, յաշերուս օձտես » (ԻԶ 25). միւս օրինակն
ունի « Գու դեղ իմ սրտիս ունիս »:

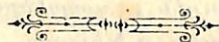
ՕՔՔԱ. Կ. « Հուգդա » կը նշանակը աման դեղոց « Որ
ես խմեմ տօտա օքքան » (ԻԶ 8):

ՖԱՐՄԱՆ. պ. հրաման, հրովարտակ. « Հրաման
ունիմ ե ֆարսան » (ԻԶ 5):

ՖԷԼ. Կ. հմայք, յաջորդաբիւն:

ՖԻԻԱԹ. Կ. բորք, հառալ:

* ՖԻՈԻՇ (տես եր. 59) ջնջելի. ուղիղն է ՇԱ-
ՔԱՐՖԻՈԻՇ, զոր տես:

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Էջ
ՆԵՐԱՆՈՒԹԻՒՆ	5-42
Ա. Չեռագիրք	8
Բ. Վարք	10
Գ. Լեզու ե տաղաչափութիւն	14
Դ. Բովանդակութիւն 22 տաղերուն //	25
Ե. Ուրիշ ձեռագիրք մը	39
Զ. Երգնկացոյ բառերը	42
Կ. ԵՐԶՆԿԱՑԻՈՅ ՏԱՂԵՐԸ	61
Քերթ. Ա. Օրհնեալ է Հայրն անակիզին	63
Բ. Ահա սկիզբն անունմ բանից	74
Գ. Գարուն լինի ուրախութիւն	76
Դ. Մի՛ հաւատալ ամէն մարդոյ	80
Ե. Չարթիք է յերազուտ	85
Զ. Ահա զիշկրս էանց	88
Կ. Ֆըրիաթ կանչեմ հազար	91
Ը. Ոմանք չար են հետ ինձ	97
Թ. Այլոց այնչափ բարձիր	102
Ժ. Հագով արւեր իւրատ	107
ԺԱ. Այսօր եղև պայծառ գարուն	110
ԺԲ. Ահանջ զիր ու լըսէ	119
ԺԳ. Անմահ արքայ ե Տէր երկնի	125
ԺԴ. Յանուն անեղին Աստուծոյ ե մեծին	128
ԺԵ. Մեծ գոհութիւն, հարիւր հազար	132
ԺԶ. Այսօր եղայ հոգմբն զարնան	139
ԺԷ. Մի՛ պարծենալ դու ի բէնէ	142
ԺԸ. Աստուծոյն Քրիստոսի մեծին	144
ԺԹ. Ես բանի՛ հառաչ բերեմ	147
Ի. Կամեցայ բանք մի բանի	149
ԻԱ. Պարուն Ամիր մեր պարծանաց	153
ԻԲ. Զիմ զանկաւարս լըսեցէր	157
ԻԳ. Յետ քրննութեանց դատաստանին	160

ՅԱՒԵԼՈՒԱՆ

ԻԳ. Հանց զեղեցիկ մորճ ու շխտակ	169
ԻԵ. Այ սուրբ պայծառ	171
ԻԶ. Ահա հոռն զար զարնան	173
(ԺԱ). Այսօր եղև պայծառ գարուն (Գ. Օրինակ)	179
Երկու (ԻԳ, ԻԵ) Քերթնումներու մասին	181
Կ. Երգնկացոյ վերագրուած ԻԶ Քերթնումը	186
Բառք ե ՈՏՔ (յաւելուածով)	189

ՈՒՂՂԵԼԻՔ

Էջ	Տող	Վերնագիր	Ուղղելի
7	12	արտադրություն	արտադրություն
10	16	անուանում արժանի	անուանում աճարժանի
13	8	թէ լի	թէ լինի
18	3	Անահետ	Անահետ
19	8	կը տեղականանը	կը տեղականանը
20	12	բանն	բանն
21	1	կարելի՞ զանեւ	կարելի է զանեւ
23	5	խայեանի	խայեամի
23	23	Այս զիշերըս....	Այս
24	17	Զարթիք ի	Զարթիք ի
24	18	Տեսէք մէջ	Տեսէք մէջ
25	2	3-3-4-4	2-4-4-4
25	13	ը, հնչումը	ը հնչումը,
27	25-26	յաւերանակութեամբը	յաւերանականութեամբը
30	15	ուրբա	ուրբ
35	10	իմաստես	իմաստներ
35	19	զետացել	զիտացել
36	13	Ահա	Այսօր
36	16	Զերդ	Զերդ
37	20	որպէս է	որպէս է
38	21	Բան Կոստանդեայ	Բան ի Կոստանդեայ
43	21	Բառին աղաւաղումն	Բառն է
45	31	Հնաւատայ միւս թէ	Հնաւատամ ես թէ
47	22	Զիշրա	Զիշրա
47	30	ու երկար	ու իր կար
48	1	ու զեւ	ու զիւ
48	2	Թատուիրու ճար	Թատուիր ու ճար
50	25	Կոստանդինուն կայ	Կոստանդին ունկայ
51	16	2ԵՆԵԼ	2ԵՆԵԼ
55	25	ածէծը	անէծը
59	12	« քիւշատ »	« քիւշատ »
102	1	Բառցիր (այսպէս ունի Զեռագիրն) իմա՝ « Բարձիր »:	
153	16	զերեցի	զըրեցի
154	ճն. 3	Զեռագիրը	Զեռագիրը
160	ճն. 1.տ.3	Զօպանեան	Զօպանեան
169	ճն. 1	տես յէջ 183	տես յէջ 181
170	ճն. 1	Զիռագիրն	Զեռագիրն
170	ճն. 1	զօրն	զօրն
172	(ճանօթութեանց թիւը)	3.4.5.6.7	1, 2, 3, 4, 5.
173	ճն. 1	և զայս եւս Սրուանցտեանց	զայս Սրուանձտեան եւս

Գինն է՝ ֆռ. 1, —

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0385044

66.414